

RADIOFONIES EN FEMENÍ

**(A la) Recerca sobre nous formats i llenguatges
del mitjà radiofònic
més enllà
dels estereotips tradicionals.**

Equip de recerca:

Doris Boira Bueso

Marta Vergonyós Cabratosa

Piedad Fontaneda Santamaría

**Recerca subvencionada per l'Institut Català de la Dona.
Barcelona, novembre de 2004**

Í N D E X

1. INTRODUCCIÓ (4)

2. PROCÉS DE RECERCA (6)

3. GÈNERE I COMUNICACIÓ (11)

3.1. La recerca sobre gènere i comunicació. (11)

3.2. Els mitjans de comunicació i les dones. (12)

3.3. “Les dones som...”:

Sobre els estereotips. (13)

El discurs femení. (15)

Les altres dones. (17)

3.4. Marcs i estratègies comunicacionals:

Comunicació participativa. (19)

Comunicació alternativa. (21)

Comunicació feminista. (22)

Els mitjans de comunicació i el moviment feminista. (23)

4. DONES I RÀDIOS.

4.1. Dones i ràdios.

4.1.1. Aproximació des de les vivències. (25)

4.1.2. Formats radiofònics. (34)

4.2. Les dones a les ràdios lliures i comunitàries.

4.2.1. Des de les teories. (36)

La formació com a via d'accés al mitjà. (40)

La producció com a generadora d'un espai discursiu propi. (42)

4.2.2. Des de les pràctiques. (43)

Panorama de la producció radiofònica de dones a les ràdios lliures i comunitàries d'Europa. (43)

Contextos de producció i pertinences personals i socials de les dones. (45)

5. ESTUDI DE CAS: El Grup de Dones de Contrabanda.

5.1.OFF AIR:

- 5.1.1.El Grup de Dones de Contrabanda DES de dins. (53)**
 - Plantejaments. (53)**
 - Activitats. (55)**
 - La programació de dones de Ràdio Contrabanda. (58)**

5.1.2.El Grup de Dones de Contrabanda CAP enfora. (60)

A nivell local:

- Amb el teixit associatiu de dones. (60)**
- Amb dones de ràdios lliures i periodistes. (60)**

A nivell estatal:

- Amb dones de ràdios lliures. (61)**

A nivell europeu:

- Amb la xarxa“Mujeres creando espacios de comunicación”. (61)**
 - Creació i plantejaments.**
 - Trajectòria. Trobades: temes i tallers.**
 - Les dones migrants a la xarxa.**

Amb la xarxa de dones d’Amarc Europa. (68)

- Creació i plantejaments.**
- Trajectòria de la xarxa. Projectes.**
- La migració a la xarxa.**

5.2. ON AIR:

- A) Anàlisi de la producció radiofònica de dones a Contrabanda. (76)**
 - A.1. Formats. (76)**
- B) Anàlisi de produccions agrupades per eixos temàtics. (81)**
 - B.1. Violències. (81)**
 - B.2. Migracions. (84)**
- C) Documents ràdio-històrics. (87)**
- D) Destil.lació dels qui, què, on, quan, com, per què? (91)**

6. RESULTATS I REPTES (96)

7. BIBLIOGRAFIA (97)

8. ALTRES DOCUMENTS ADJUNTS (100)

1. INTRODUCCIÓ.

La recerca "Radiofonies en femení" és la recuperació de l'experiència de producció radiofònica feminista del Grup de Dones de ràdio Contrabanda a la ciutat de Barcelona. Les motivacions que han portat a realitzar-la han estat d'una banda la voluntat de deixar-ne consciència tot considerant que la ràdio és un mitjà de comunicació que no deixar rastre, i de l'altra la necessitat d'aturar-se i revisar la tasca de producció i vinculació a la ràdio per aprendre'n i treure'n conclusions no concloents.

Amb aquesta recerca pretenem visibilitzar, o més aviat fer audibles les experiències de producció radiofònica de dones. Més enllà de l'anàlisi del tractament de les dones als mitjans de comunicació convencionals es tracta de donar veu a una perspectiva més lliure i creativa, la producció a les ràdios lliures. A partir de l'estudi de cas del Grup de Dones de Contrabanda i les seves circumstàncies socio-radiofòniques s'extreuen elements aplicables a d'altres contextos radiofònics de dones.

Com a explicació dels apartats que s'inclouen en la recerca, la tasca teòrica de les dones entorn el gènere i la comunicació serveix de coixí sobre el que deixar anar el tema de les dones i la ràdio amb totes les seves particularitats. Així hi són presents tant les dones que escolten ràdio com les que la fan i també l'escolten en un cercle integral que és possible a les ràdios lliures i comunitàries. Des d'aquest context es tracta de trobar les claus a un discurs que doni la paraula a les dones, autoritzi i valori el seu discurs i en definitiva que trobi altres estratègies discursives. Alhora es pretén contribuir al procés de recuperació i conservació d'un discurs radiofònic en femení, una radiofonia composta de documents ràdio-històrics que amb suport institucional i interès social permetrà re-construir la història en femení per fer-la sentir. El que apuntem amb la nostra recerca només són les primeres passes.

Pel que fa a l'estructura, es parteix d'un marc teòric sobre gènere i comunicació que porta al tema concret d'investigació, "dones i ràdios", tant des de la teoria com de la pràctica. L'àmbit pràctic aplega tant les vivències de dones com a oïdores de ràdio i també com a productores. Aquestes últimes des de les ràdios lliures i comunitàries, tot cercant aquests nous formats i llenguatges més enllà dels estereotips. Una vegada més, l'apropament és progressiu i els vincles amb xarxes europees d'aquest sector radiofònic contextualitzen l'anàlisi del funcionament i la producció del Grup de Dones de Contrabanda, l'estudi de cas en argot acadèmic.

Com a aplicació ecològica del resultat de la recerca, pretenen reciclar-los en noves actuacions pràctiques, en formació radiofònica i en la pràctica rutinària de la producció de dones a les ràdios. L'estat de la qüestió en aquest sentit demana "aire fresc", és a dir idees innovadores que regeneren les rutines convencionalistes i rígides quant al paper de les dones dins el sector i la seva

representació. Així, els resultats d'aquesta investigació volen trobar pautes sobre els formats i llenguatges que afavoreixin la creació d'un discurs en femení, de les dones i des de les dones. Ens referim a un discurs que reculli les necessitats pròpies de les dones com a subjectes actius en el procés de comunicació, en la definició i enfocament dels continguts i en la seva difusió. Es tracta de partir del qüestionament per arribar a recuperar i proposar noves maneres de presentar-se i explicar-se més en consonància amb les maneres de sentir, pensar i fer de les dones d'avui dia amb tota la diversitat que acullen, que acollim.

Precisament qüestionant la formalitat acadèmica, aquesta recerca no parteix d'hipòtesis per ratificar, sinó més aviat d'intuïcions que de vegades s'apropen a certes de que allò que es va fer des del context del Grup de Dones de Contrabanda va servir per anar més enllà en el camp de la producció radiofònica de dones i per a dones a Catalunya. Al llarg del procés però es van plantejant preguntes que més que resoldre's a la part final permeten apuntar nous reptes. El camí de la producció radiofònica de dones continua obert i avançant ja que permet generar un discurs divers i propi, a més de plantejar nous formats i llenguatges des de les dones fent servir les xarxes com a mecanismes de coneixement i intercanvi bàsics en aquests contextos. El que aquí oferim n'és un simple tram.

L'ús del format CD Rom per posar en un mateix nivell d'importància tant la part escrita de la recerca com la documentació audio-visual emprada i referenciada permet una lectura més rica i coherent amb el seu plantejament integral. No es tracta només de la descripció d'una experiència de dones sinó també de la recollida i tast dels seus fruits, les produccions radiofòniques que il·lustren maneres de plantejar, fer i difondre discursos des de les dones a les ones.

2. PROCÉS DE RECERCA.

Aquest apartat pretén deixar constància de tot allò que no es pot llegir en el cos de la recerca explícitament. És a dir, les anades i tornades que han marcar el ritme d'aquest procés d'investigació i també de les seves autores permetent la recuperació de l'experiència radiofònica del Grup de Dones de Contrabanda a la recerca de nous formats i llenguatges, tal i com planteja el seu títol.

Les motivacions per plantejar una recerca sobre aquest tema ja s'han deixat clares en la introducció però l'enfocament de la mateixa es va anar configurant de mica en mica. Si d'entrada es pretenia centrar la investigació en l'anàlisi de les produccions radiofòniques d'aquest grup, els diversos documents sobre trobades i projectes en que va participar van anar donant llum i espai al context de producció com a collidor dels continguts i influent en l'elaboració del discurs.

El discurs de la recerca no es pot qualificar estrictament d'acadèmic ja que parteix d'un nosaltres col·lectiu i de la recuperació de vivències i pràctiques radiofòniques de primera mà. Així, té components del discurs periodístic i del testimonial amb la intenció de mantenir la coherència amb el plantejament de la recerca de basar-se en una pràctica discursiva de dones en constant recreació. D'altra banda, no hi ha una diferenciació estricta entre objecte i subjecte d'estudi sinó que les investigadores són, és a dir som alhora protagonistes d'allò investigat i per tant part implicada que crea discurs sobre sí mateixes, sobre nosaltres.

Amb l'objectiu d'establir paral·lelismes, s'ha adoptat la denominació *on air / off air*, que en l'argot ràdiofònic té a veure amb allò que s'emet i allò que no s'emet. S'utilitza per tal de descriure i delimitar, tot i les influències mútues i la importància compartida, el nivell de les emissions o programes (*on air*) dels plantejaments i activitats d'aquest col·lectiu dins de la ràdio i cap enfora a través dels vincles amb dones d'altres ràdios organitzades en xarxes (*off air*). L'aterratge en el nivell local i pràctic serveix de punt d'arribada per tal de trobar les claus que permetin tornar a emprendre el vol.

Tal com es plantejava a la proposta inicial de recerca, es tracta d'analitzar una experiència concreta, la del Grup de Dones de Contrabanda, per extreure uns resultats no definitoris ni definitius sinó més aviat orientatius per aplicar-se al projecte de creació d'una ràdio de dones. Aquest plantejament la defineix com una investigació-acció participativa, tant per aquest aprofitament de resultats en una nova acció radiofònica de dones com per l'aprofitament de les experiències de dones de ràdios lliures i comunitàries com a fonts autoritzades en la creació d'aquest discurs d'investigació. Les altres fonts emprades han estat les bibliogràfiques convencionals, fonts documentals escrites i audio-visuals inèdites d'abast limitat a les ràdios participants en les trobades i els projectes i dones aplegades en un grup de discussió.

Consideracions bibliogràfiques.

La bibliografia sobre el tema de la recerca mereix certes consideracions, ja que aquesta té una relació directa amb les línies polítiques, acadèmiques, socials, culturals i econòmiques que travessen la realitat de la comunicació des de la perspectiva del gènere. D'entrada, la tasca de buscar llibres sobre "gènere i comunicació" no s'ha fet feixuga donada la poca literatura entorn el tema tant a llibreries especialitzades en comunicació com a biblioteques de les facultats de comunicació de Barcelona.

Pel que fa al tema "dones i ràdio", la majoria de llibres aborden la producció radiofònica des d'un plantejament més o menys tècnic amb format de manuals pràctics o especialitzats en llenguatge radiofònic. L'absència del gènere com a tema específic o com a perspectiva és notòria en tots ells. D'altra banda, a les prestatgeries de "dones" hem trobat des de publicacions realitzades per associacions professionals de dones periodistes amb un abordatge del tema des de la professió i amb recomanacions d'estil, a guies d'estil per evitar el sexisme en el llenguatge periodístic.

La recerca bibliogràfica ens ha ratificat allò que ja intuïem, aquest no és un tema d'interès general i per tant no se'n publica gaire. Ara bé, hem d'esmentar dos llibres que tracten de ple les qüestions d'interès per aquesta recerca entorn els nous llenguatges i formats radiofònics des de les dones. D'una banda, *Women in grassroots communication* recull experiències de comunicació de base de diversos països del mal anomenat "tercer món" amb les dones com a subjectes comunicatius, productores de discursos i actores sociopolítiques. De l'altra banda, *Women and radio* ofereix un ventall d'experiències molt divers des del punt de vista temàtic i històric; des del seguiment de la presència de les dones en la història de la ràdio al rastreig de l'empenta de col·lectius emergents en aquest terreny, passant per experiències de dones a ràdios comunitàries a Europa.

A partir d'aquests referents bibliogràfics la resta de documents que testimonien aquesta trajectòria radiofònica són inèdits, bé per la seva producció vinculada a la realització de projectes puntuals o bé per tractar-se d'una difusió limitada al sector radiofònic europeu de caràcter lliure o comunitari. Així, doncs a l'apartat dedicat a la bibliografia i altres documents s'esmentem i a més s'adjunten aquells documents que han deixat constància de com s'han anat construint aquestes experiències radiofòniques, radiofonies en femení, com han crescut amb la vinculació a xarxes de producció feministes i als intercanvis de programes, i alhora han inspirat i alimentat nous discursos i formats.

També hem de referir-nos a llibres publicats a Amèrica Llatina que, des de l'anàlisi d'experiències de comunicació popular i de la reflexió entorn els constants canvis dels escenaris comunicatius, aporten reflexions entorn la mediació i el diàleg que possibilita la ràdio. La ràdio en relació amb la integració social i el paper de les emissores comunitàries i populars en la construcció d'una nova ciutadania. Aquests aspectes d'entrada poden semblar llunyans a la realitat de les empreses de la comunicació a Europa i a Catalunya, però donat el context de ràdios lliures i comunitàries en que se situa l'experiència que

analitzem en aquesta recerca es poden trobar punts de confluència interessants no només a nivell de reflexions sinó també de pràctiques.

Recerca del material audio: l'estètica de la precarietat.

En el moment en que es va posar en marxa la recerca, i per tant la necessitat d'agrupar i ordenar el material radiofònic produït durant aquests anys pel Grup de Dones de Contrabanda, ens vàrem trobar amb diferents situacions que val la pena descriure per a contextualitzar-la. D'una banda, la manera com aquest material audio s'havia anat enregistrant, és a dir sense un objectiu de conservació o utilització posterior sinó emmagatzemat de forma casual o fortuïta en alguns arxivadors de la radio o en algunes col·leccions personals i domèstiques. Això va provocar que en el moment en què aquest material prenia un caràcter "històric" o d'objecte d'anàlisi el procés de recuperació del material portés a diferents resultats; uns de sorprenents i d'altres frustrants.

El material emmagatzemat a la radio, una vegada les productores ens havíem desvinculat del col·lectiu de Radio Contrabanda estava guardat i sense classificar en diversos arxivadors, que segurament haurien acabat en qualsevol racó o d'una manera fins i tot més desagradable. Així doncs vàrem rescatar tot el material que pensàvem que seria de valor per a la recerca i el vàrem sumar a les col·leccions personals.

Curiosament, el que havien estat cintes de cassette acumulades sense sentit ni utilitat es varen convertir en material amb un valor històric com a part del moviment de dones i amb registres de discursos construïts des de les dones en plena autonomia, i alhora en testimonis de sectors invisibilitzats, sectors sense veu en l'espai mediàtic.

Cal contextualitzar l'entorn de treball en que es va dur a terme tot aquest material en suport evidentment analògic i en unes condicions tècniques no del tot favorables. Per tot això cal que parlem també de l'"estètica de la precarietat" com una manera de fer les coses, que no està separada del fet que sigui el context on un grup de dones comunicadores ha pogut dur a terme una tasca de gairebé deu anys de formar-se, informar-se i auto organitzar-se en plena autonomia i llibertat; cosa que d'una banda ha facilitat i provocat experiències impensables en altres contextos més condicionats. Alhora, aquesta situació ha portat a buscar complicitats amb altres dones de ràdios en les mateixes condicions de precarietat, arreu d'Europa, Amèrica Llatina, i altres països.

Així, aquesta "estètica de la precarietat" que envolta l'experiència que es recupera i analitza és alhora la que ha demanat un marge d'improvització davant de certes situacions, com per exemple les dificultats per fer connexions telefòniques amb els conseqüents intents per fer-les possibles i sobretot molta paciència i bon humor. A més, hi ha material que està enregistrat amb molt poca qualitat d'audio, ja que la formació autodidacta de moltes de les dones es centrava en sortir a l'aire oblidant sovint certes "sofisticacions" des de la

consciència efímera de que el que s'estava realitzant en directe a temps real i sortia a l'aire no tindria cap altra projecció més enllà.

La re-valorització de les produccions radiofòniques la va ocasionar el fet de prendre una posició respecte al que s'havia estat fent a la ràdio i autoritzar-nos com a productores de discursos i narratives des de l'excentricitat i la perifèria, o des del centre dels silencis, segons des d'on es vulgui escoltar. És a dir, entendre que totes aquelles paraules que havíem fet flotar a l'atmosfera de la ciutat de Barcelona tenien un pes, una solidesa, i eren un conjunt de veus que havien estat contant històries dia a dia darrera del micròfon.

L'Experiència Autoreferencial: històries minúscules enfront "La Gran Historia".

Superada la fase de buscar i reconèixer el material audio, hi va haver diferents criteris que es van anar gestant en al moment de decidir quins materials serien els que utilitzaríem i quins no per a la recerca. Un d'ells té a veure amb la pròpia estructura de l'anàlisi, és a dir escollir una producció radiofònica de cadascun dels diferents formats dels programes de dones a ràdio Contrabanda. Són programes de format magazine, informatiu, biogràfic, producció temàtica, especial 8 de març, etc. Les condicions d'enregistrament també han influït a l'hora de seleccionar-lo.

Un altre dels criteris té a veure amb les temàtiques tractades, on apareixen inevitablement tot d'eixos narratius entorn a problemàtiques pròpies de l'experiència femenina. Així doncs, violències i migracions són temes entorn als quals es va anar produint discurs de manera reincident i diversa segons el col·lectiu que les tractés. És per això que la seva anàlisi mereix especial atenció.

Finalment, una selecció del material ha passat per una "re-situació" de les nostres experiències. És a dir, un situar-nos com a generadores d'històries, com a veus dissidents a la manera de crear discursos històrics oficials, són els ràdio-històrics.

Variacions al llarg del procés de recerca.

Les perspectives de la recerca inicialment plantejada han anat variant degut a diversos condicionants, com el temps de realització i l'aposta per una amplitud de context, que han deixat fora propostes com l'elaboració d'un Banc de Documents Audio de Dones per Internet on penjar les produccions seleccionades per la recerca i materials audio del moviment feminista a Catalunya que es reprendran per donar-li continuïtat a la recerca. Un altre aspecte eliminat referent a les fonts ha estat el grup de discussió amb dones acadèmiques del món de la comunicació, que finalment han estat limitades al suport escrit de la bibliografia.

L'evolució de la recerca ha anat des d'una fase inicial paral·lela de recopilació de documentació bibliogràfica i audio en funció del plantejament del tema i dels

objectius. En una segona fase d'abordatge de les fonts es va recórrer a un grup de discussió amb dones interessades en el mitjà radiofònic i concretament en la creació d'una ràdio de dones per tractar sobre les vivències i les projeccions personals i socials vers el mitjà. Les fonts de dones productores de discurs radiofònic van trobar-se en documents audio-visuals de projectes i xarxes dels que aquest col·lectiu formava part. L'escolta orientada de les fonts audio (programes produïts pel Grup de Dones de Contrabanda) va portar a obrir noves categories per a l'anàlisi, com ara la de documents ràdio-històrics i la incorporació de l'eix temàtic migracions a més del de violències.

La fase final d'anàlisi del material audio seleccionat juntament amb la perspectiva de l'experiència radiofònica analitzada ha donat lloc als resultats de la recerca, com a material base per a l'elaboració de la proposta de funcionament d'un ràdio de dones.

Vivències investigadores.

Per acabar amb el repàs del procés de recerca, cal incloure les vivències de les investigadores i alhora participants en l'objecte d'investigació, el Grup de Dones de Contrabanda per les que aquesta regressió ens ha permès posar ordre formalment i simbòlica a tot allò fet i emès durant gairebé una desena d'anys en el context de Ràdio Contrabanda i en el de les xarxes Mujeres Creando Espacios de Comunicación i Amarc.

Aquesta recerca també ens ha suposat un prendre consciència del treball que s'ha dut a terme dia a dia, des de la convicció, la paciència, i l'alegria de que un espai de comunicació radial per dones era necessari. Si bé en els anys de producció radiofònica tenia un caràcter més efímer, ara a través de la recerca ha pres un caràcter estable, de discursos i experiències que han quedat fixades, registrades i que per tant han passat a ser "realitats" en veu alta; essent conscients de que moltes d'elles sinó, serien silencis, o invisibles. La nostra tasca ara ha pres un valor més enllà de l'efímer de la programació, del directe, del temps real de les emissions, ja que ara tenim els sons d'un tros de la història de part del moviment de dones.

Fins que no hem re-escoltat el material i hem reflexionat al voltant de a qui es donava veu, perquè, en quines condicions o circumstàncies, no ha pres aquest valor. Segurament sense la motivació de la recerca no hauríem pogut fer tota aquesta feina de destil·lació de continguts i formes de tot el gruix de producció radiofònica d'aquests anys, una feina que a més a més tindrà una continuïtat en la que esperem serà la futura ràdio de Dones al Centre de Cultura de les Dones Francesca Bonnemaison.

El treball de recerca ens ha suposat una revisió que anava teixint ponts entre allò personal i allò social, tot veient en perspectiva que les experiències perifèriques, des de les dones són no només imprescindibles sinó generadores de realitat, d'imaginari en femení, de narratives transformadores.

Aquest repàs reflexionat al que s'ha fet i s'ha produït per les ones ha donat pautes o resultats valuosos per ser aplicats i així mantenir les dones a les ones. L'arribada d'aquest procés no és doncs una arribada definitiva sinó un nou punt de partida.

3. GÈNERE I COMUNICACIÓ.

3.1. La recerca sobre gènere i comunicació.

Abans d'abordar l'experiència de producció radiofònica del Grup de Dones de Contrabanda hem considerat necessari ubicar-la en el marc del pensament, de les teories, que alhora cal recordar que prové de la reflexió entorn les pràctiques. Així, farem un viatge des del nivell més abstracte al més concret com una mena d'aproximació progressiva a l'àmbit de la producció radiofònica feminista.

La nostra entrada a la recerca sobre gènere i comunicació parteix de que aquest no és un terreny neutral sinó que respon als interessos, les pressions i les apostes polítiques que envolten totes les activitats socials, inclosa la d'investigar. També compartim amb Abdelmalek Sayad la reflexió sobre la relació entre el volum de recerca, i per tant l'aprofundiment i complexitat sobre el tema, i el valor que socialment se li atribueix. Com ell argumenta, *"l'estatut científic dels objectes d'investigació es correspon en gran mesura amb l'estatus social que aquests tinguin"*. En aquest cas, podríem afirmar que el tema que ens ocupa, la producció radiofònica feta per dones a les ràdios lliures, no és un dels prioritaris ni per la recerca sobre comunicació ni sobre feminisme.

La influència del moviment feminista ha fet palesa la posició de subordinació de les dones en les estructures, organització i programació de les indústries de comunicació. Malgrat aquesta constatació, la recerca entorn al gènere i la comunicació continua centrant-se sobretot en retratar l'absència de participació de les dones en els mitjans de comunicació convencionals, la representació sexista a les notícies i l'accés discriminatori a les tecnologies de la comunicació.

En la majoria dels casos, com argumenta Pilar Riaño, *"la perspectiva d'estudis sobre gènere i comunicació té una base psicològica i estudia la diferència de comportaments comunicatius de dones i homes. Així, sol deixar fora de l'anàlisi aspectes com el poder, la subordinació i les creences socials i culturals que marquen la construcció de la feminitat i la masculinitat. També estan absents les qüestions relatives a la representació de gènere i a les relacions socials de poder a través de les que el gènere es construeix"*.

Malgrat els desenvolupaments en el treball de comunicació feminista emfatitzant l'activitat de les dones com a creadores de significat a través de la recerca, les narratives, l'escriptura o activisme polític, aquestes aportacions

continuen ignorades per la majoria de la literatura sobre dones. Aquesta s'ha centrat en valorar l'absència de control i d'accés de les dones a les indústries de la comunicació o l'anàlisi psicològic del sexe i el llenguatge de les diferències. Amb aquests enfocaments s'han obviat els rols de les dones com a subjectes comunicatius i com a productores de comunicació. Tot i que cal rescatar les recerques amb enfocaments més qüestionadors i arriscats. Per exemple, des dels estudis culturals i mediàtics les dones acadèmiques han contribuït de manera significativa a analitzar com els mitjans construeixen definicions de feminitat i masculinitat. També han explorat l'àmbit del consum de productes culturals mediàtics i el plaer que comporta tot entenent la recepció com un procés actiu de reapropiació.

Aquestes absències o mal-tractaments informatius de les dones als mitjans contrasten amb la creixent participació de dones a les escoles de periodisme i a les redaccions. La situació doncs no canvia amb més dones a la facultat i a la redacció. Els canvis també s'han de donar a d'altres nivells. Així mateix les demandes de les dones per a la democratització de la comunicació no s'han reflectit en cap canvi estructural a les indústries culturals. Tampoc ha canviat el panorama laboral i d'organització dels mitjans, més aviat podríem dir que ha anat a pitjor amb la concentració de grups de comunicació i la precarietat del mercat laboral que afecta sobretot les dones.

De fet, pensem que la relació entre gènere i comunicació s'ha d'abordar des d'una perspectiva multidisciplinària. De la mateix manera, s'han de considerar diferents dimensions comunicatives, més enllà de les vinculades als mitjans de comunicació i concretament als convencionals o massius. D'aquí la necessitat de revisar contextos de producció mediàtica alternatius i vinculats al moviment de dones com una manera de trobar claus per anar cap a un altre model més enllà dels arquetips tradicionals.

3.2. Els mitjans de comunicació i les dones.

Per endinsar-nos en l'anàlisi ens interessa abans conèixer la naturalesa del terreny en que ens movem, és a dir, el mediàtic. L'associació de Dones Periodistes de Catalunya en fa un paral·lelisme molt eloqüent en afirmar que els mitjans de comunicació són la plaça pública de l'aldea global. Així, conformen part de la nostra percepció de la realitat, de com veiem el món, de com ens percebem a nosaltres i a l'altra gent. En el nostre cas ens preocupa sobretot com presenten i parlen de les dones. D'entrada el discurs que difonen s'ha d'entendre com parcial i alhora parcialitzador. Pel que fa a les dones, la seva mirada i per tant representació que en fan és plena d'estereotips que sovint tenen poc a veure amb el dia a dia d'aquest col·lectiu que representa més de la meitat de la població.

Quant als elements que intervenen en el procés de producció informativa dels mitjans d'entre tots els temes, escenaris i personatges possibles, que són molts, els mitjans agafen aquells que per raons econòmiques (vendes,

audiència), polítiques (interessos i estratègies de grups) o socials (creences, valors, tradicions) consideren dignes de ser sotmesos a un seguiment informatiu regular. A aquests factors cal afegir el factor professional, que no és cap altra cosa que el que autores com Margareta Melin- Higguns han anomenat “la cultura periodística” i té a veure amb convencions, mètodes i rutines establertes que de vegades són més determinats que els altres.

En les jornades “*Belles sirenes, vídues negres i dames de ferro. Construcció dels estereotips de gènere als mitjans de comunicació*” es van presentar els resultats de la recerca “*La premsa diària per dins. Mecanismes de transmissió d'estereotips de gènere a la premsa d'informació general*”. Els objectius eren analitzar in situ les rutines professionals establertes en els diaris d'informació general, observar la presa de decisions en relació a les qüestions de gènere i descobrir els mecanismes i les causes que permeten la reproducció d'estereotips de gènere. Ens interessa recuperar aquests objectius per usar-los de guia a aplicar en la nostra recerca entorn la producció radiofònica feminista. Els aspectes a abordar seran la dinàmica de treball a la ràdio, el funcionament del grup de dones, la participació en comissions, els procediments personals i els mecanismes per crear un discurs no tradicional en relació al paper de les dones a la societat.

L'estudi plantejava que la perspectiva de gènere no implica fer un periodisme feminista sinó atorgar a aquesta diferència un significat i un lloc en el discurs informatiu, lloc que no existeix en l'actualitat. Els resultats van constatar la influència del gènere en la cultura periodística, mostrant com aquesta construcció social afecta i marca les consideracions i valoracions desiguals en les pràctiques professionals.

Des de l'associació de Dones Periodistes de Catalunya, les propostes per canviar la manera com els mitjans presenten i parlen de les dones plantegen que cada periodista aporti el seu granet de sorra trencant amb les inèrcies professionals, les rutines establertes i els dogmes no qüestionats. Això tenint en compte que els mitjans són poderoses institucions inserides en un context social i polític determinat. Elles creuen que la perspectiva de gènere en la informació pot ser una nova forma de mirar, d'interpretar la realitat amb altres ulls i de fer possible que apareguin altres visions del món.

3.3. “Les dones som ...”: Sobre els estereotips.

Els discursos dominants sobre dones que reproduïen els mitjans de comunicació ofereixen una representació estereotípica tractant-les com a subjectes passius i silenciosos.

Segons l'institut d'Estudis Catalans, “l'estereotip és un conjunt d'idees que un grup o una societat obté a partir de les normes o dels patrons culturals prèviament establerts. L'acció d'estereotipar és ficar d'una manera permanent i defineix allò estereotipat com el seguiment d'un model preestablert, conegut i

formalitzat, que s'adopta d'una manera fixa". Els mitjans de comunicació, segons els estudis realitzats sobre les representacions de gènere que en fan, tendeixen a reproduir i difondre els estereotips socials sense qüestionament previ regenerant un discurs tradicional sobre les dones i per tant discriminador,

Pel que fa a la manera com operen els estereotips, són construccions lingüístiques que utilitzen les metàfores, les metonímies, les dites, l'adjectivació com a recursos per apel·lar al repertori d'arquetips que formen part de l'imaginari social. Habitualment són models que representen la doble vessant, positiva i negativa. Aquest funcionament dicotòmic en els estereotips que afecten el gènere femení fa que, fins i tot utilitzant estereotips en positiu, en el rerefons l'inconscient el descodificarà afegint-hi la contrapartida negativa.

Fent un repàs a la presència de les dones als mitjans semblaria que són gairebé absents, ja que tan sols representen un 10% als diaris d'informació general i un 17% segons l'estudi de Monique Trancart (1996) fet a 70 països i abastant tots els mitjans escrits i audiovisuals. Ens hauríem de demanar per què no apareixen més dones? Potser perquè encara no ocupen tants llocs públics o sinó, seguint la lògica de l'estereotip, perquè com els mitjans ofereixen una visió de l'àmbit públic, és lògic que les dones no hi siguin, perquè elles pertanyen al territori privat. La dicotomia públic/privat vinculada al silenci segueix operant com un clixé persistent del que cal esbrinar els orígens, més encara tractant qüestions de comunicació.

Partint del fet que la percepció de la realitat és distinta per a cada gènere i que aquesta troba expressió en el llenguatge, recuperem la reflexió que fa Marita Mata sobre "la paraula femenina i la paraula pública: tensió o identificació?". Ella explica com hi ha una associació paradòxica de les dones amb un subjecte silenciats. Com les històries de dones, el xafardeig, els contes, els consells de dones grans, els coneixements de les bruixes i les curanderes es presenten com una llengua menor. Així, és important ressaltar però que la seva inferioritat ho és en relació a l'existència d'una altra llengua més valorada en que s'anomenen els temes públics connectats amb la raó, el poder i el coneixement socialment legitimat.

El silenci femení per tant no es deu a l'absència de paraules sinó bàsicament a l'exclusió d'un determinat espai i esdevé un veto a la desqualificació per a anomenar allò que supera l'àrea socialment assignada a les dones. Encara que no s'ha de menysprear l'ús que les dones han fet històricament del silenci com una forma deliberada d'anonimat i resistència.

Seguint amb aquest raonament, el llenguatge femení es considera menor i consegüentment subordinat, com el grup a qui es vincula. Al mateix temps, es dona una tendència cap a la imposició d'un llenguatge neutral sense marques de gènere que en el fons caracteritza un discurs masculí, segons Illich. En aquest discurs aparentment neutral i racional les petjades del gènere han estat esborrades i s'assumeix la seva centralitat com a discurs responsable per a tota la comunicació entre subjectes socials.

Amparo Moreno també ha investigat entorn l'ordre androcèntric del discurs històric i el concepte home com a arquetip viril protagonista de la història.

Hi ha dos matrius de pensament que ordenen els pensaments sentimentals i els racionals que es barallen en els textos informatius, segons la catalogació de Guillermo Sunkel: la matriu racional-iluminista s'usa en el discurs acadèmic i la matriu simbòlic-dramàtica, mític-religiosa que apel·la els sentiments i s'usa en els mitjans de comunicació. A partir d'aquesta catalogació podem comprendre per què els professionals de la història i altres ciències socials quan examinen els mitjans de comunicació valoren de manera positiva els productes homologables a la matriu de pensament il·lustrat, argumental que apel·la a la raó (informacions polítiques, econòmiques, editorials) i de manera negativa els que estan construïts en base a la matriu de pensament que apel·la al que sentim i no s'ajusta als esquemes valoratius logocèntrics. Aquests últims són qualificats de sensacionalistes per manca de racionalitat i solen vincular-se a les dones.

En el mateix sentit, la valoració dels personatges que apareixen com a protagonistes en els textos informatius guarda relació amb la mediació de models arquetípics que formen part de substrats profunds de la memòria. Però cal tenir en compte que les pautes que obeeixen a models arquetípics que identifiquen els homes amb la racionalitat en l'espai públic i les dones amb l'afectivitat en l'espai domèstic (models que va simbolitzar la mitologia grega en la parella d'Hermes/Hestia) no són estàtiques, sinó històriques i dinàmiques com l'existència humana i fluctuen en la mesura que es modifiquen les relacions socials.

Les dones per a fer-se visibles en la societat i en la història d'alguna manera s'han hagut de convertir en homes, també en la qüestió de la paraula amb tot el que això ha implicat. En aquest sentit, se'ns planteja una qüestió transcendent en la reflexió entorn el gènere i la comunicació, què sabem realment les dones del nostre llenguatge que pot perdre's quan el control d'ell significa parlar com els altres (els homes)? La recuperació del discurs femení esdevé així un territori apassionant de recuperació de la pròpia identitat de dones.

“Les dones som ...”: El discurs femení.

La comunicació doncs se situa en l'esfera simbòlica i des d'aquí qualsevol interacció comunicativa implica una negociació de poder. Muñizaga diu que *“els discursos vàlids per a una societat són el resultat d'una pràctica comunicativa a través de la que el poder i la disciplina social hi són presents, a través de silenciar unes zones i remarcar-ne unes altres”*. En aquesta operació de jerarquització es dona la subordinació i/o l'exclusió d'alguns parlants, entre les que es troben les dones que d'altra banda sempre s'han resistit amb més o menys èxit des de la seva posició de subordinació i han treballat per a canviar aquest ordre exclusiu..

El discurs de les dones sorgeix del lloc devaluat que històricament ha quedat relegat i en conflicte amb la parla masculina consagrada com la norma. De la mateixa manera, les paraules de les dones es creen elles mateixes en el seu lloc històricament devaluat, en conflicte amb el llenguatge masculí, la norma.

Des d'aquest plantejament, l'exercici de la parla (speech) s'entén com una manera de recuperar la dignitat, com un pas cap a la condició de subjecte amb drets. És l'exercici d'entrada en l'escena pública i de l'extensió de la competència lingüística socialment determinada. També implica la construcció d'una nova identitat, en la que les dones assumeixen rols de direcció i representació social, lideratge i participació, que han estat assignats tradicionalment als homes.

La cerca d'una veu de dona té a veure no només amb el dret a expressar-se ella mateixa en igualtat de circumstàncies i en condicions similars que l'home, sinó també amb l'elaboració d'un discurs que cobreix les marques socialment i històrica construïdes i les reconeix com a vàlides. Es tracta d'un discurs sobre nosaltres i no sobre els altres, un discurs que transforma el no reconeixement en legitimitat, l'exclusió en presència. Per exemple: diaris a barris, xarxes veïnals, ràdios comunitàries, videofòrums, posters, pamflets i cançons. Aquestes iniciatives de comunicació de base utilitzen els mitjans a l'abast en una societat que creu que el que no es veu en públic gairebé no existeix.

“No és una qüestió d'accés al nou coneixement tècnic, del domini d'un codi i de certes normes del comportament social sinó de considerar-les a elles mateixes en la seva manera de parlar i des d'aquí buscar les possibilitats d'interlocució en una escena més ampla”, segons Rosa María Alfaro. Perquè la parla (speech) privada és el silenci social i l'alliberament demana el qüestionament d'aquestes barreres que fan moure les dones cap a l'aventura pública sense tenir en compte el valor adquirit en l'experiència diària. La parla privada ha de ser convertida en parla social i això implica amplificar la força social i política de la vida diària i les seves lliçons.

L'experiència femenina esdevé el territori d'una nova parla (speech). Parlant de territoris, el llenguatge femení tradicionalment es vincula a la intimitat i l'espai domèstic, a allò afectiu i pràctic, i el masculí a l'espai públic.

L'ús de la dicotomia públic-privat ha estat qüestionat molts cops. Concretament, les dones acadèmiques feministes han qüestionat la utilitat del concepte d'esfera pública desenvolupat per Habermas per la rígida i exclouent oposició binària inherent en la seva visió on els homes estan associats a l'esfera pública i les dones a la privada. La visió feminista de la seva aportació diu que “la clau de l'exclusió de l'espai públic és el gènere”.

Des del terreny de la pràctica, algunes contribucions fonamentals de les experiències participatives de les dones han estat la integració d'aspectes com la diversitat, el poder i el privilegi en relació a qüestions de pertinença personal

i grupal; així com el diàleg i la relació dinàmica entre les esferes individuals i col·lectives.

Ens interessa recuperar la visió d'absència de separació entre el domèstic i el públic que connecta els discursos i les agendes polítiques de les feministes occidentals i no-occidentals, dones negres i blanques, de classe mitja o popular..., on el domini domèstic és un espai social i polític i el domini públic és "personalment polític". Les estratègies col·lectives de supervivència que han impulsat les dones arreu del món (vaso de leche a Perú, madres de la Plaza de Mayo a l'Argentina, dones contra la violència a Colòmbia) han extès el context simbòlic del rol domèstic privat a un de públic. Segons Rosa María Alfaro, *"l'estatus de dependència de les dones no té a veure amb un suposat confinament a l'esfera domèstica i a la maternitat sinó que prové de l'absència de control sobre les fonts, condicions de treball i la distribució dels productes del seu treball"*. Traslladant aquesta reflexió al terreny de la comunicació, si les dones controlessin l'accés a les fonts de comunicació determinarien la seva posició i estatus com a comunicadores en les seves comunitats". El que ens queda clar és que en qualsevol discussió sobre l'esfera pública s'ha d'abordar el tema dels mitjans, aquesta plaça pública mediatitzada. És crucial la conscienciació sobre la propietat de les empreses de comunicació i com el control sobre els mitjans de producció n'estructura l'accés i la representació.

Havent repassat les qüestions del silenci femení, o més aviat del llenguatge silenciats de les dones pel discurs dominant masculí vestit de neutralitat i raó, ens adonem que la metàfora del silenci de les dones i l'assumpció associada de passivitat té relació amb el colonialisme, el racisme, el classisme i l'opressió de gènere.

"Les dones som ...": Les altres dones.

L'anàlisi de la subordinació de les dones ha variat de la tradició feminista inicial que aïllava el gènere com el factor determinant de les experiències de subordinació de les dones, universalitzant les experiències de grups específics de dones (feministes occidentals) preocupades per les qüestions culturals a mirar altres maneres d'opressió i diferència.

Així, la identitat de gènere s'ha d'abordar des de la seva diversitat, connectada i mediada per altres variables com la raça, la classe, d'edat, l'orientació sexual, la història, la cultura i el colonialisme. Per tant, s'ha de considerar que l'opressió de gènere no és sempre l'experiència predominant de les dones, potser la cultural per a una dona chicana o la religiosa per a una dona musulmana.

Aquesta visió de l'experiència multifacètica de la subordinació, sovint absent dels discursos sobre les dones, té implicacions teòriques a nivell de comunicació. Segons Pilar Riaño, *"el reconeixement de l'alteritat (de gènere, classe, raça) s'aconsegueix en la comunicació de base a través de la*

construcció dinàmica de vincles entre grups. A través d'identificar un projecte comú, un sentit de pertinença (la nostra) i a través del reconeixement de les participants com un subjecte col·lectiu (nosaltres)". De nou, aquest reconeixement de la diversitat d'experiències de subordinació, de les diverses subjectivitats, de les relacions de poder i de les experiències de discriminació que les participants aporten al procés de comunicació promou un procés democràtic i participatiu que és significatiu i interactiu per elles. Les formes narratives i els missatges així generats promouen diferències discursives. Tot contrastant amb les representacions dominants de les dones del "tercer món" que les constrenyen en un present de pobresa que ignora les arrels històriques o les redueix a imatges folklòriques. Els programes participatiu, amb tota la bona voluntat, també han ignorat la història i la tradició privilegiant la presa de consciència sobre les condicions de subordinació.

En aquest context, la comunicació representa un lloc estratègic des d'on lluitar contra el silenci de la comunitat ètnica i de les dinàmiques culturals, amb memòria, parlant, escrivint i aportant espais per a la creació d'alternatives grupals i de postures d'oposició. Arreu han aparegut projectes de comunicació amb l'objectiu de contrarestar les omissions significatives dels mitjans convencionals i del feminisme occidental sobre el treball de les dones i la gent de color. Des d'aquest plantejament, una consciència del passat que es recreada en el present transforma la memòria històrica en una eina social i política per a les dones. Ara bé, per no caure en essencialismes hem de tenir en consideració la naturalesa canviant i transitòria de les identitats de gènere i aplicar-ho a les estratègies de comunicació. Les dones com a membres de grups ètnics estan constantment redefinint-se a elles mateixes i perceben una multiplicitat de realitats en una. S'hauria de parlar d'un estat de transició permanent amb una identitat mestissa o híbrida que tolera les contradiccions i les ambigüitats.

Entre gènere i comunicació, i concretament en projectes de comunicació participativa, la consideració de la identitat cultural i ètnica és una reacció fonamental al desarrelament (degut a migracions, repressió política, crisi econòmica...) que ha negat les tradicions, etnicitats i identitats. Les preocupacions ètniques i culturals estan al davant dels moviments de dones i influeixen la seva comunicació de base.

Aquest enfocament de la comunicació, de baix a dalt, proposa un marc basat en els principis de pluralisme i canvi social. És per això que, com recorda Jelin, en aquesta reflexió cal introduir el tema de la comunicació participativa, ja que els temes de gènere i comunicació estan relacionats amb l'esfera de les lluites socials i dels moviments de les classes subordinades. Per la seva banda, Marita Mata descriu el dinamisme amb que els processos de comunicació participativa fan apropiat les dones de la paraula, anant de la submissió a la dignitat, de l'alienació a l'auto identitat femenina.

En definitiva, hi ha un terreny comú per a les lluites de les dones d'arreu del món. Aquest és un terreny associat amb la defensa dels drets humans, la

democràcia i el canvi en les relacions de poder.

3.4. Marcs i estratègies comunicacionals.

Els avanços en el moviment per la democratització de les comunicacions no ha tingut gaire consideració pels moviments socials de dones i la seva dinàmica d'aliances a nivell de raça, classe i cultura, així com alternatives de comunicació i propostes per a un canvi des de la base.

Tot i així, aquestes aliances han esdevingut necessàries i s'han traduït en la creació de xarxes d'informació de dones, vincles entre investigadores, periodistes i activistes de països i regions que han començat a trencar barreres de comunicació i informació. Atenent a aquestes experiències i el que han afavorit, podríem afirmar que els avenços més significatius de les dones en el terreny de la comunicació es troben en la creació de coalicions entre dones, si es pot anomenar així el treball en xarxa. La creixent "connexió" afavoreix espais democràtics i permet l'intercanvi d'informació des d'un plantejament horitzontal entre grups de dones i altres moviments socials de procedències diverses però amb projectes en comú. Alhora, els diversos esforços per a promoure l'intercanvi i les xarxes entre les dones han facilitat diverses i riques representacions de creativitat artística cap a aliances interculturals, de classe, i gènere. Aquesta dinàmica també s'ha manifestat en el marc de la producció radiofònica, com veurem més endavant.

Vist des del context social, la formació de mitjans independents de dones i xarxes de comunicació s'ha vist com un component crucial de les polítiques feministes i una contribució important al desenvolupament d'alternatives de comunicació de base, segons Gallagher. En aquesta línia, els processos de comunicació de base, esdevenen la versió embrionària d'un nou ordre que treballa per aconseguir tant el seu propi èxit com per demostrar el potencial de noves maneres d'ordenar la comunicació. Cal però tenir en compte les limitacions de les indústries culturals i la seva lògica vertical i monopolística.

Per tal de situar el tipus de comunicació a analitzar en aquesta recerca, hem recuperat una classificació que considera la tipologia dels discursos i les pràctiques. Aquests són: comunicació per al desenvolupament, comunicació participativa, comunicació alternativa i comunicació feminista.

En aquest context de recerca entorn la producció radiofònica de dones a les ràdios lliures i comunitàries, ens interessen particularment els marcs relatius a la comunicació participativa, alternativa i feminista. Tot i que la denominació de feminista no sempre és assumida per projectes de comunicació comunitària procedents sobretot d'Amèrica Llatina.

Comunicació participativa.

Hi ha un punt de partida fonamental en aquesta tipologia de comunicació que planteja que és a nivell de base on es generen els rols de la comunicació comunitària. Aquesta és l'esfera de la vida diària on s'elaboren els sistemes de comunicació de la gent. Des de la perspectiva metodològica de la producció de comunicació, situar la base al centre implica la dissolució del control exercit pel que fa a la construcció del missatge i al llenguatge narratiu.

La comunicació de base ha de ser entesa com una resposta de la societat civil a les pràctiques institucionals i repressives implementades en les societats (racisme, homofòbia, discriminació sexual i violència) i als temes de preocupació social i cultural (sida, violència, precarietat laboral...). En els processos participatius comunitaris no només s'usen els mitjans, sinó propostes educatives, organitzacionals i d'informació que requereixen estratègies de comunicació per dur-los endavant. Aquests processos s'emmarquen en un context econòmic, social i polític, i es veuen condicionats per polítiques de censura, regulacions mediàtiques, rol de l'estat i la policia, control de la vida civil, etc. Aquestes estratègies comunicatives desenvolupades a nivell local constitueixen respostes de la base o maneres de dialogar amb les societats en que s'insereixen. Per tant, no es poden comparar pràctiques desenvolupades a l'Àfrica, Amèrica Llatina, Nordamèrica o Àsia, sense referir-se al context en que apareixen i al paper que juguen els mitjans en la seva respectiva dinàmica social.

El que comparteixen aquests processos és el fet d'entendre la comunicació com un procés circular on s'activa l'enteniment i les percepcions a nivell de base alhora que es valora més el procés que el missatge final. Així, les persones que hi prenen part aprenen a través de fer. Des d'aquest plantejament, l'èmfasi es troba en el procés de producció de comunicació com una estratègia d'empoderament, tot i que també s'ha de controlar la resta del procés, des de la presa de decisions a la planificació, l'accés a les fonts i la distribució. L'empoderament també s'entén com el procés a través del que persones individuals adquireixen coneixement i tècniques per prendre el control sobre les seves vides. Concretament, la participació de les dones en iniciatives de comunicació constitueix una eina de lluita i un espai de significat per a desenvolupar discursos propis, segons Sénécal.

Per tal de situar les dones en els processos de comunicació participativa Pilar Riaño fa una classificació de les dimensions que coexisteixen. Ella distingeix entre la dimensió de la comunitat i el grup, la dimensió de la producció mediàtica i la dimensió sociopolítica. Així mateix, des del punt de vista del paper de les dones com a comunicadores, és a dir participants en els processos de comunicació, determina tres esferes que es superposen activament en els sistemes de comunicació de dones: la de la producció de comunicació, la de l'accés i el control de les fonts de producció i la del consum de productes culturals.

En la comunicació participativa les dones són vistes com a participants en un procés que els permet desenvolupar confiança en elles mateixes, aprendre de tècnica i alhora influir en polítiques públiques a través del procés de producció mediàtica.

Des del punt de vista de la recepció també hi tenen un rol interactiu i d'identificació mútua entre qui emet i qui escolta degut als usos participatius que se'n fan d'aquests mitjans. No desenvoluparem més aquestes dimensions però hem considerat que si més no calia esmentant-les ja que suggereixen qüestions no resoltes de gran interès entorn la participació de les dones en els processos de comunicació. Alhora convé deixar preguntes obertes per seguir reflexionant, com les que es plantegen al llibre *Women in grassroots communication*. A nivell general, quin és el potencial de la comunicació de base participativa en l'articulació d'una acció mobilitzadora efectiva per a transformar les relacions de poder?. O més concretament, els processos locals de participació de dones s'han d'analitzar en el marc de processos més amplis?.

Si més no, les acadèmiques feministes han remarcat la importància dels espais alternatius de pràctica mediàtica (media practice) com a espais que promouen idees feministes, pràctiques i continguts. Aquests espais contraresten el que Gaye Tuchman anomena "aniquilació simbòlica" de les dones pels mitjans de comunicació massius, causada per la seva sobre/sub-representació.

La recerca feminista orientada a les pràctiques de mitjans alternatius ha explorat i teoritzat sobre les maneres en que les dones han intervingut per qüestionar la representació dels mitjans convencionals sobre elles, concretament des de les ràdios lliures i comunitàries. Ens basarem en aquests estudis per emmarcar l'experiència de producció radiofònica del Grup de Dones de Ràdio Contrabanda.

Comunicació alternativa.

La comunicació alternativa promou el desenvolupament d'alternatives als mitjans comercials, verticals i unidireccionals del sistema de comunicació dominant. Alhora dóna suport a la creació de processos de participació de grups locals, de solidaritat i identitat i a la producció activa de significats culturals dels grups oprimits. Així mateix, aborda la democratització de la comunicació com una lluita crucial que respon a les necessitats de tothom de transmetre i rebre informació i de veure els seus punts de vista i grups representats en els mitjans de comunicació. Un denominador comú que la defineix és la lluita per la democràcia, segons Ambrosi. L'informe McBride ja recollia aquest plantejament a un nivell planetari als anys 70, alertant que la informació i la comunicació no es poden separar del context social global i que la seva democratització era part de la lluita contra les estructures opressives.

El model de comunicació horitzontal proposat en l'enfocament alternatiu es basa en els principis d'accés de la comunitat a la producció mediàtica i a la

presa de decisions. També promou el diàleg i la comunicació cíclica que no distingeix entre emissores i receptores. Així, el procés de comunicació es veu com un fluxe multidireccional de missatges i la participació com una dimensió i alhora com una condició per al canvi social.

Dones en diversos moviments socials han buscat canals de comunicació per donar suport a les seves lluites socials, defensar els seus drets, promoure grups de reflexió, prendre consciència de la seva posició subordinada en la societat i difondre les seues maneres de representació. A més, en aquesta tipologia de comunicació les dones constitueixen subjectes de lluita i canvi i tenen un paper actiu com a comunicadores que prenen part en l'esfera pública-social.

En el marc de la comunicació alternativa cal parlar dels canals que la fan possible, els mitjans comunitaris. El concepte de mitjà comunitari ha estat definit per Lewis com *“una comunicació per a l'exercici de la democràcia, el respecte dels drets de la gent que està implicada com a subjecte i participant en accions i processos on hi és present la comunicació mediàtica”*. Ell considera que aquests mitjans s'han desenvolupat sobretot a Nordamèrica i a Europa, malgrat que la nostra experiència en xarxes internacionals en ha portat a pensar en una catalogació diferent en que s'anomenen com a mitjans alternatius les ràdios lliures europees i com a comunitàries o populars les d'Amèrica Llatina que poden tenir un caràcter comercial, religiós, cultural, etc.

Segons la perspectiva de la comunicació alternativa tothom està en les mateixes condicions d'accedir als mitjans i per tant s'ignoren les condicions marginals de molts grups, el seu desconeixement de l'organització dels mitjans, del poder social i econòmic i de les competències i tècniques professionals. Rosa María Alfaro posa l'atenció en que el desenvolupament de tècniques de lideratge de base i l'aparició d'un discurs públic de les veus dels pobres no són indicadors de la seva participació efectiva.

Comunicació feminista.

Tant en el context de recerca com en els contextos pràctics hi ha un debat entorn la catalogació de feminista de les produccions culturals fetes per dones. S'ha de distingir entre la producció de dones i la feminista, segons el plantejament de Caroline Mitchell que afirma que *“d'entrada ha de ser feta per dones, però el fet que la facin dones no implica que sigui feminista. La producció feminista hauria de ser sobre la politització de la cultura resistint l'opressió patriarcal”*.

Malgrat la majoria del treball de comunicació dels grups de dones i grups feministes s'inspiren en els principis de la comunicació alternativa, la comunicació feminista es distingeix per la inclusió de la perspectiva de gènere. Aquesta inclou la valorització de l'experiència personal de cada individu implicat en el procés de participació, qüestiona la suposada objectivitat de la informació i l'exercici acadèmic i reconeix les subjectivitats i experiències

d'opressió que aporten totes les participants a nivell individual en qualsevol interacció comunicativa. També implica la negociació d'una representació correcta i la participació igualitària de les dones, el reconeixement de la pluralitat de veus de dones i la defensa i la construcció d'identitat.

La participació de les dones en els projectes de comunicació i de producció mediàtica, des de l'enfocament feminista es vista com un procés d'anomenar les pròpies experiències i identitats ja que té en compte les diferències de raça, gènere, classe i orientació sexual. Temes com participació, empoderament i comunicació estan relacionats en relació a les dones. Concretament, l'empoderament implica la transformació de les dones des d'un status d'objectes o destinatàries de missatges a subjectes socials productores actives de significat, i per tant responsables de la seva lluita.

Els mitjans de comunicació i el moviment feminista.

La relació entre els mitjans de comunicació i el moviment feminista ha estat complexa i problemàtica. Es pot dir que el feminisme no ha tingut un accés mediàtic en els seus propis termes.

Sabem perfectament que ni la passivitat ni el silenci caracteritza les dones i si més no els grups de dones. Ara bé, no sempre les organitzacions i moviments socials on treballen dones estan disposades a acceptar els requisits que marquen els mitjans de comunicació per tal d'esdevenir font habitual i legitimada per parlar de cert tema. Per tal d'aconseguir-ho haurien de respondre als criteris de noticiabilitat a més d'enllaçar amb els procediments rutinaris de producció informativa.

Com explica l'associació de Dones Periodistes de Catalunya, *“en alguns casos les responsables tècniques de projectes i recerques prefereixen mantenir-se discretament darrere dels seus caps jeràrquics, i en altres les dones protagonistes senzillament no saben com fer arribar la seva veu als mitjans de comunicació. Pel que fa a les institucions periodístiques o professionals, hauran de veure si estan disposades a assumir que els hàbits productius continuïn deixant els temes, les opinions i les accions del col·lectiu femení fora de focus, o si ha de canviar quelcom en el procés de legitimació de fonts”*.

D'altra banda, les dinàmiques de producció, factors com el temps, les relacions personals entre professionals i les mateixes pràctiques que s'estableixen en qualsevol treball, també afecten, encara que involuntàriament, els continguts. Així, si bé la presència de les dones a la societat s'estén en tots els camps, inclòs el de la política, les seccions de política en els diaris d'informació general només consideren noticiables les informacions que generen les institucions públiques i els partits polítics, i deriven a la secció de societat les notícies protagonitzades per moviments socials d'alt contingut polític, com ara el pacifisme, el feminisme, l'ecologisme...

A més hi ha altres factors, vinculats tant al terreny mediàtic com al feminista,

que intervenen en aquesta relació. D'una banda, en el mediàtic, el fet que els mitjans convencionals perceben una distància entre els interessos de les dones "normals", que representarien la seva audiència femenina, i les activistes considerades com a radicals o "anti-homes". Per tant, el discurs d'igualtat d'oportunitats s'ha incorporat però no el del feminisme polític. De l'altra banda, en el terreny feminista, la consideració de la gran diversitat dins el moviment, sobretot a partir dels 90, fa impossible parlar d'un sol model femení. A més del dilema dins el moviment feminista en relació a la seva vinculació als mitjans. Bé a favor de mantenir el control sobre el contingut i les narratives que permeten els mitjans alternatius o bé del poder que dona arribar a audiències grans a través dels mitjans de comunicació convencionals. Malgrat que en la pràctica totes dos opcions no són excloents sinó que es retroalimenten.

Considerant la comunicació com un procés, Rosa María Alfaro en la seva anàlisi sobre ràdio i comunicació popular considera que *"un programa de radio bo i útil ha d'anar aconseguint la seva identitat en relació, amb els destinataris, i això s'aconsegueix mitjançant un procés actiu que és renovador per als comunicadors. Generalment la primera etapa està molt marcada pel "jo vull parlar", sigui institucional o sigui perquè està participant gent de la pròpia població. La gent vol utilitzar el micro per a "parlar jo". A continuació ho relaciona amb el moviment feminista plantejant, "¿què ha passat per exemple amb el moviment feminista?, que sorgeix d'una gran necessitat de revalorar la paraula de la donar. La dona parla però es possessiona del micro i parla del que ella pensa que ha de dir. Aquesta és una primera etapa "natural"; però si es queda aquí és una mala senyal, perquè s'ha de començar a pensar la comunicació en funció a l'altre. Allò comunicacional es dona en la mesura que pensem en qui ens escolta, en qui ens veu, en qui ens rep. I això naturalment farà baixar les exigències sobre la meua paraula. És important i fonamental considerar la comunicació en el seu aspecte més transparent, més primitiu o més humà; en el diàleg, en la relació amb altres. Aquesta etapa de la comunicació ha de ser abordada per a passar més tard a una tercera etapa que és la de començar a definir camins amb la gent. Ja no és només parlar-li a l'altre, sinó és l'apropiació de la comunicació per a les polítiques socials que ja en la gent comença a estendre's per pròpia necessitat."*

Per anar més enllà en aquest tema, en l'apartat Dones i Ràdios es recullen vivències i reflexions de dones vinculades al moviment feminista sobre la relació amb les ràdios convencionals i les ràdios lliures i comunitàries.

4. DONES I RÀDIOS.

4.1 Dones i ràdios.

4.1.1.Aproximació des de les vivències.

En aquest apartat volem recollir veus de les dones sobre el mitjà radiofònic. No ho farem a partir d'estudis o d'altres recerques, tot i que no hi ha gaires, sinó d'una manera més directa per tal d'anar apropant-nos al terreny de l'experiència, la vivència i la praxis deixant enrera el de les teories. En aquest trajecte hem decidit recórrer a un grapat de dones interessades en la ràdio, tant des de la seva condició d'oïdores com de productores. Amb el requisit de compartir el gust per la ràdio i la voluntat de fer alguna cosa amb la aquest mitjà tot qüestionant els models convencionals i criticant les absències de veus i plantejaments de dones.

Així, vàrem convocar una cita per a realitzar un grup de discussió al voltant de la ràdio i les dones que es va emmarcar en una de les trobades setmanals del grup de dones interessades en una ràdio de dones dins el Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison. Aquesta ubicació responia a la línia de revisar d'una banda el treball ja fet entorn dones i ràdio (analitzant la producció radiofònica del Grup de Dones de Contrabanda) i alhora de projectar-lo cap endavant en el context del grup que treballa per d'endegar una ràdio de dones en aquest centre.

La convocatòria es va fer des Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison, que la va difondre a través del seu mailing tot i que també es va estendre pel mailing de Ca la Dona que arriba a milers de dones i associacions de Barcelona. Per tant, va ser una convocatòria oberta que no exigia cap requisit per a participar tret de l'interès en parlar sobre la ràdio.

Quant a la composició del grup de discussió, estava format per 12 dones d'edats, condicions i experiències vitals d'allò més divers. Partint que totes elles formen part de l'audiència, algunes també es troben en la producció radiofònica des de l'àmbit professional. Aquest grup només es va trobar una vegada però no es tractava d'esgotar el tema sinó de plantejar la discussió al voltant de dos qüestions: quina relació tens amb la ràdio? i què penses d'una ràdio de dones?. A més, es va demanar contestar un qüestionari (veure documents adjunts) que a més es va fer extensiu a la resta de dones interessades en el projecte de ràdio de dones del CCDFBonnemaison.

En aquest apartat de la recerca abocarem el material generat en el grup de discussió i el recollit en el qüestionari de manera interessada i ordenada segons una línia narrativa que ens anirà conduint de la vivència cap a la projecció d'una ràdio de dones. Així, començarem per mostrar la relació d'aquestes dones amb el mitjà radiofònic per passar als temes que van generar discussió i també consens. El contingut recollit en el qüestionari aportarà opinions i propostes entorn les expectatives i satisfaccions a partir del mitjà, la

proposta d'una ràdio de dones, el discurs femení i la relació del moviment feminista amb el mitjà.

Els temes tractats en el grup de discussió van estar mínimament guiats per les preguntes del qüestionari, tot i que el dinamisme de la conversa i les afirmacions més polèmiques van anar generant debat. La dinàmica de la sessió es va iniciar amb la presentació de cada participant i la seva vinculació personal i professional amb la ràdio a més de l'opinió vers el mitjà. Tot seguit es va tractar sobre la necessitat d'una ràdio de dones, tema que va generar una discussió en relació l'audiència que tindria i com condicionaria els continguts. L'absència de veu de dones autoritzades a la ràdio així com de continguts i l'enfocament des de la perspectiva de les dones va generar consens des d'un principi. La darrera part de la sessió es va dedicar a parlar dels aspectes formals, tot i que no es va aprofundir en el tema per manca de temps.

De fet, amb aquesta sessió tampoc es volia esgotar el tema sinó aportar unes opinions entorn el mitjà radiofònic i propostes per a la creació d'una ràdio de dones. Aquest és un projecte que està en marxa al Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison, per la qual cosa la realització d'aquest grup de discussió en el propi context del centre aportarà elements per al projecte.

A continuació donem veu a les experiències de les dones amb la ràdio, així com a les discussions i consensos generats en el grup de discussió. Anirem tema per tema encara que en la sessió no es produïa d'una manera lineal sinó amb anades i tornades constants que són difícils de traduir al discurs escrit.

Relació amb el mitjà radiofònic, personal i professional.

La ràdio és present a la vida de les dones de maneres molt diverses. En la majoria dels casos com a mitjà informatiu, per estar al corrent de l'actualitat. Les explicacions de les dones posen de manifest l'acomodament del mitjà a les seves rutines quotidianes i professionals. És a dir, el que representa la ràdio per les seves aspiracions i en general en les seves vides.

Dolores- Escucho la radio por la mañana porque me interesan muchas cosas puntuales.

Anna- Sóc oient. Estic enganxada a la ràdio. La poso quan m'aixeco i part de la tarda. Jo escolto la COM, és generalista però hi ha programes que profunditzen i és bastant avantguardista. La SER l'escolto molt poc, només a la nit quan no puc dormir o al matí. Considero que estic informada de l'actualitat. A les tardes acostumo a sortir per prescripció facultativa, tinc que caminar, tinc que moure'm. No puc estar tot el dia escoltant la ràdio a casa. Les hores de notícies miro la televisió.

Pau- Jo no vinc del món de la ràdio, vinc del món de l'ensenyament. M'agrada moltíssim la ràdio però com a oïdora.

Maria- Soy de Lima, soy del mundo de los audiovisuales. Trabajo como profesora multimedia. Yo no escucho radio convencional sino por internet, porque estoy muy acostumbrada a escuchar lo que me gusta y eso no lo ponen en la radio convencional. Yo soy una oyente muy exquisita. Me gusta mucho Radio Universidad de Guadalajara (Mejico). También lo que hacen de la Universidad de Santiago de Chile, que me envían las programaciones a mi e-mail y ese día a esa hora la escucho. De las radios que escucho en España, Radio3 porque hay contenidos que me interesan. Se acaba el contenido y no me acuerdo del nombre del locutor. Si lo pusieran por internet, me lo bajaría y no le escucharía.

Empar- Sóc infermera i estic jubilada. Com el meu món eren els malalts, a casa i a la feina, l'única escapatòria possible era la ràdio. Llavors, jo trucava a totes les emissores, a totes hores de la nit. Estic molt agraïda de la ràdio perquè quan vaig tenir cura de la meva mare amb alzheimer no em podia bellugar de casa i la ràdio era l'única finestra que tenia al carrer. La ràdio per a mi ha sigut la meva vida.

La vinculació d'algunes dones a l'àmbit de la locució i la producció radiofònica aporta un coneixement més profund del mitjà i alhora una visió des de dins que es tradueix en les contribucions posteriors al debat.

D'altra banda, la vinculació a diverses tipologies d'emissores, convencionals, municipals i lliures, aporta a la discussió sobre una ràdio de dones elements molt diversos quant al possible plantejament i funcionament del mitjà.

Dolores- He trabajado muchos años en la radio en Alemania, en la DeucheWelle, pero reconozco que no eran programas dedicados a las mujeres, eran locuciones culturales.

Sònia- Soy argentina y locutora. Trabajé en la radio en Argentina, en provincias, también en Buenos Aires, luego en Miami. Ahora estoy acá y quiero dedicarme más a la producción.

Mercè- Jo tinc formació periodística. Hem dedico a la ràdio des de fa molts anys. També en ràdios comunitàries però sobretot en ràdios locals i municipals.

Marta- Jo tinc formació artística i de cop vaig aterrar al context de Ràdio Contrabanda, una ràdio lliure que funcionava a Barcelona.

Lourdes- Fa 22 anys que treballo a la ràdio. Vaig començar a emissores municipals, vaig seguir tot aquest procés i ara estic treballant a Catalunya Ràdio, al programa de l'Antoni Bassas.

L'opinió sobre el mitjà és diferent per a cada dona i depèn del que li ha aportat en la seva vida. El qüestionari recull les sensacions que les dones experimenten com a oïdores, que van des de sentir-se més o menys informades a sensacions diverses com la insatisfacció, l'avorriment, el plaer i la

companyia.

La relació de les dones participants amb diferents tipologies de ràdios, convencionals, lliures i per internet, contribueix a mostrar la diversificació de les capacitats del mitjà.

Dolores- La radio, al igual que los periódicos, tiene una línea política, una ideología. Yo creo que la radio de alguna manera salvaguarda la noticia sensacionalista.

Anna- La ràdio aporta molta cultura. Jo tinc molta cultura de la ràdio perquè de jove llegia molt però ara de gran em canso. La ràdio és molt fàcil i entenedora, si es fa bé.

Marta- Pense que és important saber què hi ha ràdios on no és important ser periodista per arribar i expressar el teu propi llenguatge, el teu discurs.

Maria- Para mi es mucho más fácil conectarse a internet para escuchar la radio. Ir a una página y bajarme lo que quiero, así lo tengo allí cuando quiero.

Lourdes- El món de la ràdio el trobo apassionant, és la meua vida professional i m'agrada.

Un altre aspecte a ressaltar és com la procedència geogràfica d'algunes dones es tradueix en un apropament al mitjà amb dificultats degut a la manca de coneixement de l'idioma (català) i d'aspectes formals com ara la locució.

Maria- En Perú la radio tiene muchísimo poder de convocatoria porque llega a sitios que no llega la tele, ahí donde está el indígena con el burrito. En general tiene muchísimo poder de convocatoria en los países del tercer mundo, es un medio vital. Cuando llegué aquí y sentí la radio tenían una forma de conducir los programas que para mí me era muy extraña, carente de matices y muy sosa al hablar. No hay chistes, no hay cambios de tono. Es como si todo fuera un informativo, incluso los musicales. De donde yo vengo la radio es completamente distinta. Incluso en las radios donde la gente protesta hay otra relación con el público. Yo aquí siento una relación muy vertical y por eso mi reacción ha sido la de conectar con radios por internet.

Sònia- Me aburro escuchando la radio aquí. En todos los programas hablan igual, además no entiendo bien el idioma.

Quant a la relació entre la ràdio i les dones en remarquen les qualitats de proximitat i les capacitats del mitjà per arribar a les dones i vehicular el seu discurs. El qüestionari recull una metàfora que il·lustra molt bé el que el mitjà representa per a moltes dones, és una finestra oberta al món.

Dolores- La radio llega a las que estan en casa.

Marta- *S'han de buscar maneres de vehicular i de donar veu a associacions de dones, a col.lectius que no tenen veu en els mitjans oficials.*

Sònia- *Me gustaría que hubiera una radio buena y mucho más si se trata de una radio de mujeres.*

La discussió entorn una ràdio de dones ocupa la resta del temps de la sessió. D'una banda, la pregunta general de si suposaria un ghetto dóna lloc a la concreció de motivacions i plantejaments que hauria de tenir. D'altra banda, el fet de pensar en una ràdio de dones genera reflexions que anirem veient a continuació entorn la tipologia de l'audiència, la participació de les dones en el discurs radiofònic, els continguts, l'enfocament i el format. Com a part final es recull la relació entre la ràdio i el moviment feminista, així com el debat entorn la qualificació de feminista d'una ràdio de dones.

Les motivacions i el plantejament:

El qüestionari recull l'acceptació majoritària d'una ràdio de dones. Les motivacions es relacionen amb donar sortida a la creativitat de les dones i a la possibilitat d'oferir "altres" models, continguts i mirades. Les reticències tenen relació amb la procedència de les dones que farien la producció (de tots els àmbits socials) i la denominació de feminista entesa com a massa radical. En la discussió també s'hi veuen motivacions similars.

Dolores- *Creo que debiera haber una radio de mujeres, pero no porque sea solo de mujeres sino para ver qué es lo que quieren las mujeres a través de la radio. En una radio de mujeres se podría hablar de todo con un enfoque desde las mujeres.*

Maria- *Considero que debe haber una radio de mujeres pero no desde la perspectiva tan sociológica o pedagógica de expresar un discurso denso sino acercándose al público. Yo creo que el punto está en entrar en este campo de la radio como mujeres pero utilizando formas fuera de los estereotipos.*

En la discussió sobre si l'existència d'una ràdio de dones suposaria crear un ghetto les aportacions de les dones clarifiquen el que significaria per a cadascuna. S'arriba a un consens sobre com una ràdio de dones contribuiria a la seva visibilització i a plantejar els temes des d'un enfocament femení tot responent als interessos de les dones.

Lourdes- *A mi em sembra bé que es pugui fer una ràdio des de dones i per dones però, no sé si també és una manera de fer un ghetto.*

Doris- *Aportant l'experiència de programes en altres llengües, potser es pensa que també són un ghetto, però tenim l'experiència de ràdios comunitàries a Europa i sabem que esdevenen un referent necessari per a la gent a la que s'adrecen. Una ràdio de dones també té aquest sentit, el de crear un referent i visibilitzar aquest col.lectiu.*

Mercè- *Si hi ha una proposta radiofònica diferent, que no és majoritària, del 100% de l'audiència, tampoc passa res. Jo pense que si amb una ràdio de dones podem donar un altre punt de vista, ja estaria bé.*

La vinculació de dones a l'àmbit de la producció radiofònica va fer sorgir el tema de les rutines de producció periodística i la necessitat de diversificar les fonts donant més espai i temps per a les dones a la ràdio convencional.

Audiència de dones.

Lourdes- *Em fa una mica de por això de "fem una ràdio de dones només feta per dones, només adreçada a dones". Crec que el que li pot interessar a una dona també li pot interessar a un home amb dos dits de front. Jo crec que la ràdio s'ha de fer per dones i per homes perquè vivim dones i homes en el món i per això s'han de tenir en compte. Jo trobo que aquí està la gràcia d'adreçar-la també als homes perquè sàpiguen les reivindicacions nostres, els nostres problemes... A més, s'ha de saber que a la ràdio no és tant cert això de que "t'escolta qui t'escolta", ja que es pot projectar una mica sobre l'audiència. És a dir, segons quin tipus de programació es pugui fer i quins temes es puguin tractar anirà a una certa gent. És com un reclam que es basa en el missatge que tu llancis.*

Marta- *En canvi, jo penso que sobre el tipus d'audiència tu pots emetre un discurs des d'on sigui però qui l'escolti ja és per decisió personal. I ho dic per l'experiència amb un programa que feia amb una perspectiva feminista molt clara que resulta que l'escoltaven bastants homes.*

Dolores - *Yo no me preocuparía tanto si los hombres escuchan o no. Entiendo si se está pensando en una cosa nueva, ¿por qué no podemos romper esquemas?. Yo nunca he escuchado una radio feminista. Creo que si hay mujeres que no pueden acceder a cierta información la fórmula para llegar a ellas es la radio. En vez escuchar lo mismo que hay en la televisión, la telebasura, puede escuchar en la radio algo mejor.*

Maria- *La audiencia es un tema que tendríamos que tomar en cuenta. Si por ese 5% de hombres perdemos 20% de mujeres por cambiar el discurso entonces tampoco es que valga tanto la pena.*

Mercè- *Jo pense que fer una ràdio de dones no vol dir que només l'haguen d'escoltar dones. No és excloent, sinó que es pot fer una ràdio de dones dirigida a dones i a homes.*

La participació de les dones al discurs radiofònic.

En aquest tema les dones que més participen són les vinculades al mitjà que aporten una visió del tema des de la producció del discurs. Concretament, constatant les dificultats per incorporar les dones al discurs radiofònic i fent

autocrítica sobre les inèrcies o rutines professionals a l'hora de trobar fonts autoritzades per abordar certs temes. En el qüestionari també mostra com les dones no se senten representades en el discurs radiofònic i veuen la necessitat de que en una ràdio de dones es doni accés a totes les que tinguin coses a dir sense passar pel filtre de la professionalitat.

La discussió també genera reflexions que creuen l'àmbit professional amb el personal, anant més enllà d'una separació de contextos públic/privat tradicional i alhora forçada.

Dolores- Hay temas que son tan fuertes, tan candentes, que podríamos tratarlos desde otro enfoque más nuestro. A mi me gustaría que al encender la radio hablaran mujeres sobre el tema de la guerra. Me interesa una visión ideológica sobre lo que ha ocurrido desde las mujeres. Concretamente, si yo por ejemplo tengo que invitar a alguien a la radio para hacerle una entrevista sobre la clonación no tengo ganas de invitar a un profesorón sino a una mujer que haya trabajado sobre ese tema, que tenga una visión, que siempre será dentro de lo profesional desde la visión de la mujer.

Lourdes- Crec també que falta la visió de la dona dins el mitjà radiofònic. O sigui, falten dones opinant. Els que fem ràdio som els primers culpables, no em trec la responsabilitat. Estem acostumats a buscar una gent que saps que ho fan bé, que se t'hi posen bé i en canvi se m'acut que hi podria haver d'altres. Però, el que sol passar és que de vegades proposem dones als debats, a les tertúlies i no volen. O no tenen temps o tenen feina o potser no ho sabran fer.

Mercè- Hi ha una guia de dones per als mitjans perquè no sempre convidem al mateix senyor o senyora a la ràdio. Hem de reconèixer que sempre ho fem i no trenquem aquests cercles. .

Lourdes- És com una inèrcia estranya que es repeteix en el dia a dia de la feina. A mi personalment em sap greu que siguem nosaltres mateixes les que ja no ens veiem amb cor de participar quan hi tenim la possibilitat. Perquè està clar que la nostra visió no serà mai la d'un home.

Dolores- Yo creo que hay que quitarle el miedo a las mujeres a intervenir en la radio.

Doris- A nosaltres ens interessa trencar la separació entre professionals i oïdores. De fet, a Ràdio Contrabanda era important que les dones superessin la por al micro i fer que es sentissin a gust a l'estudi.

Els continguts i l'enfocament dels temes.

La discussió sobre la participació de les dones a la ràdio i l'absència del seu punt de vista, amb la que hi ha un clar consens, porta directament al tema dels continguts més habituals a la ràdio. El qüestionari recull com la majoria de dones troben temes interessants a la ràdio de tant en tant, però sovint no

senten parlar d'aquells que els interessin de manera més específica com a dones o si més no de la manera en que els agradaria que es tractessin. Així també en la discussió s'arriba al punt de considerar més important la manera d'abordar-los que els temes en sí mateixos.

Al llarg del debat s'arriba a consensos que critiquen novament les rutines professionals i qüestionen la funció dels mitjans a l'hora de canviar o reproduir els estereotips vers les dones. En aquest sentit és important l'aportació de l'experiència de les dones a les ràdios lliures per crear altres dinàmiques i discursos on les veus autoritzades són de dones.

Lourdes- Crec que a les ràdios es tracten molts temes perquè hi ha moltes hores pel davant. Per exemple, el tema de la violència de gènere per exemple ja porta anys. Però, quins creieu que són els temes que potser estaria bé tractar, els que els mitjans més convencionals no s'aborden tant pel que sigui?

Doris- Jo plantejaria la pregunta de si es tracta de temes o més aviat d'enfocaments?

Mercè- Jo crec que és l'enfocament, perquè d'acord que tractem tots els temes però, quins models es transmeten des dels grans mitjans? Parlar de lesbianisme o homosexualitat ara ho fem en tots els mitjans però no hem trencat amb el model de creure que tothom és heterosexual. Fa 20 anys segons quins temes a la ràdio no es podien ni plantejar i ara sí.

Lourdes- Però això no només depèn dels mitjans. Tenim una funció molt important però no tota.

Mercè- Des de quina perspectiva parlem dels temes que ens interessin?, com els abordem?, què donem per fet, per entès en l'imaginari col·lectiu?, què cal dir a aquest imaginari col·lectiu amb qui no estem d'acord? Per exemple, voleu dir que a un 90% de la població l'interessa el futbol perquè tingam futbol a tots els canals gairebé tots els dies?

Marta- En relació amb les temàtiques tinc clar que quan es crea un context específic, com podria ser una ràdio de dones, el que són temàtiques excèntriques passen a ocupar el centre perquè les que estan produint discurs són moltes vegades les protagonistes d'aquest discurs. Es comença a trencar la inèrcia de "a qui convidem perquè ens parli de tal cosa?", perquè et trobes que qui produeix aquell discurs és qui ho està vivint. És a dir, a qui autoritzem, a qui escoltem? No només la científica o l'experta. I si es crea un context on els paràmetres formals i de contingut no són rígids, és un context privilegiat a través del que es pot vehicular un altre discurs.

Ràdio i feminisme / ràdio feminista.

Quant a la relació entre ràdio i feminisme, hi ha dos qüestions que es tracten en la sessió. D'una banda, la vinculació del moviment feminista als mitjans,

concretament a la ràdio, i de l'altra la discussió sobre la qualificació de feminista d'una ràdio de dones en el context de discussió sobre els continguts.

Mercè- Pense que per al moviment de dones els mitjans són importants, més que importants pràctics. Una ràdio pròpia la podríem fer servir totes, siga quin siga el nostre color i la nostra manera de pensar o de fer.

Lluïsa- Com a feminista considero que és un mitjà que en certs moments és molt útil i pot fer una bona feina.

Les aportacions al debat fan veure com el pes de la paraula feminista encara té connotacions tipificades negativament que no guarden relació amb el rerafons del que significa. També es posa de manifest com aquesta paraula s'ha anat retirant del vocabulari mediàtic.

Anna- A mi no m'agradaria una ràdio de dones amb un plantejament militant radical, d'aquests que et cansa una mica d'escoltar-lo. En canvi, si és més obert, més espaiós, amb temes culturals entre mig ja seria diferent. Per exemple, tractar el paper de la dona intel.lectual al llarg dels segles descobrint tot això per a les dones d'ara perquè 'espavilen i aflorin les seves idees.

Lourdes- Estic totalment d'acord amb aquesta crítica.

Dolores- Hay una idea que escucho aquí y que está en boca de los hombres. Se trata de un concepto típico sobre el feminismo simplificado, que aún no ha pasado, en que se dice que las feministas son feas y bigotudas. A mi personalmente no me interesa una radio radical, de odio al hombre pero una radio de mujeres no tiene por qué ser así.

Mercè- De fet, hi ha paraules que hem hagut d'abolir del vocabulari perquè no se'ns assusten a les redaccions. Jo entrava a la meua redacció i deia "porte un article feminista" i marxaven tots de una manera que deia, "serà possible que en el segle XXI encara es pense d'aquesta manera?. És curiós, quan resulta que avui estem fent decàlegs de com tractar la violència de gènere, de les bones pràctiques per a la paritat, de llenguatge no sexista.

El qüestionari recull el consens de les dones sobre com una ràdio de dones pot contribuir a generar més debat dins el moviment feminista i en general a conscienciar les dones de la seva situació de subordinació.

Els aspectes formals.

En l'apartat sobre la relació personal i professional de les dones amb la ràdio es comença a tocar el tema dels formats radiofònics en relació a la manera tan diferent de fer ràdio aquí que al Perú. Apareixen però altres reflexions generals al voltant de la forma que pren la veu de les dones a la ràdio i la importància de canviar-la anant més enllà dels formats tradicionals, com ja es fa a les ràdios lliures.

Al tema de si hi ha prou amb escoltar veus de dones a la ràdio, el qüestionari recull una resposta majoritària negativa que s'acompanya de la necessitat de cercar nous llenguatges, temes desenvolupats per dones, i en general un canvi en el discurs radiofònic que passaria més aviat per la incorporació de dones amb responsabilitat en la producció radiofònica. Pel que fa al discurs, les dones mostren la necessitat de generar un discurs propi, des d'elles mateixes, que impliqui a totes les dones que vulquin aportar una visió diferent a la convencional.

Sònia- Lo que pasa es que la mujer siempre es la que pone la voz comercial, o de locución, bonita y arreglada. Es usada como modelo en televisión y también en radio.

Pau- Para mi no necesariamente la voz femenina va unida a la mujer objeto porque hay mujeres que tienen una gran valentía para sacar temas que en otros programas no salen.

Maria- Yo creo que la forma del llegar al público es muy importante, como también en el nivel audiovisual o multimedia, porque te abre el campo.

Marta- Jo crec que ha d'haver un canvi en el discurs radiofònic. De fet, la meua experiència dintre de la ràdio va estar encarada a buscar una fusió, una hibridesa, entre el discurs i la narrativa més tradicionals i un llenguatge més creatiu. Buscar estratègies que fessin que la ràdio no fos un discurs lineal o més monotemàtic o tradicional sinó buscar d'experimentar formes de produir ràdio de cara a crear noves experiències a l'audiència.

Potser en el grup de discussió no s'arriba a aprofundir en els aspectes formals del discurs radiofònic més enllà de considerar la seva importància a un mateix nivell que els continguts. Malgrat aquesta limitació considerem que al llarg de tota la sessió es deixen anar pistes vers el tipus de ràdio que les dones volen i com ha de ser quant a l'enfocament dels temes i la manera de presentar-los, és a dir els aspectes formals.

En l'apartat següent dedicat als formats tractem d'abordar el tema des d'un cas concret de format adreçat a una audiència femenina.

4.1.2. Formats radiofònics.

En aquesta recerca no pretenem ni tenim la capacitat de fer un repàs als formats radiofònics i la seva vinculació a audiències majoritàries femenines ja que això seria una altra recerca en sí mateixa. Pensem però que aquest tema s'ha d'abordar des de la perspectiva de l'apropiació dels discursos, tot anant més enllà de considerar els formats com simples traspassos d'idees o continguts més o menys tradicionals. Tenim constància que el tema s'ha investigat des d'aquest punt de vista sobretot en l'àmbit audiovisual,

concretament l'apropiació dels discursos de la telenovel·la per part d'audiències femenines dins el context llatinoamericà.

Els formats radiofònics, entesos gairebé com a sinònims de gèneres, poden determinar en certa manera el discurs, o si més no condicionar-lo en l'aspecte formal però l'adaptació dels mateixos als interessos i plantejaments de les productores d'aquest discurs els posa a disposició del contingut. Així, d'entrada i sense haver aprofundit en el tema no considerem que els formats siguin tant sols la traducció formal d'esquemes mentals sinó més aviat estructures obertes que van prenent sentit en la mesura que se les adapta al discurs, tot generant una interacció entre els continguts i la forma de plantejar-los i difondre'ls. Com apunten les dones participants al grup de discussió, *en una ràdio de dones no només són importants els continguts sinó també la forma.*

Malgrat no endinsar-nos en el tema dels formats radiofònics, no ens volem estar però de recuperar un estudi sobre un format típicament femení, el consultori sentimental, per extreure'n les pistes que ens portaran al nostre terreny dels formats radiofònics des d'una perspectiva feminista. L'estudi d'Helena Pinilla sobre "La Doctora Corazón" constata com durant molts anys va representar l'única possibilitat d'accés al mitjà radiofònic per a un gran nombre de dones peruanes de sectors populars. Tot i que de manera mediatitzada, les seves històries eren allà i elles podien reconèixer-se en la ràdio, en aquest espai massiu que habitualment les negava.

A partir de la consideració que es desprèn d'aquest estudi, més que demanar-nos com afecten els discursos de la "Doctora corazón" o els continguts ideològics del programa en les seves oïdores, ens sembla fonamental entendre com l'audiència decodifica des del seu punt de vista i experiència en un procés de producció de sentit, transformant i reformulant fets, objectes i sentits. Al cap i a la fi és partir del fet que aquestes audiències populars, no són "recipients buits", sinó que en base a les seves experiències fan seu allò que veuen i escolten, s'ho reapropien. Cal però considerar també la visió crítica vers aquest format per part d'investigadores com Michèle Mattelart que el qualifica com allò sentimental i patètic que cerca el sensacionalisme morbós.

En el terreny dels mitjans de comunicació participatius, com són les ràdios lliures i comunitàries, la perspectiva de la comunicació feminista valida l'orientació creativa i democràtica dels processos que aquestes afavoreixen. Així mateix alerta de la seva reducció a un format experimental que desactivi el seu potencial d'actuació a nivell polític i social on les dones serien interlocutores de temes globals. A un nivell més general considerem que els processos de comunicació de base, que poden ser etiquetats de marginals, dialoguen i plantegen un repte a la societat general perquè contenen idees específiques sobre la societat i la seva democratització.

Per tant, cal anar molt en compte a l'hora de tractar amb formats poc convencionals per no etiquetar-los simplement d'experimentals reduint el seu nivell d'influència, sinó més aviat extreure els seus potencials per tal

d'amplificar-los i/o fer-los extensius a d'altres mitjans de comunicació més convencionals. De fet, hi ha estudiosos que afirmen que aquest traspàs o contaminació dels formats experimentals presents a ràdios lliures i comunitàries s'ha anat donant amb certes variacions a l'hora d'ubicar-se en ràdios de gran abast. La investigació sobre aquestes influències potser contribuiria a valorar i reconèixer el paper creatiu dels mitjans alternatius i comunitaris quant als formats, però no sent el tema de la nostra recerca ens limitem a deixar-ne constància.

El que pretenem amb l'anàlisi del funcionament i les produccions radiofòniques del Grup de Dones de Contrabanda és l'abordatge d'altres maneres de fer ràdio des de les dones. Així, en aquest apartat indagarem sobre aspectes vinculats als formats des d'una perspectiva feminista, la reapropiació de formats convencionals, el procés de producció de sentit, la hibridació de formats i el plantejament d'un contínuum radiofònic més enllà de les limitacions de l'esquema de programes independents.

4.2. Les dones a les ràdios lliures i comunitàries.

4.2.1. Des de les teories.

Tal i com hem vist en apartats anteriors, les ràdios lliures i comunitàries tenen una visió democràtica de la comunicació que implica unes formes i unes estratègies de funcionament participatives i alternatives que es comprometen amb el canvi social. D'una banda, esdevenen un espai on la gent no professional pot accedir a l'espai radiofònic produint debat a nivell local i constituint un punt des d'on adreçar-se a la societat, i d'altra banda un espai de referència social per a molts sectors socials conscients de la manca de representació als mitjans de comunicació convencionals. Degut a les característiques d'aquestes emissores, les dones troben un ambient més accessible que afavoreix la seva participació a tots els nivells. Pel que fa a la seva influència en la manera de fer ràdio, "les dones a les ràdios lliures han creat noves formes, nous estils i llenguatges i noves fonts d'informació que no sols són els documents escrits pels historiadors tradicionals, sinó que responen al testimoni oral, als relats personals i col·lectius com a material important en la recuperació de la veu social, política i humana de les dones".

Les maneres com les dones fan ràdio a les emissores comunitàries s'ha d'analitzar en un context de complexes influències que té a veure amb com el mitjà ha influït en la seva trajectòria personal, els models radiofònics de referència, les capacitats i les facilitats per a produir discurs i l'accessibilitat per part de les pròpies emissores. Cal comptar també amb el context institucional en el que es troben aquestes, ja que hi ha països com França, Alemanya o Luxemburg on les ràdios lliures i comunitàries estan legalment reconegudes i fins i tot hi ha quotes de participació per a dones i d'altres on són al·legals o fins i tot perseguides com Portugal i l'Estat Espanyol. La seva supervivència en el context de les ràdios comercials i públiques és un tema que depèn de la

societat civil i de les decisions polítiques.

Partint d'aquesta diversitat és complicat arribar a generalitzacions, si més no aportarem aspectes compartits en relació a la vinculació de les dones en el context d'emissores lliures i comunitàries a Europa i la seva producció radiofònica.

Des de la perspectiva de les dones, la seva relació amb el mitjà pot estructurar-se en dos grans models: des de ràdios de dones o des de ràdios mixtes. Aquest segon model és el majoritari i es manifesta de maneres molt diverses. En qualsevol dels casos cal considerar les ràdios comunitàries com un lloc per a la producció cultural de dones, ja sigui de manera exclusiva o en un context mixte. Sigui en un o altre context, els programes de ràdio fets per dones i adreçats a dones compleixen tres finalitats segons Bianca Miglioretto, promoure la vinculació de les dones als mitjans de comunicació i a la comunicació en general, canviar la representació tradicional de les dones que reproduïen els mitjans convencionals oferint-ne una acord amb la realitat de les dones, i servir de models per altres dones motivant-les a trencar amb les estructures patriarcal i els estereotips.

Els aspectes bàsics quant a la relació de les dones amb les ràdios comunitàries tenen a veure entre d'altres qüestions amb les estructures de les emissores i el nivell de participació, la formació i el procés d'apropiació de l'espai radiofònic *on air/off air*.

A les ràdios mixtes.

Aquest model és el majoritari i depenent del context social, cultural i polític adopta característiques diverses. Cal advertir però que malgrat els principis de funcionament no discriminatoris, les ràdios comunitàries també solen reflectir les dinàmiques i els estereotips discriminatoris existents vers les dones a la societat que reproduïen les ràdios convencionals. Aquesta situació varia depenent de la presència i el paper que les dones desenvolupen en aquestes ràdios, tant en el funcionament com en la presa de decisions sobre els continguts, la producció i la difusió. Aquests nivells estan relacionats ja que les estructures i el funcionament tenen una influència directa en l'espai d'emissió, per tant, la seva intervenció es produeix en aquests dos nivells. Segons el plantejament de Radio Klara, els tres eixos que defineixen la presència de les dones a les ràdios lliures són: l'assoliment del llenguatge no sexista, l'existència de programes feministes i la presència de dones en tots els àmbits de la ràdio. "Comunicar sobre la dona significa desmasculinitzar la informació, trencar el monopoli de temps expressat més que en el nombre d'emissions en el tractament dels temes. A més, significa entendre que eixe singular, la dona, engloba similituds i diferències i que s'ha de pensar en la pluralitat de dones".

Les ràdios amb més programació de dones solen situar-se en ciutats on el moviment de dones és més actiu i on també hi ha altres mitjans de comunicació feministes, com ara publicacions. Aquests vincles fan que l'estratègia de

guanyar espais de dones arran de l'acció col·lectiva es doni tant a nivell social com radiofònic. Aquest últim no només es redueix a l'emissió (on air) sinó també a la participació en el funcionament intern de la ràdio (off air) i sovint és difícil per a les dones mantenir la vinculació als dos plànols i se'n propicia un amb les corresponents conseqüències per l'altre. Per exemple, dins la Radio Flora a Hanover es va posar en marxa l'any 2000 la campanya "Més presència de dones a la ràdio" amb mesures pràctiques per afavorir i enfortir la participació de dones en les diferents àrees de funcionament de l'emissora, així com en els programes no només de dones mitjançant la sensibilització en temes de gènere als equips de redacció. Aquesta campanya també va contemplar la creació de xarxes permanents amb grups de dones de la regió i la formació com a mecanismes d'apropament a l'emissora.

El nivell de llibertat que les dones tenen en l'emissió (on air) està relacionat amb les limitacions institucionals i les expectatives de l'audiència vers el seu espai radiofònic. Concretament, en les emissores mixtes això depèn de com l'espai de dones està valorat dins l'emissora. Hi ha exemples molt variats d'organització de l'espai físic i radiofònic de la ràdio per part de les dones que van des de redaccions de dones per generar informació a comissions de programació per a acollir els nous programes, passant per franges horàries de programes de dones o dies sencers de programació exclusiva de manera habitual o puntual. També es donen casos en que els grups de dones dins les ràdios mixtes arriben a aconseguir un nivell quantitatiu i qualitatiu que els permet la desvinculació per a crear el seu propi mitjà.

A les ràdios de dones.

Les ràdios de dones es situen en el context dels mitjans de comunicació alternatius de dones i la seva trajectòria. La finalitat principal d'aquests és la d'"expressar i celebrar" els punts de vista d'un ampli sector de dones utilitzant els mitjans com una eina per ajudar el moviment de dones a aconseguir els seus objectius.

Des d'una recent perspectiva històrica, els mitjans de comunicació alternatius de dones als anys 70 i 80 tenien dificultats a diferents nivells que es poden resumir de la següent manera: passar d'un projecte a curt termini a un de més sostenible, tenir les característiques d'empreses a petita escala amb la conseqüent precarietat laboral i un alt nivell de militància i estar adreçats a comunitats geogràfiques o d'interès.

Des de llavors la vinculació de les dones al mitjà radiofònic ha anat adoptant formes d'allò més divers: serveis de programes per a ràdios de dones, xarxes de producció radiofònica i intercanvi, ràdios de dones per ona curta, ràdios per internet ... A través d'aquests canals les dones s'han anat empoderant, és a dir donant autoritat unes a altres a través de l'acció col·lectiva, tot contribuint a l'enfortiment de les seves veus de les dones i de la representació de les seves vides des de sí mateixes.

La major part de ràdios de dones tenen una tipologia d'emissores de tipus alternatiu i comunitari, tot i que en sí mateixes poden ser vistes com a exemples de “desenvolupament de nous mitjans i de formes alternatives de participació per tal desenvolupar noves formes de vida pública”, segons afirma Mc Laughlin. Aquesta reflexió recolza la idea de ràdio com un pont entre l'àmbit públic i el privat que redefineix les fronteres entre tots dos nivells. En la revisió que fa Lara de la teoria de l'esfera pública identifica la necessitat de “models feministes de reconeixement” com un mecanisme perquè grups que necessiten ser escoltats o acceptats conquereixen canals de comunicació per a cridar l'atenció a la resta de la societat sobre la manera com són tractats. En aquest marc s'insereixen les ràdios de dones.

La pràctica radiofònica feminista té lloc quan les dones tenen el control sobre cada aspecte del funcionament de la ràdio: freqüència, programació, organització, presa de decisions... Per tant, aquestes ràdios poden qualificar-se com a llocs de representació i producció feminista, tot i que aquesta denominació moltes vegades no és compartida en el terreny teòric però sí en el pràctic. Aquesta paradoxa es dona quan les productores d'un programa no es defineixen així malgrat el seu plantejament ho podria ser, sinó en funció de la percepció de l'audiència. Pensem que en aquesta actitud de rebuig del terme feminista entra en joc el desprestigi que té la paraula, sovint associada a dones blanques de classe mitja i a un discurs elitista i exclouent. En el repàs del directori dels programes de dones a les ràdios comunitàries europees elaborat per Amarc Europa veurem exemples que il·lustren aquest fet.

Pel que fa al seu funcionament, les ràdios de dones tenen una economia de dones, segons Hélène Cixous, basada en la lògica del donar sense cap expectativa de recompensa. La participació en el seu funcionament a través d'una relació de militància i/o voluntariat és notòria i la majoria del treball es fa de manera col·lectiva.

Quant als continguts de les ràdios de dones, no es tracta de concretar ja que la seva diversitat no ho permet. El que sí es pot generalitzar és l'èmfasi especial en el dia a dia de la vida de les dones per sobre de continguts específicament de política feminista. Tal com apareix en el grup de discussió, més que donar la importància als temes tractats importa el tipus d'enfocament que se'n fa, des de la perspectiva de dones o feminista (paradoxa sobre l'ús del terme que també apareix en el grup de discussió).

En relació als aspectes formals, en les ràdios de dones solen tenir-se en gran consideració més enllà de una simple reproducció d'esquemes. Aquest grau d'importància es va consensuar en el grup de discussió. Els programes de dones es reapropien de tots els formats radiofònics, fins i tot els més convencionals, des d'un plantejament d'aprofitar les seves potencialitats per a transmetre un determinat missatge. A més es dona rellevància al discurs de la cultura oral femenina. Un cas que ho il·lustra és el de Radio Pirate Women a Irlanda. La peculiar pràctica radiofònica d'aquesta emissora, sense programes específics sinó en una emissió contínua i oberta, demostra com la ràdio

comunitària de dones permet produir “soundscapes” (paisatges sonors) i narratives basades en les experiències de les dones imbuïdes en l'àmbit local i en el dia a dia. Així, es fa impossible un catalogació unitària dels programes de dones més enllà de la seva autoria femenina, tal com es mostra en la diversitat de formats programàtics que recull el directori d'Amarc.

La recerca dels 90 sobre com les ràdios comunitàries de dones han desenvolupat les seves pràctiques i programes, que tenim com a referència en aquest estudi, és fonamental a l'hora d'actualitzar la història dels mitjans alternatius feministes i contribuir a un enteniment més profund de la producció cultural feminista. Hi ha investigadores com Bredin que alerten sobre les aparents possibilitats de les ràdios comunitàries per a les dones quant a la participació i la representativitat. Al mateix temps reconeixen que malgrat les seves limitacions, aquestes estan vinculades activament a la politització de la cultura de les dones i a l'afirmació de l'experiència marginal que ha caracteritzat la seva resistència a l'opressió a tot arreu.

Des de dins, les ràdios de dones juntament amb els projectes de formació tècnica forgen un espai de gènere i des de fora, el context institucional i ideològic en que se situen determina l'ús que en poden fer d'aquest espai a través del discurs. A continuació aprofundim en el tema de la formació entesa com una via d'accés al mitjà i d'autonomia discursiva per a les dones.

La formació com a via d'accés al mitjà.

Els aspectes relacionats en la formació per tal d'accedir a la tecnologia, radiofònica o d'un altre tipus, per part de les dones mereixen un aprofundiment. A continuació abordarem el procés d'apropament de les dones a la ràdio mitjançant la formació tècnica però abans volem contextualitzar-ho dins el moviment feminista i d'educació progressista.

L'aplicació d'una ètica feminista de la comunicació en el context de les ràdios de dones inclou estratègies desenvolupades pel moviment. Es poden treure paral·lelismes entre un apropament holístic a la formació i a la presa de consciència feminista. Totes dos comparteixen els objectius de donar confiança i habilitats a les dones, prendre consciència de l'opressió, treballar col·lectivament i desenvolupar la creativitat i el treball en xarxa.

D'una banda, les iniciatives de formació han facilitat la participació de dones amb trajectòries socials, econòmiques i culturals diverses en ràdios comunitàries. Aquestes propostes formatives han estat influïdes per l'ambient sociopolític dels 60 i 70 al voltant del desenvolupament comunitari i l'educació d'adults.

De l'altra banda, la possibilitat d'accedir a les noves tecnologies ha motivat les dones a implicar-se en iniciatives de formació diverses, des de l'edició digital, la locució, el disseny de webs, etc. Més encara quan aquesta formació s'ha

vinculat a llocs de trobada de dones per tal de facilitar la compaginació amb la seva activitat laboral i com a mares. La seva continuïtat ha estat possible gràcies a la dinàmica de formació de formadores i al treball relacionat tant amb organitzacions especialitzades com amb centres de dones i grups minoritaris.

Des d'aquest plantejament, la formació i la producció de programes radiofònics amb base comunitària només és un dels aspectes dins el procés de canvi de rols i de representacions de les dones en la ràdio.

Concretament, en el marc de la ràdio comunitària la formació permet l'accés de les dones al terreny de la producció de programes i per tant de discurs des d'una metodologia basada en l'accessibilitat. Pel fet de tractar-se de ràdios participatives es promou la manipulació tecnològica de manera autònoma, mitjançant cursos més formals o processos d'acompanyament, enlloc d'acceptar-la de fora. En aquests cursos es desmitifica la tecnologia creant confiança i donant coneixements tècnics.

L'accés a la tecnologia es vincula amb processos tant personals com socials que tenen a veure amb l'augment de l'autoestima de les dones i el control sobre dels terrenys tècnics, tradicionalment monopolitzats pels homes. Com a conseqüència de l'accés de les dones a la part tècnica del mitjà radiofònic les dones es veuen capacitades i autosuficients per emprendre projectes de comunicació amb formes narratives i codis que reconeixen el seu coneixement, les seves formes de comunicació i les tradicions culturals. A més, la ràdio com un espai "sense cos", on la veu de la dona suplanta el seu cos, obre opcions subversives quant a un discurs i una representació pròpies.

Per anar tancant formalment aquest apartat sobre les dones a les ràdios lliures i comunitàries recuperem tres preguntes plantejades al llibre *Women and radio* sobre el potencial d'aquestes emissores en relació a les dones que ens semblen de gran interès per seguir avançant en aquesta relació:

- Poden les dones de les ràdios comunitàries que estan implicades en la pràctica del dia a dia jugar un paper en el procés de definició de maneres "feminitzades" a l'hora de fer formació, producció i programes?
- Poden les ràdios comunitàries aportar un espai on les dones puguin produir programes i significats que transcendeixen algunes de les construccions mediades més limitadores de les seves vides?
- Quina contribució han fet les ràdios comunitàries de dones a la creació d'una esfera/espai públic alternatiu i propi?

Potser arran de revisar projectes radiofònics des de la participació, exclusiva o mixta de les dones, la seva vinculació amb projectes de formació i xarxes de producció i intercanvi dóna les pautes per a desenvolupar un model de pràctica radiofònica feminista. Això és el que pretenem fer en l'apartat dedicat a la dinàmica de funcionament i la tasca de producció del Grup de Dones de

Contrabanda. A més de guiar-nos per aquestes qüestions aquí plantejades i trobar-ne de noves que ens facin avançar en la reflexió.

La producció com a generadora d'un espai discursiu propi.

Si l'accés de les dones als mitjans de comunicació i concretament a les ràdios lliures i comunitàries significa un pas en el seu procés de participació social, la producció mediàtica esdevé un procés de presa de consciència. En el marc comunicatiu el rol de producció permet l'aprenentatge d'un llenguatge, el radiofònic, que alliberant la paraula contribueix a visibilitzar la situació de les dones. Així, passen de ser targets o beneficiàries d'un discurs a ser comunicadores actives o generadores de discurs des d'elles mateixes.

Una qüestió central a l'hora de definir la pràctica radiofònica feminista és la manera en que les dones negocien com les seues vides són definides a la ràdio i per la ràdio. A un nivell pràctic, la producció feminista hauria de desmitificar el rol de productora i oïdora trencant la barrera, segons Bredin. Aquesta mateixa autora remarca que una producció mai és del tot feminista si no depèn d'una consciència feminista compartida tant per la productora com per l'oïdora. Per la seva banda, Coward afirma que el feminisme ha redefinit els interessos de les dones en estar involucrades en la producció. Aquesta es potencia amb la formació i les estratègies de desenvolupament comunitari que alhora tenen a veure amb l'existència de grups de dones i dinàmiques participatives.

Recuperem aquí dos preguntes més per a la reflexió sobre la producció radiofònica amb un plantejament de gènere:

- Quines serien les característiques d'una estructura de producció mediàtica de gènere?
- Com pot ser d'alternativa la producció de les dones, quant a continguts i procés, amb la competència de les representacions dels mitjans convencionals?

Un cop revisats alguns principis de les teories feministes sobre la producció radiofònica i plantejades qüestions per al debat, que potser trobaran respostes a partir de l'anàlisi de les produccions, ens queda donar pas a les protagonistes. És a dir, prendre la paraula de les dones que fan la ràdio a les emissores lliures i comunitàries europees.

Abordem el tema de la producció radiofònica feta per dones a través de dos mitjans, d'una banda del directori de dones de ràdios comunitàries elaborat per la xarxa Amarc d'Europa, i de l'altra d'entrevistes i declaracions recollides a dones productores de ràdios participants en trobades de xarxes de producció i intercanvi. Tots dos mitjans estan directament relacionats, ja que les dones que descriuen els seus programes al directori són les que posen veu a la majoria de les declaracions que recollim a continuació agrupades per temes.

4.2.2. Des de les pràctiques.

Panorama de la producció radiofònica de dones a les ràdios lliures i comunitàries d'Europa.

El directori elaborat per Amarc Europa pretén ser una eina de col.laboració entre les dones de ràdios lliures i comunitàries a través del coneixement de la seva tasca de producció. Inclou 73 programes diferents emesos a 35 emissores d'arreu d'Europa amb les corresponents explicacions sobre les dones responsables i la manera de contactar-les, les llengües emprades, el format, els temes i les fonts documentals i musicals, així com la descripció del programa. La major part de ràdios que s'inclouen són d'Europa occidental, on la xarxa està més desenvolupada, malgrat ja hi ha un cert nombre de ràdios de l'est. Més enllà de la informació concreta que aporta, el directori també dibuixa el panorama de la producció radiofònica de dones, molts cops autodenominada feminista. Precisament aquest és el nivell que ens interessa recuperar en aquesta recerca com a context on situar la tasca del Grup de Dones de Contrabanda.

El directori aporta informacions d'allò més divers sobre cadascun dels programes de dones, però hem destacat alguns aspectes que ens semblen més significatius i tenen relació amb la tipologia de programes, els temes tractats i les fonts, l'audiència i la denominació de feminista, amb algunes paradoxes interessants.

Pel que fa a la tipologia dels programes, la majoria es qualifiquen d'informatius, especificant la seva temàtica cultural, social i/o política o totes elles plegades. Només alguns són exclusivament musicals o dedicats a temes infantils. La determinació del tipus de format és molt general i de vegades es confon amb els continguts, però la revisió de les fonts emprades constata una diversitat de formats que van des del magazine amb entrevistes i trucades de l'audiència al format creatiu amb fonts sonores de pel·lícules, passant pel servei informatiu sobre migració. Seguint amb les fonts que alimenten els continguts dels programes, és destacable la importància donada als contactes personals, sovint procedents d'associacions de dones. Aquest fet constata l'estreta vinculació dels grups de dones a les ràdios comunitàries, bé directament a través d'un programa de l'associació (sovint per part de grups de dones lesbianes o immigrades) o de la participació habitual en un programa fet per dones. Així mateix, l'internet és un mitjà molt emprat per accedir a les informacions tant d'actualitat com procedents de grups de dones d'arreu del món.

El tema de l'audiència a qui s'adreça el programa va directament relacionat amb la denominació o no de feminista. Així, a la pregunta que planteja el directori sobre si "consideres que el programa és feminista? i per què?", des del punt de vista quantitatiu les respostes negatives representen un 25%, però des

d'una visió qualitativa trobem que moltes vegades el mateix tipus de justificació d'una o altra opció és similar. D'una banda, les raons per no denominar-lo feminista solen argumentar que s'adreça a una audiència general, incloent els homes, i que no es tracten només temes de dones. De l'altra banda, constatem que hi ha programes autoqualificats de feministes que argumenten el mateix. Per exemple, el programa "Woman to woman" de Radio Rapar CBS de Rotterdam que té l'objectiu d'informar i empoderar les dones no es diu feminista perquè també s'adreça als homes, o el programa "Radiosa, la radio che osa", produït en el marc del programa europeu d'Igualtat d'Oportunitats WOW (Women in Work), tampoc es presenta com a feminista perquè vol informar tothom de la situació de les dones. I, en canvi tots els programes de dones emesos a Radio Lora de Zuric es presenten com a feministes perquè les productores així es consideren, des del "Feministische Marchenstunde" a Classica Opera, passant per "Migranten-Info" o Labios de Mujer.

Malgrat a radio Lora totes les dones que fan programes es consideren feministes, els programes produïts per dones immigrades a la resta d'emissores lliures i comunitàries no comparteixen aquesta denominació atenent a la seva audiència i al plantejament dels temes. És el cas dels programes "Palabra de mujer" a Radio Air Libre de Brusel.les i els programes "Pilipinas Kong Mahal" i el "Programa de la Asociación de Mujeres peruanas", emesos a Ràdio Contrabanda de Barcelona.

Atenent a aquestes argumentacions pot pensar-se en una confusió entorn el que seria un programa feminista, tant des del punt de vista de la producció com de l'audiència. També sobre la denominació de "temes de dones", enlloc de parlar d'una perspectiva de gènere aplicada a qualsevol tema. Potser només són maneres d'anomenar que en la pràctica conflueixen en una forma de fer ràdio similar, però si més no el debat sobre la denominació de feminista és un tema recurrent que també hem vist al grup de discussió sobre dones i ràdios.

Pel que fa a la participació de ràdios lliures i comunitàries de l'Estat Espanyol, el directori inclou programes de Radio Klara a València, Tas Tas Irratia a Bilbao, Onda Merlin a Madrid i Radio Pica i Ràdio Contrabanda a Barcelona. Tots ells es defineixen com a feministes, tret dels produïts per dones immigrades, com hem especificat, i "La casa de brujas" a Ràdio Pica sobre tarot, i "Pon la antena" a Onda Merlin d'informació general.

Contextos de producció i pertinences personals i socials de les dones.

Les veus de les dones que fem visibles en aquest apartat s'emmarquen en

espais de trobada de dones de ràdios lliures i comunitàries d'Europa i d'Amèrica Llatina. Malgrat hem remarcat que l'abordatge del tema de la producció radiofònica de dones que fem en aquesta recerca se situa en el context europeu, l'existència de xarxes de producció i intercanvi permet la trobada i la relació amb dones de ràdios d'Amèrica Llatina. Concretament ens referim a dos xarxes de les que forma part el Grup de dones de Contrabanda, Mujeres Creando Espacios de Comunicación y a la Xarxa de Dones d'Amarc. Hem classificat les declaracions de les dones productores a ràdios lliures i comunitàries en dos nivells. D'una banda, el dels contextos de producció on es situen, ràdios mixtes, ràdios de dones, xarxes i grups de producció i intercanvi tant d'Europa com d'Amèrica Llatina i com determinen l'accés al mitjà i el tipus de funcionament. De l'altra banda, el de les pertinences personals i socials de les dones productores de ràdios lliures i comunitàries i com aquestes influeixen en el discurs i ús del mitjà radiofònic.

Amb aquest doble plantejament a l'hora d'estructurar les veus de les productores pretenem dibuixar un panorama que partint de les seves experiències radiofòniques doni sentit a les teories que hem anat veient entorn les dones a la ràdios lliures i comunitàries i el seu paper generador de discurs. Aquesta també és una manera d'aproximació a aquest context radiofònic en el que també se situa la tasca de producció del Grup de Dones de Contrabanda, que s'analitza en l'apartat següent.

Contextos de producció radiofònica de les dones de ràdios lliures i comunitàries.

En el nivell referit als contextos de producció radiofònica d'Europa trobem aspectes d'interès referits a les estratègies d'accés de les dones a les ràdios lliures i comunitàries així com al tipus d'organització per al manteniment econòmic i funcionament integral de l'emissora.

Com s'accedeix a l'emissora?

L'accés a l'emissora representa l'entrada en un context mediàtic i per tant públic, que permet a les dones produir un discurs des d'elles mateixes. Hi ha emissores que tenen protocols establerts per les dones que faciliten l'acollida i l'accés a altres dones i esdevenen referents en els àmbits on air / off air, és a dir en el context de les emissions i en el del funcionament intern de la ràdio. Els mecanismes formals per donar l'accés a les dones a les ràdios lliures i comunitàries van des de comissions de programació a l'acompanyament progressiu o als fòrums de dones, però tenen en comú el caràcter col·lectiu i no remunerat d'aquesta tasca.

Si alguna persona vol fer ràdio ha de presentar una proposta de programa a la Comissió de Programació o una altra via millor és conèixer la ràdio a través de gent que ja fa programa. S'ha de saber que els tres punts principals de la ràdio són que no admet sexisme, racisme ni publicitat. Pel que fa als programes de dones, tenim un dia exclusiu de programació de dones coordinat per una dona

pagada.

Ràdio Lora (Zurich)

L'accés es fa a través del secretari, que és un home molt simpàtic. En cas de programes de dones, les propostes es passen al Forum Klara que és l'espai de dones de la ràdio on s'encabeixen els programes de dones.

Ràdio ARA (Luxemburg)

L'accés a la ràdio es fa a través de la Comissió de Programació que decideix si la proposta de programa s'adequa als plantejaments de l'emissora.

Eguzki Irratia (Iruña)

L'accés a la ràdio es fa a través d'un projecte al Consell d'Administració. La ràdio és molt accessible però hi ha poca participació de dones. Potser perquè no és prou coneguda?

Ràdio Mc Guill (Montreal)

L'aspecte de la formació tècnica també és important en la dinàmica d'accés a la ràdio. Malgrat no disposar de declaracions entorn aquest tema sabem que aquestes emissores tenen o bé comissions tècniques amb gent formadora o bé responsables tècnics que donen cursets a les persones que acaben d'entrar a la ràdio.

Com s'organitza el funcionament de la ràdio?

A l'hora d'organitzar el funcionament de la ràdio es veuen diferències entre emissores del nord i del sud d'Europa que en part tenen relació amb el grau de reconeixement institucional i sociocultural. Les de països del nord com França, Alemanya, Suïssa, Finlàndia, Bèlgica o Àustria tenen llicències per emetre que les atorga una estabilitat a l'hora de planificar el seu funcionament i una formalitat de cara a les entitats finançadores. Així, compten amb persones pagades per fer aquesta feina (que no solen superar el 2% del total de gent vinculada a l'emissora) que alhora s'encarreguen de buscar fonts de finançament fixes o puntuals procedents de projectes de formació, fons d'inserció laboral i projectes europeus de sensibilització (anti-racistes, sensibilització vers la sida, de dones, de joves, etc).

Pel que fa a les ràdios lliures de països del sud d'Europa com Itàlia, Grècia, Portugal o l'Estat Espanyol, la manca de reconeixement legal d'aquestes contribueix entre altres coses a les seves dificultats de finançament. La implicació progressiva des dels darrers 10 anys en projectes radiofònics d'abast europeu, organitzats per emissores comunitàries del nord, aporta ingressos puntuals a aquestes ràdios a condició d'entrar en la lògica de les subvencions i el que suposa quant a burocràcia, pressupostos puntuals per fer programes sobre el tema de torn que marca l'agenda social europea, terminis de presentació de resultats, etc.

A nivell general, la influència dels moviments socials en el context radiofònic comunitari és un factor que determina el caràcter altruista i militant de les

persones que fan ràdio i aporten una quota periòdica per al manteniment i la independència del mitjà. L'organització del funcionament de les ràdios lliures sol basar-se en comissions de treball, on no sol haver gent remunerada per la seva tasca, tret del grup de persones que es dedica a tasques d'administració i gestió.

Hi ha altres cinc persones que s'encarreguen de l'organització, l'administració i el finançament de la ràdio i cobren per fer-ho.

Ràdio Lora (Zurich)

Hi ha un grup de gerència i administració que porta la ràdio. És una associació no lucrativa que inclou la gent que fa programes i no cobren sinó al contrari, paguen una quota i es fan càrrec de tots els materials que necessiten per fer el seu programa.

Ràdio ARA (Luxemburg)

La ràdio funciona amb una assemblea setmanal on es reuneixen les comissions de treball (tècnica, programació, relacions..). s'ha de pagar una quota mensual i ningú no cobra res pel seu treball a la ràdio que és totalment voluntari.

Eguzki Irratia (Iruña)

És una ràdio universitària portada per un comitè d'Administració. Hi ha 4 o 6 persones pagades que administren l'emissora.

RADIO MC GUILL (Montreal)

En el nivell referit als contextos de producció radiofònica d'Amèrica Llatina volem remarcar aspectes relacionats amb els plantejaments de gènere d'aquests projectes i la consolidació que manifesten tant pel que fa al seu funcionament com al seu abast. Recuperem dos experiències de projectes de dones, d'una banda Radio Tierra a Santiago de Xile, i de l'altra banda el programa de ràdio de l'organització no governamental Sipam al Districte Federal de Mèxic.

Tots dos projectes radiofònics estan duts a terme per dones, tenen un plantejament de gènere molt clar i s'emmarquen en els contextos institucionals dels corresponents països. Radio Tierra és una ràdio de dones que forma part de la Corporación de Desarrollo para la Mujer de Xile i Sipam té un conveni amb Radio Educación, que pertany a la Secretaría de Salud Pública del D.F. de México. Tot i així, el seu funcionament es correspon en gran part al de les ràdios comunitàries i per això formen part de xarxes vinculades a aquest sector.

Radio Tierra ofereix un servei a la donar, no només la informació concreta i puntual sinó també tot allò que li permeti tenir més consciència sobre sí mateixa, sobre els seus drets i sobre totes les dones de tots els països que puguem abastar. Qualsevol tema que toquem té una perspectiva de gènere.

Radio Tierra (Santiago de Xile)

El nostre contingut és sobre la salut integral de la dona, tant mental com física. Les temàtiques són molt amples, des de la ciutadania, les relacions sexuals, la sida, els problemes ecològics, etc. Tots els àmbits que tenen a veure amb la vida de les dones. A Sipam som treballadores militants que estem compromeses amb el nostre projecte perquè volem canviar la situació de les dones al nostre país.

Sipam (D.F. Mèxic)

L'abast d'aquests projectes radiofònics, Radio Tierra emet també per internet i el programa de Sipam s'emet per una ràdio pública, determina d'alguna manera el tipus de discurs que generen i els aspectes formals en funció d'una gran audiència. Aquest ampli abast contrasta amb les limitacions de potència i d'audiència de la majoria de ràdios lliures i comunitàries europees que provenen del context associatiu i on els programes de dones tenen l'objectiu de crear i mantenir un espai radiofònic propi amb un discurs i uns formats que s'adrecen a una audiència sovint ja conscienciada. Mentre a Amèrica Llatina les audiències a qui s'adrecen les ràdios comunitàries solen ser més grans i variades i l'estructura de funcionament més formalitzada, a Europa les audiències solen tenir una estreta relació amb les productores i el funcionament un caràcter associatiu. Aquestes diferències però no impedeixen que dones de ràdios d'un i altre indret tinguin experiències i produccions a intercanviar en les xarxes que comparteixen.

Finalment, en el nivell referit als contextos de producció radiofònica de caràcter internacional, com ara grups de producció de dones i xarxes de ràdios, volem remarcar aspectes relacionats amb la necessitat de promoure l'intercanvi com una estratègia d'enfortiment entre les dones de ràdios implicades des d'un funcionament horitzontal. Concretament recuperem l'experiència de WINGS (Women International News Gathering Service) amb seu als EUA, i la xarxa de dones d'Amarc (Associació Mundial de Ràdios Comunitàries) amb seu a cada continent. Aquestes estructures de producció i intercanvi entre ràdios comunitàries tenen un nivell organitzatiu de segon grau respecte les ràdios comunitàries, donat que les representen i plantegen intercanvis, campanyes i lluites més enllà de l'àmbit propi de cada emissora pel desenvolupament del sector.

Aquest projecte elabora una producció radiofònica periòdica sobre dones d'arreu del món que es distribueix a moltes ràdios comunitàries. Alhora rebem reportatges o entrevistes que traduïm i incorporem a la producció. Treballem amb una xarxa de col.laboradores formada per dones de ràdios comunitàries que volen ampliar l'abast de les seves produccions i de dones periodistes independents. WINGS paga la seva feina, poc però paga, perquè considerem important que es pagui el treball de les dones.

WINGS

Una de les prioritats d'AMARC és es la Xarxa Internacional de Dones. El fet de ser a ràdios comunitàries no ens eximeix de l'existència dels mateixos problemes socials en relació a la discriminació a les dones. Hem d'aconseguir

que siguin tingudes en compte en tots els àmbits de les nostres ràdios, no només en el laboral sinó també en els organismes de decisió. D'aquí sorgeix la necessitat de crear una xarxa específica. Les nostres activitats van adreçades a la capacitat i a la discussió sobre comunicació i gènere. Hi ha projectes d'intercanvi i de sensibilització, a més de publicacions on es vincula la situació de les dones a les ràdios comunitàries.

AMARC (xarxa de dones)

A més de les característiques pròpies de les ràdios lliures i comunitàries pel que fa als aspectes referits a l'accés, organització, funcionament, plantejament de gènere i discurs, audiència i abast, considerem important tractar el context personal i social de les dones que hi participen com factor determinant de la seva vinculació al mitjà radiofònic i del tipus de discurs que estan interessades a desenvolupar.

Contextos personals i socials de les dones de ràdios lliures i comunitàries.

Fent un repàs als continguts dels programes de dones de les ràdios lliures i comunitàries d'Europa que recull del directori d'Amarc hi ha algunes qüestions rellevants que es manifesten tant en els temes habituals dels programes com en la identitat personal i social de les dones que els fan. Aquests són la migració, el lesbianisme i l'associacionisme. Des d'un punt de vista més personal seria la condició de migrants, lesbianes i membres d'associacions que les defineix tant a elles mateixes com als seus plantejaments radiofònics.

La pertinença de les dones de les ràdios lliures i comunitàries a associacions o la participació de dones d'associacions a les ràdios lliures i comunitàries és un fet habitual que respon a l'accessibilitat del mitjà i al seu interès a donar veu al teixit associatiu de dones per a qüestionar la representació discriminatòria que fan els mitjans convencionals i propiciar un discurs sense estereotips. En aquesta recerca només tocarem per sobre la vinculació de les associacions a les ràdios comunitàries, malgrat considerem que és un tema de gran interès, sobretot pel que fa a les dones, que mereix tenir-se en compte per la seva aportació al debat entorn a temes com la participació en l'espai públic mediàtic, la generació d'un discurs propi per part dels grups socials minoritzats i la revisió del model informatiu convencional.

Pel que fa a la vinculació de dones?? lesbianes a les ràdios lliures i concretament en el cas de Ràdio Contrabanda, la seva incorporació ha estat fruit dels vincles associatius de l'emissora. A més, el fet de participar en la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación" ha afavorit la vinculació a d'altres experiències europees i ha augmentat la seva representativitat dins la ràdio (a través del Grup de Dones) i a la programació. L'accés a la ràdio s'emmarca doncs en la política feminista d'ocupar espais des d'on ampliar la influència i l'abast de l'associació, en aquest cas a través de les ones. Així mateix la ràdio possibilita trencar tòpics sobre les lesbianes i entre les lesbianes i obrir espais on difondre la cultura lesbiana. Així ho manifesta una dona d'una associació de lesbianes.

Les dones d'aquesta ràdio ens van obrir les portes per a poder accedir i ens vam decidir a utilitzar aquella oportunitat per a obrir l'espai de l'associació, que quedava molt reduït i tancat. Així, la ràdio ens ha servit per a que les dones que poguessin i volguessin, lesbianes o no, ens escoltessin. Per tal de fer-nos més visibles, l'associació i nosaltres mateixes. Personalment, penso que la ràdio et dóna possibilitats, et dóna ales.

Anna.

Programa "Un munt de dones". Radio Contrabanda, Barcelona.

En l'apartat d'anàlisi de produccions del Grup de Dones de Contrabanda s'aporten elements d'interès pel que fa aquest tema a partir de la revisió de programes específics.

Les següents reflexions provenen de dones que mantenen relacions amb el món associatiu pel fet de ser a la ràdio. Es tracta d'un altre tipus de vinculació entre tots dos àmbits que contribueix a entendre el mitjà com un espai de trobada de dones diverses que serveix per a projectar il·lusions i dur lluites comunes endavant. Les declaracions d'aquestes dones així ho fan veure.

La ràdio et dóna la possibilitat d'aprendre. A més de contactar amb altres dones que tenen altres punts de vista. .

Sandra.

Radio Klara, Valencia.

Quan estudies a la facultat de periodisme t'ensenyen tot el que no vols fer. Llavors cerques aquests altres espais on poder construir altres coses, com el col·lectiu de dones per fer política o la radio.

Alba.

Coordinadora de programes a Radio Vallekas.

El tema de la immigració, bé com a contingut dels programes de dones o bé com a condició de les dones que fan programes a les ràdios lliures i comunitàries, mereix un cert aprofundiment. Ho farem a través de les contribucions de la taula rodona "Veus plurals de dones a les ones lliures" dins la trobada del projecte Polyphonia que va organitzar el Grup de Dones de Contrabanda. L'objectiu del debat era visibilitzar la presència de dones diverses en els mitjans de comunicació per a posicionar-se des d'una perspectiva pròpia. Les reflexions i experiències de les dones immigrades vinculades a ràdios lliures de l'Estat Espanyol que van intervenir posen veu pròpia a qüestions ja tractades en l'apartat "Les dones a les ràdios lliures i comunitàries. Des de les teories" d'aquesta recerca.

Alguns dels temes que remarquen des de les seves experiències de dones immigrades en relació amb ràdios lliures i comunitàries són: l'empoderament, la necessitat de tenir veu, la presència a la ràdio per poder ser escoltades i la conscienciació de la seva situació a través de l'intercanvi i les lluites comunes. En l'apartat referit al funcionament del Grup de Dones de Contrabanda els

abordarem més en profunditat a partir de la vinculació a xarxes on les dones immigrades tenen un pes important.

L'accés a la ràdio esdevé una gran fita per a les dones immigrades que troben un espai on parlar i ser escoltades; la qual cosa és complicada en la resta d'àmbits degut a la situació de precarietat i manca de drets que generen les polítiques europees d'estrangeria.

Realment fer ràdio va ser una experiència molt valuosa per a mi. Vaig comprovar el que es pot arribar a aconseguir quan una es decideix, s'organitza i confia en el que vol.

Namba.

Coordinadora dels programes de dones a Radio Lora, Zurich.

Penso que les dones tenim la necessitat de trobar-nos en una sola causa, de lluitar pels nostres drets contra la discriminació, el racisme, el sexisme i les lleis d'expulsió. L'afecte i la força són les bases fonamentals per a sortir endavant plegades i perquè les nostres veus seguim escoltades.

Irene.

Participant en programes de dones a Radio Flora, Hamburg.

Els programes que fan les dones immigrades parteixen de les seves experiències i plantegen continguts i discursos que tenen a veure amb la seva identitat sociocultural i les condicions en que es troben per la seva condició d'immigrades.

És important que la persona emigrant faci el seu programa de ràdio perquè parla des del seu punt de vista. Ja que per més bona voluntat que pugui tenir qualsevol mitjà, comercial, públic o independent per a transmetre la realitat de la immigració, no hi ha ningú com la pròpia persona que la viu.

Edith.

Programa de l'associació llatinoamericana La Claca a Ona de Sants, Barcelona.

El programa es diu "Sin pasaporte" perquè permet viatjar per diversos països sense papers, que és més econòmic i es pot fer cada setmana a un país diferent. Tractem diversos temes de l'àmbit cultural: literatura, música, arts plàstiques, cine... amb un fil conductor. Llavors, fem entrevistes a persones, emigrants o no, sobre el que coneixen per exemple de Colòmbia.

Lilian.

Programa "Sin pasaporte" a Radio Almenares (Madrid).

Les dones des de les ràdios lliures i comunitàries estableixen ponts amb dones procedents d'associacions d'immigrants que passen a prendre consciència de la importància de comptar amb un mitjà a l'abast per manifestar les seves queixes, opinions i desitjos. Unes i altres, o millor dit entre totes, van consolidant una sola veu des de la seva pluralitat, no sense les dificultats que comporta qualsevol procés de qüestionament.

He vingut a la trobada perquè em van convidar les dones de Radio Vallekas. Aquí he conegut a dones de diverses associacions i ràdios. La trobada ha estat ben enriquidora perquè jo crec que les dones hem de pensar conjuntament sobre aquells problemes comuns.

Augustine

Asociación de Mujeres Inmigrantes de Leganés.

Des que sóc a Espanya i conec la ràdio, sé que puc contactar amb companyes que tenen més facilitat de comunicació per a queixar-me. Nosaltres venim del tercer món i tenim moltes coses a dir. Perquè la gent pensa que una dona de color no sap res, però jo tinc moltes coses a dir també en el tema de la immigració.

Henriette

Participant en els Grups d'Acollida per a Dones Immigrades (Saragossa).

La discussió final d'aquesta trobada es plantejava com "Veus plurals de dones per a una estratègia de comunicació" i pretenia trobar vincles i estratègies comunes però no va avançar gaire. Potser la trobada en sí era ja el primer pas d'una trajectòria conjunta. Tal com va declarar a un periòdic una de les organitzadores, "ha funcionat l'esforç comú d'aproximar els mitjans alternatius a les veus amb major necessitat d'utilitzar-los. Però el més satisfactori en realitat és que aquesta trobada ha estat gairebé una excusa per a la convivència entre dones arribades de tot arreu".

5. ESTUDI DE CAS: EL GRUP DE DONES DE CONTRABANDA.

El punt de partida per recuperar l'experiència del Grup de Dones de Contrabanda és un article elaborat per elles mateixes per a l'Informatiu Dona. L'article s'anomena "Veus que diuen allò que no toca" i és una declaració dels principis que guien la seva trajectòria com a dones comunicadores, tant en el context feminista com en el dels mitjans de comunicació. L'apropament d'aquesta recerca en la seva pràctica radiofònica se situa en dos nivells interrelacionats, l'interior i l'exterior. El primer té sentit a partir del funcionament del Grup de Dones de Contrabanda en el context de l'emissora i el segon a partir dels vincles que manté amb el context social (grups de dones) i radiofònic (xarxes de dones de ràdios lliures de l'Estat Espanyol i d'Europa).

Segons la catalogació ja utilitzada, en el nivell intern de l'emissora hi són presents les dimensions on *air/off air*. *On air* es refereix a la presència de les dones a la programació de la ràdio a través de les seves emissions i *off air* a la seva presència en els diferents àmbits de funcionament de l'emissora, com a membres de comissions de treball, responsables de formació, representants davant d'altres ràdios i/o institucions, etc.

Aquests dos nivells s'interrelacionen constantment, ja que el discurs que les dones vehiculen en els seus programes ve condicionat per l'ambient dins l'emissora, així com per l'ambient social, cultural, econòmic i polític on es mouen. Podríem parlar de dinàmiques socio-radiofòniques, on les dones de la ràdio apropen el mitjà als contextos del moviment feminista de la ciutat i alhora on dones procedents d'aquests contextos s'apropen a la ràdio de manera periòdica o puntual. El resultat d'aquestes anades i tornades genera la sensació de tenir un espai compartit, per part del moviment feminista de disposar d'un mitjà de comunicació i per part del Grup de Dones de Contrabanda de comptar amb veus autoritzades per alimentar un discurs propi. És per això que en aquesta recerca hem dedicat un espai considerable a descriure les seves dinàmiques de funcionament dins i fora del mitjà com factors influents, juntament amb el context, en la programació i en el discurs.

5.1. OFF AIR

5.1.1. El Grup de Dones de Contrabanda des de dins.

Plantejaments:

Comencem pel nivell *off air*, és a dir el que té a veure amb la presència i la participació de les dones en els diferents àmbits de funcionament de l'emissora. L'article aporta la veu del Grup de Dones de Contrabanda des del seu naixement i motivacions als aspectes més importants en la seva pràctica com a dones comunicadores.

"El nostre grup apareix en un espai alliberat del dial de Barcelona des de l'any

1989 on les dones sempre han tingut un paper fonamental, tant des del funcionament de l'emissora com en els continguts que difonem a través del 91.4 de la fm. No és gratuït el fet d'aparèixer a l'interior d'un mitjà de comunicació independent i autogestionat, com són les ràdios lliures, ja que només des d'un posicionament alternatiu a l'hegemònic hem pogut desenvolupar una pràctica i una reflexió entorn el paper de les dones en la comunicació no condicionada ni per interessos polítics (presents als mitjans de comunicació públics) ni econòmics (presents als mitjans de comunicació privats).”

L'evolució de la participació de les dones a la ràdio, tant en les emissions com en el funcionament general de la ràdio, ve marcada tant per la necessitat de reflexionar sobre la seva pràctica diària dins l'emissora com per compartir-la amb dones d'altres ràdios.

“Tot i que les dones hem estat sempre presents a Ràdio Contrabanda, l'any 1994 vam decidir formar un grup on trobar-nos per pensar des de la nostra pràctica radiofònica com a dones i enxarxar-nos amb altres dones de ràdios lliures de l'Estat Espanyol i d'Europa. Des de llavors la nostra tasca de teixidores de comunicació ha estat pel fet de pertànyer a la xarxa “Mujeres creando espacios de comunicación” i participar en projecte d'Amarc-Europa (Associació Mundial de Ràdios Comunitàries).”

En l'apartat “El Grup de Dones de Contrabanda cap enfora” aprofundirem en la relació, més o menys formalitzada, amb les dones de ràdios lliures de l'Estat Espanyol i amb les xarxes de producció radiofònica i intercanvis d'Europa aquí esmentades.

Des de la seva pràctica radiofònica, El Grup de Dones de Contrabanda aporta reflexions ja introduïdes en el marc teòric vers la necessitat de tenir i mantenir un discurs propi a través de l'accés als mitjans de comunicació.

“La nostra tasca de facilitar l'accés de les dones a la comunicació, en aquest cas radiofònica, i de promoure un discurs complet, i no només masculinitzant sota l'engany de la neutralitat, parteix de la descoberta de la invisibilitat de les dones en els mitjans convencionals tot i presuposar-se la seva funció informativa i de servei per a la ciutadania. Només cal fer un tomb pel dial de Barcelona per adonar-se'n de la quantitat de dones que hi parlen sense veu pròpia, la majoria de cops parlant del que se'n diuen “temes de dones”, una estratègia més del sistema per excloure'ns del que importa”.

La presència a les ones és una metàfora de la presència en l'espai públic, del que tradicionalment s'ha allunyat les dones. Així, les dones a les ràdios lliures compten amb un canal des d'on expressar-se sense mediacions polítiques o econòmiques que alhora obri camins per explorar formalment l'elaboració d'un discurs propi allunyat de la neutralitat masculina.

“Així, nosaltres, som diverses i d'aquí agafem la nostra força. Som així perquè pensem que cal intervenir a l'espai de les ones, prendre els micros. Sabem que

la nostra perspectiva de dones ha de fer-se notar en el que volem explicar a l'audiència. Per trobar quin és el nostre discurs cal deslegitimar el discurs dominant, el que es genera i reproduïx des de les institucions, i els mitjans de comunicació convencionals no fan més que transmetre.”

El seu plantejament vers la necessitat d'un accés no mediat al mitjà radiofònic per part de les dones no qüestiona la formació sinó més aviat la professionalització, entesa com una barrera que separa les dones que saben i poden parlar per un micro i les que han de restar com a oïdores o en tot cas entrevistades.

“Estem fartes d'escoltar i callar. No ens cal passar pel filtre de la professionalització per trobar la nostra manera de dir les coses, de tenir un espai propi. Apostem per l'accés de les dones a les ones com una estratègia d'autoestima en clau radiofònica que alhora trenca amb l'hegemonia de la ràdio on les dones només posen la veu als discursos masculinitzants.”

De fet, el tema de la formació hi és molt present, bé en el context dels cursos de formació dins la ràdio i els acompanyaments a les dones que s'inicien en el mitjà (sovint procedents d'associacions de dones que volen tenir un espai al dial), o bé de manera puntual a través de la seva participació en projectes europeus gestionats per xarxes a les que pertanyen.

“A les dones que ens importa la comunicació ens cal formació. Som part del projecte WOL (Women On Line), impulsat per Amarc, i després d'haver participat en l'elaboració dels materials d'accés a internet per a dones de l'entorn de la comunicació tenim en marxa l'organització d'un taller d'edició digital d'audio, és a dir ràdio per internet. El ciberespai també ha de ser de les dones.”

L'article acaba amb una reflexió crítica sobre la manca de criteris socials de les institucions públiques que regulen l'espectre radioelèctric i que no reconeixen les ràdios lliures, a més de la seva pràctica contradictòria en relació a aquests mitjans. Aquesta recerca en certa manera també s'emmarca en una paradoxa similar, ja que és una institució pública qui la subvenciona i al mateix temps una altra qui no reconeix ni recolza la seva pràctica.

“La nostra presència la dial no és legitimada legalment i en qualsevol moment les mateixes institucions que en certs moments s'atreveixen a valorar la nostra tasca poden fer-nos desaparèixer del dial sense més, malgrat els 10 anys d'emissió independent i d'accés real que aquesta emissora dona dia rera dia a la societat civil, de la que les dones en som una part fonamental.”

Activitats.

Les reflexions del Grup de Dones de Contrabanda, basades en la seva experiència radiofònica, remetent a aspectes que ja s'han apuntat en l'apartat

“Les dones a les ràdios lliures i comunitàries” d’aquesta recerca, des d’un plantejament teòric. Aquests són l’accés de les dones a mitjans de comunicació alternatius i participatius, com les ràdios lliures i comunitàries, la necessitat d’espais de dones on crear i mantenir un discurs propi, la formació com una eina d’autonomia i els vincles amb el context feminista i radiofònic a través de xarxes de producció i intercanvi.

Pel que fa a les activitats del Grup de Dones de Contrabanda, han estat condicionada per la manca d’espais de dones per dones al mitjà radiofònic i per la necessitat de generar un discurs acord amb la seva realitat, lluny dels tòpics que difonen habitualment els mitjans de comunicació convencionals. Per tant, les seves activitats s’han encaminat a promoure l’accés de dones al mitjà com un pas en el camí de la seva visibilització i autorepresentació a partir de la creació d’un discurs des de sí mateixes, tant en els aspectes formals com de contingut.

Des dels seus inicis, el Grup de Dones de Contrabanda ha propiciat i mantingut una doble dinàmica, que hem descrit com sòcio-radiofònica, de relació amb dones del teixit associatiu de la ciutat. D’una banda, el fet d’apropar les associacions de dones a la ràdio ha contribuït a reflectir en la programació la realitat del teixit associatiu de dones tot generant sinergies interessants. Els resultats d’aquesta dinàmica si bé han estat notoris en les jornades del 8 de març quan la programació era exclusivament de dones (anomenada “Una jornada particular”), també s’han traduït en nous programes d’associacions de dones o en una participació més continuada en els ja existents. D’altra banda, el funcionament del grup a través de reunions mensuals de coordinació i intercanvi d’informacions i del “punt de trobada” de cada dimecres, coincidint amb la franja de dones, també ha contribuït a facilitar i consolidar els vincles associatius i entre les dones de la ràdio.

Aquesta dinàmica s’ha compaginat amb una altra dins la ràdio, on a més de tirar endavant el propi grup s’ha participat en el funcionament diari de l’emissora a través de comissions de treball dedicades a les qüestions tècniques, de programació, economia i relacions amb altres mitjans i/o institucions.

A continuació fem un repàs de la tasca de les dones a les diverses comissions de Ràdio Contrabanda.

En la comissió de programació. Les dones han participat de la tasca d’organitzar els programes existents d’acord amb una coherència vertical i/o horitzontal. Així, de vegades la coordinació s’ha fet verticalment, entre tots els programes emesos aquell dia, o bé de manera horitzontal, tots els d’un mateixa franja d’emissió. Pel que fa a l’organització en franges, les dones a més de participar puntualment com a coordinadores de franja, tasca rotativa, han proposat l’existència i manteniment de la franja de dones entesa com un espai de la programació amb funcionament autònom. També s’han encarregat de l’organització de la “jornada particular” del 8 de març i de la implicació de la

resta de programes en una programació especialment de dones durant aquella setmana.

En aquesta comissió també s'han encarregat d'acollir i donar entrada a les propostes de nous programes, promovent sobretot l'entrada de programes fets per dones i informant de l'existència d'un Grup de Dones com a espai referencial dins la ràdio per totes les dones.

En la comissió de tècnica. Les dones han manifestat les seves mancances i dependència i s'han incorporat als cursos de formació periòdics que des de la ràdio s'han muntat a l'estudi d'enregistrament. Així mateix, de manera informal, les dones han anat familiaritzant-se amb l'àmbit tècnic acompanyades per altres dones amb un nivell assolit en un procés de transmissió de coneixement de manera aplicada, en el context d'emissió, una mena d'"empoderament tècnic". Els avenços en el camp tècnic han tingut continuïtat en el marc de projectes europeus d'accés a les tecnologies de la comunicació. (Veure en l'apartat següent dedicat a les relacions amb xarxes).

En els aspectes de baixa freqüència referits al manteniment dels l'estudis, de directe i enregistrament, les dones han prioritzat la responsabilitat de tothom en la neteja i cura de l'equipament i no només als responsables (sovint homes) tècnics. A més, tot i el desconeixement de qüestions d'alta freqüència relacionades amb l'antena, el repetidor, etc, les dones s'han fet càrrec en períodes determinats de tots els aspectes dependents de la comissió tècnica.

En la comissió d'economia. Les dones han contribuït a optimitzar els recursos, procedents majoritàriament de les quotes dels associats (gent que fa programa), a partir d'uns plantejaments d'estalvi i seguiment del compliment dels acords en relació a inversions en aparells.

En la comissió de relacions amb altres mitjans i/o institucions. Les dones han tingut un paper important des dels inicis de la ràdio perquè han estat sovint les responsables de representar la ràdio en trobades de xarxes europees des d'un inici. Potser aquest fet ha promogut la progressiva vinculació d'altres dones tant en projectes específics per a dones com en altres de sensibilització general. En relació a les relacions amb les institucions, com ara el Departament de Telecomunicacions de la Generalitat, les dones han tingut un paper similar al dels homes de la ràdio i la seva participació ha estat més en funció del caràcter rotatiu d'aquesta tasca que no pas per voluntat o interessos propis. La participació de dones en la sol.licitud de subvencions pel funcionament de la ràdio a l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona va aportar el coneixement suficient per demanar finançament per al Grup de Dones al CIRD.

La participació de les dones en les tasques d'aquestes comissions ha repercutit en el propi grup i alhora des d'aquest han sorgit propostes per portar a les comissions. Un cop més, es tracta d'una dinàmica interrelacionada i també d'una doble jornada de feina per a les dones a les ràdios lliures.

La programació de dones de Ràdio Contrabanda.

Les dones han estat presents a les emissions de Ràdio Contrabanda bé a través de programes fets i pensats per dones o bé a través de programes mixtes. Així com passa amb les ràdios lliures i comunitàries mixtes o de dones, els espais exclusius de dones van propiciar dinàmiques i discursos propis.

Per abordar la presència de programes de dones a Ràdio Contrabanda, agafem l'any 1999 quan s'emetien 10 programes fets per dones i adreçats majoritàriament a dones. Alguns d'ells s'aplegaven a la franja de dones (dimecres de 17 a 22 hores) i una mica menys de la meitat s'emetien en diferents horaris de la programació. Així, els programes de dones de la graella d'aquell any eren:

Tocadones (músiques de dones d'arreu del món)
Klitoquè? (magazine feminista)
Kriptonita para los supermanes (programa de creació)
Un munt de dones (magazine de les dones de l'associació "La nostra Illa")
Agenda setmanal (magazine obert a les convocatòries dels grups de dones de Barcelona)
Ven a venus (magazine lesbiana amb radiodrama)
La vida és ampla (entrevistes de vida amb música)
Polifonies (programa literatura de dones)
Rave (programa fet per dones discjokeys amb música mixta)
Rómpete las medias (programa cultural de dones)
La mujer inmigrante en la encrucijada (programa informatiu i reivindicatiu)
Altres veus (magazine d'immigració amb perspectiva de gènere)
Intercanvis de programes de dones d'altres ràdios (procedents de les xarxes)

Quant als formats d'aquests programes, el repertori anava des de la producció molt elaborada al programa del directe més espontani, passant pel format més habitual que barrejava parts preproduïdes amb directe. En l'apartat dedicat a l'anàlisi de les produccions radiofòniques del Grup de Dones de Contrabanda es fa una anàlisi exhaustiva dels formats.

La composició del Grup de Dones de Contrabanda, tenia certa relació amb la tipologia de programes, quant a formes i continguts. Així, si bé en la primera etapa les dones estaven més vinculades a programes d'informació general amb formats més convencionals on aportaven una perspectiva de gènere, es va anar produint una renovació generacional acompanyada de l'aparició de més programes fets per dones i per a dones. En aquesta segona etapa també es van diversificar els orígens socioculturals de les dones participants a la ràdio a partir de la vinculació del Grup de Dones a contextos específics com ara l'associació de lesbianes "La nostra Illa" i associacions de persones

immigrades, donant lloc a programes específics des de i sobre lesbianisme (“Lesbianas por supuesto” i “Un munt de dones”) i immigració (“Pilipinas kong mahal” i “La mujer inmigrante en la encrucijada”, realitzats per una periodista filipina i una argentina respectivament).

El fet de que en algun moment, a la programació de Contrabanda hi hagués diferents produccions fetes per i adreçades a la comunitat lesbiana, era degut a que algunes de les dones de Contrabanda participaven i col·laboraven en diferents espais i col·lectius lèsbics. Així doncs, d'això i de les diferents relacions personals, també anaren sortint espais radiofònics de col·laboració, on es constataria el principi de que tot allò personal es polític. Per a la comunitat lesbiana de Barcelona i en concret per a la més polititzada, la tarda de dones de Contrabanda es va convertir en un espai de referència, ja que estem parlant d'un sector dels més invisibilitzats en quan a generació de discursos i aparició als mitjans.

Quant al tema de la immigració, ha estat present a la programació de Ràdio Contrabanda des dels seus inicis de la mà de dos programes, “La veu de l'immigrant” i “L'hora d'Àfrica”, realitzat per l'associació de dones de Guinea Equatorial, E'waiso Ipola. L'any 1995 però van coincidir diversos factors que van afavorir aquest procés. A nivell europeu, la participació de la ràdio en projectes de sensibilització anti-racistes (l'any 1995 va ser declarat Any Europeu contra el racisme) i a nivell local l'aparició a la graella del programa “Altres veus” amb l'objectiu d'apropar a l'emissora les associacions d'immigrants de la ciutat, així com la seva implicació en la xarxa d'abast català “Ones per a la diversitat”, que aplegava programes d'emissores lliures i municipals dedicats a la solidaritat, la immigració i l'intercanvi multicultural tot promovent l'intercanvi de produccions i d'experiències.

En el marc d'aquestes dinàmiques internes i externes es va reforçar la participació de dones immigrades a la ràdio a través de la realització de programes propis o de la participació en programes generals de dones. Així mateix, la vinculació del Grup de Dones a xarxes europees va anar consolidant la perspectiva intercultural en la programació de dones. En l'apartat “El Grup de Dones de Contrabanda cap enfora” s'aprofundeix en aquest tema.

OFF AIR

5.1.2. El Grup de Dones de Contrabanda cap enfora.

Les activitats que el Grup de Dones de Contrabanda ha realitzat fora de l'emissora però que alhora han influït en la seva trajectòria i programació tenen a veure d'una banda amb dones d'altres ràdios lliures de l'Estat Espanyol i de l'altra amb la vinculació a xarxes de ràdios de dones dedicades a la producció i l'intercanvi. Concretament la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicaci3n" i la xarxa de dones de l'AMARC (Associaci3n Mundial de Ràdios Comunitàries).

A nivell local:

Amb el teixit associatiu de dones.

Com ja s'ha avançat a l'inici d'aquest apartat d'activitats del Grup de Dones de Contrabanda, les relacions amb el teixit associatiu de dones de la ciutat van contribuir a alimentar la programaci3n de dones. Així, dins la ràdio es va alliberar un espai de dones referencial i obert al moviment feminista.

Els moments de contactes més intensos amb el teixit associatiu de dones van ser al voltant de les jornades de programaci3n especial del 8 de març quan nombroses dones d'associacions, campanyes i projectes passaven per l'estudi per a presentar les seves iniciatives i/o participar en debats. La retransmissi3n de la manifestaci3n era la cloenda de la programaci3n en directe de la jornada que acabava amb programaci3n enregistrada fins la mitja nit. Durant aquestes emissions especials també es van enfortir els contactes amb dones de ràdios lliures europees i d'Amèrica Llatina, membres de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicaci3n".

De l'any 2000 al 2002 la programaci3n especial del 8 de març a ràdio Contrabanda estava marcada pel seguiment de la Vaga Mundial de Dones, amb connexions en directe per fer un seguiment de la vaga ciutats com Londres, San Francisco, Buenos Aires, Saragossa, València, Hanover, Lima i Puno, etc. Aquestes connexions a més d'escoltar-se pel dial també es podien seguir des de la plaça Sant Jaume de Barcelona on s'aplegaven dones de la ciutat per gaudir de les activitats lúdiques i musicals organitzades per la Vaga Mundial de Dones, i a través de la ràdio també s'aplegaven veus de dones de diverses parts del mon.

Amb dones de ràdios lliures i periodistes.

Curiosament el Grup de Dones de Contrabanda gairebé no s'ha relacionat amb dones de ràdios lliures de Catalunya, potser per l'absència de programes específicament de dones en aquestes emissores.

La relaci3n amb dones periodistes ha estat distant. Més enllà del contacte

personal amb algunes dones professionals, els vincles entre l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya i el Grup de Dones de Contrabanda s'han reduït a l'enviament de la seva publicació i la participació en alguna trobada puntual. Per exemple, en el projecte europeu organitzat per la Red Europea de Mujeres Periodistas Españolas, "La violencia: tráfico de mujeres, prostitución y pornografía en los mass media" on el Grup de Dones de Contrabanda va ser convidat per aportar la perspectiva i la pràctica radiofònica des de les dones en un mitjà alternatiu en relació a l'elaboració d'un discurs no estereotipat. Concretament, va aportar les conclusions de la trobada de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación" sota el títol "Dones, violència i mitjans" (veure apartat "A nivell europeu: xarxes").

A nivell estatal: Amb dones de ràdios lliures.

La relació del Grup de Dones de Contrabanda amb dones d'altres ràdios lliures de l'Estat Espanyol s'ha donat des dels inicis del funcionament de l'emissora a través de la seva participació en les trobades mixtes de coordinació de ràdios lliures. Aquestes trobades han servit perquè les dones que representaven a les diverses ràdios es coneguessin i posessin en comú plantejaments i pràctiques des d'una perspectiva feminista. De fet, tampoc ha existit mai cap xarxa formal entre les dones de les ràdios lliures més enllà d'una vinculació informal (propiciada per formar part de programes de temàtiques similars, per intercanviar informació, etc) i trobades puntuals que han permès apropar processos similars dins les ràdios i motivar la seva participació en xarxes i projectes europeus. En aquests contextos precisament és on s'ha donat la continuïtat entre les dones de diverses ràdios lliures de l'Estat Espanyol.

El Grup de Dones de Contrabanda ha mantingut relació sobretot amb dones de les següents ràdios lliures: Eguzki irratia (Pamplona), Hala Bedi irratia (Vitoria), Tas Tas Irratia (Bilbao), Radio Klara (València) i Ràdio Vallekas. A més d'altres de manera puntual a partir de la participació en projectes europeus.

A nivell europeu i transnacional.

La participació de Ràdio Contrabanda en xarxes i projectes europeus gairebé des dels seus inicis, degut a la diversitat de nacionalitats dins el grup de persones impulsores, va ser el peu per donar entrada a les dones en aquests contextos prenent part d'iniciatives específiques de dones.

Així, a continuació fem un repàs a la vinculació del Grup de Dones de Contrabanda a aquestes xarxes i projectes d'abast europeu tot ressaltant els plantejaments i l'evolució pel que fa a qüestions relacionades amb formats i aspectes tècnics, atenent al tema de la recerca.

Xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación".

La relació del Grup de Dones de Contrabanda amb aquesta xarxa s'estructura en tres apartats. En primer lloc, la seva creació i els plantejaments que van

guiar el seu funcionament. En segon lloc, la trajectòria en relació a les trobades i els temes que es van abordar així com els tallers que es van realitzar dels quals s'extreuen aspectes importants per a la recerca com l'abordatge tecnològic i l'experimentació sobre els formats radiofònics. En tercer lloc, s'aborda la presència de les dones migrants a la xarxa i la seva repercussió tant en el funcionament com en les produccions.

Creació i plantejaments.

Aquesta xarxa va sorgir d'una altra xarxa anomenada InterKoneXiones, xarxa internacional de ràdios no comercials, que va celebrar la seva primera trobada l'any 1993 a Friburg aollida per Radio Dreyeckland amb el plantejament "Información internacionalista. Perspectivas en red". Ràdio Contrabanda hi va participar juntament amb membres d'Hala Bedi Irratia, Molotov Irratia i Tas Tas Irratia des de l'Estat Espanyol en aquesta trobada d'abast europeu.

Concretament en la segona trobada de la xarxa IKX, "Con otros ojos y con otros oídos. Información internacionalista, cotidianidad y continuidad en vez de exotismo y sensacionalismo.", d'abast transnacional es creà el projecte IKX-ComCoSur per afavorir l'intercanvi de produccions amb el Cono Sur d'Amèrica i la xarxa de dones. Les conclusions del grup de treball de dones recullen l'embrió de la xarxa afirmant que "les dones reunides en aquesta trobada estan d'acord en que la comunicació alternativa es constitueix en espai fonamental per a la transformació de la societat i ha de visibilitzar les dones com actores socials, ressaltant les seves accions i perspectives. Coincidim en que és necessari obrir un diàleg entre les dones i les audiències de diversos continents per tal de sensibilitzar sobre les nostres realitats i frustracions, però sobretot dels ostres somnis que no tenen fronteres".

En aquesta primer reunió també es van posar la base del funcionament de la xarxa quan les dones van acordar que, "ens plantejem crear un espai de comunicació que a través de la producció i l'emissió d'un cassette mensual sobre un tema, enfocat tant des de la visió d'Europa com d'Amèrica Llatina, permeti que les veus de les dones s'escoltin."

Per tant, la xarxa va nàixer amb un clar plantejament internacionalista i feminista i els objectius de "projectar els valors de les dones en els seus diversos contextos socials, culturals i polítics, informar sobre els avenços de les dones en els processos d'organització i participació ciutadana, contribuir a la desmitificació dels models de vida que presenten els mitjans de comunicació tant a Europa com a Amèrica Llatina i finalment sensibilitzar sobre les perspectives de les dones."

En aquesta primera trobada de naixement de la xarxa també es van projectar els temes i ràdios responsables per a la seva producció durant tot l'any 1995. Els temes plantejats eren dona i participació social (Ràdio Dreyeckland a Alemanya i Ràdio Amanda a Xile), estrangeres i prostitutes (Grup Aquí nosotras a Frankfurt i Ràdio Internacional Feminista, FIRE, a Costa Rica), dones i

polítiques demogràfiques (Ràdio Klara a València i Sipam a Mèxic), violència domèstica (Radio Dora a Bremen i Erbol a Bolívia), la imatge de la dona en els mitjans de comunicació (Ràdio Contrabanda a Barcelona i Aler a l'Equador), dones i aportació cultural (Ràdio d'immigrants a Munster i ComCoSur a l'Uruguai), a més d'altres temes com dones il·legals, dona i medi ambient, dona i llibertat d'expressió, supervivència i prostitució i migració i racisme.

Aquí va començar la participació directa del Grup de Dones de Contrabanda, atenent a un calendari de producció i a certes consideracions quant al tractament de la producció tècnica. Així, partint que el programa responia a una visió alternativa de la informació havia de comptar amb una fase de recerca, tractament de la informació recollida, enregistrament, muntatge i post producció. Quant als aspectes formals, cada producció havia de tenir 15 minuts de durada i en la selecció del format s'havia de considerar la seva traducció posterior (sincronització). Altres requisits eren l'enviament a finals de cada mes del màster per a conservar una bona qualitat en la reproducció i del manuscrit per facilitar la traducció a l'alemany i al castellà.

Tal com s'ha vist en el plantejament inicial que va definir el funcionament de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación", la planificació i posterior intercanvi de produccions era un dels eixos. La dinàmica d'intercanvi era centralitzada a la seu de Ràdio Dreyeckland (des d'on es feien les còpies i els enviaments periòdics de les produccions) i es va acompanyar de l'enviament de programes de les pròpies ràdios a la coordinació que els anunciava a la Carta IKX (publicació bimensual de comunicació entre les ràdios membres). L'altre eix de la xarxa eren les trobades periòdiques on s'avaluava la tasca de producció planificada i intercanvi i es projectava per l'any següent, a més d'anar avançant en la reflexió sobre temes d'interès per a les dones i de formació tècnica.

Aquest repàs cronològic de les trobades i els tallers realitzats per la xarxa dóna una idea de la seva trajectòria a més d'incorporar els temes tractats i els aspectes formals i tecnològics prioritzats per les dones de les ràdios lliures europees.

Trajectòria de la xarxa. Trobades: temes i tallers.

L'any 1995 es va fer la segona trobada de la xarxa a Friburg entorn el tema "Gènere i mitjans de comunicació". L'any 1996 la trobada va ser acollida per les dones de Ràdio Klara a València, que van organitzar un taller sobre "llenguatge sexista", i es va començar a abordar la descentralització del funcionament de la xarxa. L'any 1997 Friburg va tornar a ser la seu de la trobada "Arco Iris" que aplegava dones migrants de les ràdios lliures europees. Es va realitzar un taller sobre ràdio teatre i en van aplicar les reflexions de la xarxa al tema migració. D'aquesta trobada va sorgir un manifest que es va enviar als mitjans de comunicació arreu d'Europa i el compromís d'incorporar un grup de treball permanent sobre immigració a totes les trobades successives. Aquesta trobada va tenir una influència en l'augment de dones immigrades en la programació de Ràdio Contrabanda, a més de la influència d'un plantejament intercultural en

tota la programació de dones.

L'any 1997 Ràdio Ara va organitzar ja de manera descentralitzada la quarta trobada de la xarxa amb abast intercontinental a Luxemburg sota el lema "Dones, racisme i mitjans de comunicació" al voltant dels eixos migració i noves tecnologies. En aquest punt de la trajectòria de la xarxa es van notar mancances quant als continguts polítics, es van abordar les diferències entre dones d'Europa i Amèrica Llatina a l'hora de fer ràdio en relació als seus contextos socio-culturals i es va discutir sobre els criteris d'admissió a la xarxa. L'any 1998 es va fer la segona trobada de les dones migrants de la xarxa, "Dones proposant", a Zuric amb tallers de sincronització, internet, ús conscient del llenguatge i dramatització. També es van crear tres grups de treball temàtics (criteris polítics, diversitat-migració i propostes pràctiques de descentralització) i tres comissions de treball per tal d'abordar la descentralització (finançament, intercomunicació entre les membres i organització de trobades).

L'any 1999 el Grup de Dones de Contrabanda es va fer càrrec d'organitzar la trobada de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación" a Barcelona sota el lema "Dones, violència i mitjans de comunicació". En aquesta trobada a més d'abordar el tema central i resoldre una discussió-crisi sobre la participació de les dones immigrades en la xarxa, es va realitzar un taller sobre creativitat en la producció radiofònica entenent el so com a recurs narratiu.

L'any 2000 la trobada de la xarxa va ser a Hanover amb tallers específics sobre dones migrants i lesbianes. La reflexió es va centrar en el racisme i sexisme en les ràdios lliures a Llatinoamèrica i Europa i des de la vessant tècnica el taller va analitzar produccions radiofòniques sobre la situació de les dones il·legalitzades.

L'any 2001 la seu de la trobada de la xarxa a Hamburg va acollir tallers de reflexió sobre les estructures de dones a les ràdios lliures, la remuneració del seu treball i les relacions interculturals en el context de la ràdio. Des de la vessant tècnica es van fer dos tallers, un sobre ràdio a internet i un altre sobre la producció de jingles.

Aquesta ha estat la darrera trobada fins al moment de realització d'aquesta recerca. Les previsions de la xarxa van encaminades a anar organitzant trobades de manera descentralitzada però coordinada tant a Europa com a Amèrica Llatina, quan sigui possible, per tal de mantenir els vincles entre les dones de les ràdios que hi formen part i avançar tant en la tasca d'intercanvi d'experiències i reflexió entorn la producció radiofònica com en la formació tècnica.

La revisió dels plantejaments de la xarxa quant als temes de debat i les propostes de treball en formats i tecnologies mostra una evolució paral·lela de tots dos nivells. Així, l'anàlisi i la discussió sobre la neutralitat del llenguatge i el discurs mediàtic vers les dones, en temes com la violència i la migració, s'acompanya de propostes pràctiques on l'ús creatiu dels recursos formals i tècnics del mitjà radiofònic plantegen reformulacions i alhora reflecteixen la

riquesa de la diversitat de maneres de fer depenent de les trajectòries personals, polítiques i socioculturals de les dones com a generadores del discurs radiofònic.

La trajectòria dels aspectes tecnològics i de formats s'ha anat desenvolupant trobada rera trobada de la següent manera:

En la trobada de 1995 a Friburg es va ressaltar la importància d'aprofundir en l'ús de tecnologies de la comunicació per tal de democratitzar la participació dins la xarxa i no fer-la tant depenent de l'equip coordinador.

L'any 1996 la trobada acollida per Ràdio Klara va abordar el tema del llenguatge sexista des de l'anàlisi de programes i la formulació de propostes. L'any 1997 amb la trobada "Arco Iris" de dones migrants les reflexions de contingut i formats de la xarxa es van aplicar al tema migració i la formació va ser en ràdio teatre. El mateix any en la trobada general d'abast intercontinental, "Dones, racisme i mitjans de comunicació", la gran participació de dones de ràdios comunitàries i projectes de comunicació educativa d'Amèrica Llatina va possibilitar la reflexió conjunta entorn les diferències del contextos i la seva influència en els aspectes formals i de discurs pel que fa a les dones de tots dos indrets, així com les dificultats d'assolir uns mínims compartits per fer entenedors els programes per l'intercanvi. Els aspectes formals van quedar en un segon lloc i es va aprofundir en discussions com ara la denominació de la xarxa com a feminista (tema recurrent al llarg de la recerca en el context de programes de dones, ràdios de dones, etc) arran de la diversitat de trajectòries socioculturals de les dones participants.

L'any 1998, en la segona trobada de les dones migrants de la xarxa, "Dones proposant", el taller de reflexió va ser sobre l'ús conscient del llenguatge. A partir de l'anàlisi en grups de treball d'exemples d'informacions sobre dones als mitjans convencionals es van fer propostes de reformulació d'aquests discursos, tenint en compte la importància d'anar més enllà de les tipificacions tot donant veu a les persones involucrades enlloc d'interpretar des dels propis prejudicis així com de visibilitzar el rol de les dones a la societat. Des de la vessant formativa, en aquesta mateixa trobada es va abordar la sincronització de programes, l'ús d'internet com a mitjà per cercar informació sobre dones i alhora facilitar l'intercomunicació entre les membres de la xarxa, i la dramatització com a recurs discursiu. El taller de sincronització es va estructurar a partir de l'escolta de programes per avaluar la traducció dels aspectes tant lingüístics com culturals i les maneres més òptimes de fer-ho per no perdre l'esperit del programa original (mantenint el text original a un segon pla durant tot el programa). Les conclusions van constatar les dificultats lingüístiques, la importància de la recreació del rerafons cultural i l'estreta relació entre forma i contingut dins els programes. El taller de format dramatitzat va ser impartit per Lola García d'Equador i partint de la pràctica es van usar els recursos radiofònics per a il·lustrar històries quotidianes. També es va reflexionar sobre el seu potencial en el mitjà radiofònic, pel poder d'atracció de l'audiència i per les grans possibilitats que ofereix a l'hora de trencar amb els estereotips de manera lúdica i divertida.

L'any 1999, en la trobada organitzada pel Grup de Dones de Contrabanda amb el lema "Dones, violència i mitjans de comunicació", l'apropament al tema es va fer a través de dos tallers, un d'anàlisi del discurs mediàtic sobre la violència a les dones a càrrec de Drac Màgic i l'altre sobre la creativitat en la producció radiofònica entenent el so com a recurs narratiu. Aquest segon partia de l'autocrítica a la linealitat del discurs habitual dels programes a les ràdios lliures per plantejar des de la pràctica l'aprofitament de tots els recursos sonors des d'una visió creativa, no entesa només com experimental sinó com conscient de l'ús d'aquests i la seva influència en la configuració dels discursos.

En la trobada de l'any 2000 a Hanover el taller es va centrar en l'anàlisi de produccions d'un tema en concret, les dones il·legalitzades, abordant els recursos formals per a transmetre més eficaçment els continguts sense caure en victimitzacions. El taller de lesbianes va apostar pels sons experimentals. En la del 2001 els tallers van seguir aprofundint en el tema de ràdio a internet (format mp3) i a més van abordar la producció de jingles.

La valoració de la participació a la xarxa que va fer el Grup de Dones de Contrabanda per a la memòria es titulava "la xarxa som nosaltres", i aquesta era exactament la sensació que es compartia. A mesura que s'augmentava la implicació en els compromisos amb la xarxa els resultats eren més evidents, i en moments de poca participació la xarxa se'n ressentia. Malgrat les valuoses aportacions que la participació en la xarxa va suposat pel Grup de Dones de Contrabanda no va ser fàcil dur endavant la feina en aquestes dos dimensions, el dia a dia a la ràdio i els compromisos puntuals amb la xarxa. Tot i així, una i altra es van retroalimentar i les influències de la participació a la xarxa eren evidents tant per a les migrants i lesbianes en la seva tasca a la ràdio com en el nivell tècnic i de producció assolit en els programes de dones. El fet d'incorporar tecnologia digital (mini disc) en un context radiofònic analògic, amb poques perspectives de digitalització, o d'implicar-se en la diversificació de formats en són alguns exemples.

Pel que fa a la continuïtat de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicació", a partir del 2001 la seva dinàmica va minvar considerablement per l'absència de continuïtat en les trobades. El fet de no tenir una estructura formal rígida permet que la seva activació depengui de l'impuls que li donin les dones de les ràdios que en formen part i de l'esforç per aconseguir finançament que puguin fer.

Les dones migrants a la xarxa.

Pel que fa al tema migració en el context de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicació", des del plantejament inicial hi havia una perspectiva internacionalista de reforçament de les relacions nord-sud. Així, les dones migrants van tenir el paper de pont entre totes dos realitats presents a la xarxa. A més, la gran participació de dones migrants va posar el tema en els grups de discussió temàtics en totes les Informació sobre els tallers extreta de la memòria de la trobada elaborada per ràdio Lora de Zuric. A partir de la

trobada específica de dones migrants de les ràdios lliures europees, sota el nom d'Arco Iris, es va elaborar un manifest que exigia als mitjans de comunicació europeus "quotes de participació de dones migrants a les redaccions, quotes en la formació acadèmica en periodisme i elaboració d'un codi deontològic sobre el tractament del tema migració per als mitjans". Aquest manifest també va ser enviat al foro de Migrants de la Unió europea i altres òrgans estatals.

En aquesta trobada es va prendre el compromís d'incorporar un grup de treball permanent sobre migració i mitjans a totes les trobades i una coordinació específica respecte al tema dins la xarxa.

Aquesta presència també va tenir una traducció en la reflexió i les propostes per a trencar amb els estereotips convencionals sobre les dones migrants així com en les produccions per a l'intercanvi en el marc de la xarxa. De fet, el mateix any 1997 la trobada de la xarxa se centrava en "Dones, racisme i mitjans de comunicació". En la segona trobada de dones migrants de la xarxa l'any 1998, "Dones proposant", es van fer tallers sobre l'ús de les paraules relacionades amb la migració amb crítiques i propostes, l'autocrítica sobre les imatges transmises sobre migració a través de la programació i la incorporació de la perspectiva feminista en la tasca de producció radiofònica. La trobada a Barcelona del 1999 va fer palesa la necessitat d'establir mecanismes de diàleg entre dones migrants i autòctones, i en la trobada del 2000 es se'n va fer un taller específic a més es de reflexionar sobre formalment es van analitzar produccions radiofòniques sobre dones il.legalitzades.

A més d'analitzar el discurs mediàtic sobre la immigració i fer propostes, la xarxa també va abordar les relacions interculturals a les ràdios. Concretament, en un taller a la trobada de Hanover sobre el racisme i el sexisme dins les ràdios lliures i a la d'Hamburg l'any 2001 es van constatar aspectes com la poca representació de les dones migrants en les estructures organitzatives de les ràdios, la necessitat de tenir redaccions de migrants, l'absència d'espais on abordar els problemes i els reptes de les relacions entre persones de diferents trajectòries culturals.

Segons les paraules de valoració d'una dona migrant vinculada a la xarxa, "les dones migrants es veuen constantment confrontades a imatges i recursos lingüístics amb els que no s'identifiquen. Són imatges i recursos creats des d'un imaginari aliè alimentat per generalitzacions mediàtiques. La comunicació alternativa és un espai obert que proposa un altre punt de vista, un altre llenguatge amb el que obrir aquestes generalitzacions." Pel que fa a la valoració de la tasca realitzada afirmava, "amb el nostre treball hem reconstituït imatges, símbols i llenguatges creats per nosaltres mateixes amb els que podem renovar l'imaginari entorn les figures exòtiques que ens sotmeten". Els dos aspectes fonamentals compartits per les dones amb els que incidir eren "l'ús de la imatge estereotipada de la dona migrant per part dels mitjans de comunicació i el desconeixement del significat de paraules com integració, racisme i assimilació". També es valorava el caràcter transnacional de la xarxa,

amb vincles tant a Europa com a Amèrica Llatina, “perquè ens ha permès desmitificar idees dels dos continents. Per exemple en el programa “Europa, el paradís” les dones migrants explicaven les seves vides aquí, sovint idealitzades per les dones a Amèrica Llatina”. El fet que els programes de la xarxa fossin difosos a tots dos indrets possibilitava aquest difícil diàleg mediat per la migració.

Dins l’anàlisi de la producció radiofònica del Grup de Dones de Contrabanda hi ha un apartat dedicat als programes sobre dones i migracions.

Xarxa de Dones de l’AMARC a Europa.

La relació del Grup de Dones de Contrabanda amb aquesta xarxa també s’estructura en els tres mateixos apartats. En primer lloc, la seva creació i els plantejaments que van guiar el seu funcionament tant a nivell mundial com europeu. En segon lloc, la trajectòria en relació als projectes realitzats a l’àmbit europeu. En tercer lloc, el tractament del tema migració com a eix transversal d’aquests projectes.

Creació i plantejaments.

L’Associació Mundial de Ràdios Comunitàries és una xarxa creada l’any 1983 a Montreal amb vocació de representar i promoure el moviment de ràdios comunitàries arreu del món. La declaració de principis de l’AMARC estableix que “els seus membres contribueixen a la lliure expressió dels moviments socials, polítics i culturals, reconeixen el paper fonamental i específic de les dones per a establir noves pràctiques de comunicació i expressen mitjançant la seva programació continguts basats en els següents principis: la sobirania i independència de tots els pobles, la solidaritat i no intervenció en els afers interns d’altres països, la cooperació internacional sobre la base del respecte mutu, la no discriminació per raons de raça, classe social, gènere, preferència sexual i opinions polítiques o religioses. Així com el respecte a la diversitat cultural dels pobles i la preservació del medi ambient.” Els principis promulgats per la xarxa han estat actualitzats en les successives Cartes i Declaracions en el marc de les assemblees mundials.

L’any 1986 es va constituir formalment la xarxa durant la segona assemblea mundial a Vancouver. L’any 1988 l’associació va adquirir el títol d’organització no governamental i l’any 1990 durant la quarta assemblea mundial a Dublín es va elaborar el Dret a la Comunicació i es va proposar la creació d’una RIM (Red internacional de Mujeres) a nivell internacional que no va ser constituïda fins l’assemblea de 1992 a Mèxic on també es va crear la Xarxa de Solidaritat de l’Amarc. L’any 1995 a l’assemblea a Senegal es va confirmar la consolidació del moviment de ràdios comunitàries gràcies al treball de les oficines regionals als diferents continents. En la setena assemblea mundial, l’any 1998, es va fer la Declaració de Milà on el sector mundial de ràdios comunitàries s’exigia el suport de governs i institucions al seu desenvolupament a través de polítiques de regulacions de freqüències i, en definitiva el seu reconeixement com a

servei públic i contribució a la pluralitat mediàtica i la llibertat d'informació arreu del món. Actualment compta amb 3.000 ràdios membres a més de 100 països i funciona amb una coordinació regional.

Pel que fa a la branca europea de l'Amarc, es va crear amb els objectius de promoure la presència de les ràdios comunitàries a Europa, fer lobby a les institucions responsables del reconeixement del sector i promoure la creació de treball en xarxa i intercanvis entre aquestes ràdios per enfortir els lligams.

Al llarg dels anys ha anat posant en pràctica plans d'acció aprovats en les trobades pels seus representants en relació a la representació i difusió del sector, la formació, els intercanvis i les campanyes. Concretament, amb l'obertura d'una oficina a Budapest l'any 2000 i la celebració de la conferència "Radios building bridges" en aquesta ciutat la xarxa va ampliar el seu abast a països de l'Est amb la incorporació de ràdios de Romania, Hongria, Eslovàquia, Lituània i Macedònia a projectes d'intercanvi i formació.

Trajectòria de la xarxa de dones. Projectes.

La RIM de l'Amarc va crear una vicepresidència de dones l'any 1990 per assegurar la representació a la xarxa dels interessos de les dones de les ràdios comunitàries així com l'accés a la formació i l'eliminació d'estereotips i discriminacions vers les dones a través de les ones. Els primers projectes realitzats van ser un directori de les dones a les ràdios comunitàries i un butlletí per afavorir la seva intercomunicació. La tasca de la xarxa permet enfortir vincles entre les xarxes regionals d'Amèrica Llatina, Àfrica, Europa, Àsia, Nordamèrica i Oceania tot compartint experiències en les conferències i trobades. La xarxa regional d'Amèrica Llatina és la més desenvolupada per ser la primera en aparèixer i per utilitzar el castellà com a llengua comuna.

Així, per exemple des de l'oficina d'Amarc Amèrica Llatina a Quito es duen a terme campanyes a través de la producció i distribució de spots i programes temàtics, tallers de formació en gènere i ràdio i noves tecnologies i la coordinació amb la resta de branques de la xarxa a les diferents regions.

La Xarxa de Dones d'Amarc Europa es va posar en marxa amb l'objectiu de promoure la presència de les dones a les ràdios lliures i comunitàries europees, quantitativament i qualitativa, i en tots els àmbits de la producció radiofònica. Amb seu al Regne Unit, el seu desenvolupament inicial es va centrar en països d'Europa occidental a través de projectes d'intercanvi i formació. La incorporació l'any 1998 d'una coordinadora procedent de Ràdio Contrabanda va promoure la participació de ràdios del sud d'Europa i va diversificar lingüísticament els materials de difusió de la xarxa, fins aleshores exclusivament en anglès.

Durant la Conferència de Dones de la trobada a Budapest de l'any 2000 va ser escollida una nova representant de la xarxa per l'Est d'Europa i es van realitzar tallers sobre la planificació estratègica de la xarxa en qüestions de formació,

conscienciació de gènere a través de les ràdios comunitàries, xarxes i campanyes radiofòniques. Des d'aleshores es va impulsar la participació de dones de ràdios d'aquesta regió en els projectes aprovats en el pla d'acció.

La funció de la Xarxa de Dones d'Amarc Europa es va basar en la planificació, coordinació i seguiment de projectes i l'intercanvi d'experiències a través de les trobades. Pel que fa a la participació del Grup de Dones de Contrabanda en la dinàmica de la xarxa, aquesta novament va ser bastant facilitada per la coordinadora catalana, amb les conseqüents facilitats idiomàtiques. A més, una altra dona de Ràdio Contrabanda va ser escollida representant de la Xarxa de Dones en la Conferència de Milà el mateix any.

L'òrgan d'intercomunicació entre les ràdios membres d'Amarc Europa, la "Newsletter", també es va fer ressò de la Xarxa de Dones i va ser elaborada en anglès i francès. Així per exemple a la d'agost de 1999 s'explicava la situació dels projectes "Permanent Waves", "Women on Line" i "Women grab the microphones" i del directori de dones de ràdios comunitàries d'Europa. A més hi havia un article sobre FIRE, Ràdio Internacional Feminista de Costa Rica i un altre sobre l'experiència d'un programa de dones a Ràdio Orange, Viena. Aquest butlletí també contenia informació sobre la propera trobada de la xarxa "Mujeres creando espacios de comunicación" a Barcelona, estratègia per afavorir el coneixement i la col.laboració entre les xarxes de dones de ràdios comunitàries.

Els projectes en que va participar el Grup de Dones de Contrabanda, ressaltant els aspectes referents a la formació en tecnologies de la comunicació i la producció radiofònica, van ser els següents:

WOMEN ON LINE

El projecte "Women On Line" es va desenvolupar del 1998 al 2000 amb l'objectiu d'animar les dones de ràdios lliures i comunitàries a utilitzar les noves tecnologies d'informació i comunicació de manera no comercial, crítica i auto-organitzada (o millor autogestionada?) a través de l'elaboració d'un material de formació i auto-aprenentatge de producció digital, ús d'Internet i ràdio a internet.

El rerafons d'aquest projecte era contrarestar els desequilibris pel que fa a l'accés de les dones a les noves tecnologies per tal d'augmentar els seus coneixements bàsics i recursos en el marc de la radiodifusió comunitària i considerant les dones com a subjectes actius del procés d'aprenentatge.

Les ràdios sòcies en "Women On Line" eren: Bradford Community Broadcasting, Community Media Association (Regne Unit), Radio Flora (Hanover, Alemanya), Radio Robin Hood, (Turku, Finlàndia), Women On Air, Connemara Community Radio (Irlanda), Organisatie van Lokale Omroepen in Nederland (Nimega, Països Baixos) i Radio Contrabanda (Barcelona, Estat Espanyol). El paper d'AMARC-Europa era coordinar el projecte i fer-ne el seguiment dels cursos-pilot de formació, de la producció dels materials i la seva difusió mitjançant la web.

Quant al material de formació, va ser elaborat per la responsable de l'Espai dona de l'ONG catalana Pangea a partir del contacte de la coordinadora de la xarxa. Quant a l'estructura, consta de set mòduls, un glossari, una guia per a les formadores i una introducció, i es basa en les investigacions, experiències i materials del proveïdor Pangea d'APC Català i d'APC-Programa de Suport a Xarxes de Dones. La realització final dels materials va ser produïda amb l'aportació de membres de les ràdios associades, que també van contribuir a través de les discussions i l'intercanvi d'opinions durant les sessions de formació de formadores i les proves de les primeres versions. Aquestes es van realitzar a Ràdio Flora i a Ràdio Robin Hood, i el taller d'edició digital va ser acollit per l'IMFE de Granada. Varias membres del Grup de Dones de Contrabanda hi van prendre part en les sessions de formació, incorporant aquests coneixements i recursos a la tasca de producció dels programes habituals a la ràdio i als requisits tècnics de les xarxes i projectes radiofònics de dones on participava.

Atenent al tema de la recerca, hi ha dos aspectes aparentment formals a destacar pel que fa a l'elaboració dels materials de formació de WOL. El primer fa referència a l'idioma original, el castellà, i la seva posterior traducció a l'anglès (el contrari de l'habitual), demostrant una diversificació idiomàtica i consegüentment d'ampliació del seu abast més enllà de països de parla anglesa. L'altre té relació amb el llenguatge dels materials, amb un to senzill i clar, sense tecnicismes, incloent exercicis i exemples significatius així com recursos útils per a les dones de ràdios comunitàries. En general, els materials tenen una visió feminista perquè creen un "món de dones", tant a nivells de continguts com de formats (estructura, il·lustracions, etc). Aquest material de formació està disponible en castellà, anglès i alemany i es pot descarregar de la plana web de la Xarxa de Dones d'Amarc Europa. (veure link)

Com la majoria dels projectes d'Amarc Europa, aquest va ser finançat per la Comissió Europea, concretament pel programa Leonardo da Vinci.

WOMEN GRAB THE MICROPHONES

El projecte "Women grab the microphones" (Les dones prenen els micròfons) es va desenvolupar durant l'any 1999 des d'un plantejament de visibilitzar els drets de les dones a Europa, tot apropant les diverses realitats socio-radiofòniques a partir de l'intercanvi de dones a les diferents ràdios participants en el projecte.

Així, en la primera fase en van produir 10 intercanvis entre les dones de les ràdios amb l'objectiu de realitzar produccions entorn la temàtica dels drets (violència contra les dones, migració, lesbianisme, etc) que van ser recopilades i difoses en un CD doble.

Les ràdios implicades que van acollir els intercanvis van ser: Near Fm (Dubin), Ràdio flora (Hanover), Ràdio Dreyeckland (Friburg), Community Media Association (Regne Unit), Ràdio Lora (Zuric), Ràdio Pluriel (Lió), Ràdio Orakel (Oslo), Ràdio Greenwave (Tbilisi, Georgia), Ràdio Orange (Viena) i Ràdio Contrabanda.

Des del punt de vista formal i atenent al tema de la recerca, en la fase d'intercanvi el fet de compartir contextos socio-radiofònics i maneres diferents de fer ràdio va enriquir les produccions. En la fase de producció, les diverses possibilitats tècniques de cada ràdio i la dinàmica de treball va influir en els aspectes formals i de plantejament dels continguts. Així, per exemple l'intercanvi d'una dona de Ràdio Contrabanda a Ràdio Flora (Hanover) va donar lloc a una producció anomenada "Violencia contra las mujeres" amb un nivell de complexitat tècnica que difícilment podria realitzar-se a Ràdio Contrabanda. (Veure apartat "Anàlisi de produccions des dels eixos temàtics").

En la fase de recopilació de les produccions elaborades a través del CD, es va considerar important incloure un llibret amb la transcripció dels continguts en castellà, anglès, francès i holandès per tal d'ampliar les seves possibilitats d'ús. Així mateix, en el marc del projecte es va produir un CD amb música composta i interpretada per dones per a ser utilitzada a les ràdios.

En definitiva, aquest projecte va donar lloc a un material fruit del treball radiofònic compartit entre dones de ràdios lliures i comunitàries d'Europa entorn temes de màxim interès com ara la violència contra les dones i la situació de les dones migrants.

La migració a la xarxa.

La migració s'ha fet present a l'Àmbit Europa de dos maneres, d'una banda a través de projectes de sensibilització anti-racistes, i de l'altra amb la participació de persones migrants en els projectes i les trobades de la xarxa.

Pel que fa a la Xarxa de Dones d'Àmbit Europa, concretament el Pla d'Acció 2000-2003 proposava mesures concretes com donar suport a iniciatives de dones migrants dins les ràdios comunitàries i organitzar campanyes sobre els drets de les dones. Tot abordant la migració entre les regions de manera integral, no només des de la perspectiva occidental, i considerant les dones migrants com a mediadores-informadores de la situació als països d'instal·lació a les dones als països d'origen a través de produccions de ràdios comunitàries.

En el projecte WOL es va considerar la migració en els continguts i els exemples dels materials de formació a més dels enllaços i recursos. A més, les dones migrants van especialment ser convidades a participar en els tallers de formació.

Concretament dins els intercanvis del projecte "Women grab the microphones" van participar dones migrants i alhora el tema migració va ser abordat en tres produccions que il·lustren la diversitat d'opcions alhora de plantejar el tema quant a l'aspecte tractat i el format utilitzat. (Veure apartat "Anàlisi de produccions des dels eixos temàtics").

A banda dels projectes i pel que fa als òrgans de decisió de l'Àmbit i concretament de la xarxa de dones, la manca de representativitat de les dones

migrants va ser pal.lesa, ja que mai van formar part del Consell.

En relació al context de Ràdio Contrabanda, la no participació del Grup de Dones en la programació habitual des de l'any 2001 per no compartir la línia gestora ni voler invertir més energia en fer-se reconèixer com a grup autònom també va contribuir a la relaxació en les relacions europees. Aquest any però encara va organitzar una trobada a Barcelona sobre dones de ràdios lliures i associacions dins el marc del projecte europeu Polyphonia, coordinat per Ràdio Dreyeckland, que va representar la fi de la seva activitat radiofònica vinculada a Ràdio Contrabanda. D'aquí endavant, les dones ja no han continuat amb les emissions però han continuat mantenint relacions amb algunes dones de ràdios europees i de l'Estat Espanyol, i fins i tot participat en el projecte Speak up!. Les ganes de fer ràdio de dones continuen, només cal trobar-ne una i la proposta de ràdio de dones per internet del Centre de Cultura Francesca Bonnemaison suposa una bona perspectiva.

Més enllà dels projectes coordinats per la Xarxa de Dones d'Amarc Europa, el Grup de Dones de Contrabanda va participar en dos projectes més, arran dels contactes amb ràdios membres de les dos xarxes. Concretament el projecte "Polyphonia", coordinat per Ràdio Dreyeckland de Friburg l'any 2001, i el projecte "Speak Up" coordinat per Ràdio Orange de Viena l'any 2002. A continuació fem un repàs a la participació en aquests projectes, tot ressaltant el plantejament de fons d'aquesta recerca quant als aspectes de qüestionament dels formats i llenguatges del mitjà radiofònic per anar més enllà dels estereotips tradicionals.

POLYPHONIA

El projecte "Polyphonia contra la discriminació" pretenia d'una banda enfortir la posició dels grups discriminats a les ràdios lliures i d'altra banda millorar les seves xarxes a nivell nacional i internacional. Concretament, la tasca s'adreçava a grups discriminats per raons de procedència ètnica o nacional, preferència sexual i impediments físics. El pla de treball d'aquest projecte es va estructurar en tres dies d'acció a nivell internacional: 21 de març (dia contra el Racisme), 29 de juny (dia de l'orgull gai i lesbià) i 31 de desembre (dia de les persones amb discapacitats), trobades a nivell nacional per abordar aquestes discriminacions, un congrés transnacional organitzat per l'Amarc-Europa i la producció d'un CD amb programes d'aquestes temàtiques.

Les ràdios participants en el projecte eren: Ràdio Dreyeckland (Friburg, que també coordinava), Ràdio Orange (Viena), Ondarossa (Roma) i Ràdio Contrabanda (Barcelona) a més de l'Amarc.

Pel que fa a la participació del Grup de Dones de Contrabanda en el projecte, ens centrarem en l'organització de la trobada "Veus plurals de dones singulars. Trobada estatal de dones immigrades i dones de ràdios lliures". Al voltant

d'aquesta convocatòria es van aplegar unes 50 dones de ràdios lliures i associacions de dones immigrades de l'Estat Espanyol per tal de posar en comú interessos i estratègies de visibilització i vehiculació de discursos no mediatitzats sinó des de les pròpies realitats. Segons manifestaven les organitzadores, "volem trencar la lògica d'un discurs que ens divideix per a proposar-ne un de propi des de les ones radiofòniques".

L'organització d'aquesta trobada va suposar per al Grup de Dones de Contrabanda d'una banda la posta en pràctica de les experiències i reflexions viscudes arran de la seva vinculació a les xarxes de dones de ràdios lliures europees, i de l'altra banda la presentació a nivell local dels plantejaments i pràctiques del sector radiofònic independent de dones en relació amb el teixit associatiu.

Pel que fa a l'estructura, la trobada comptava amb taules obertes i tallers de reflexió temàtica i formació tecnològica. Els temes de debat de les taules eren: "Veus plurals contra la discriminació" amb la presència de dones immigrades, lesbianes, discapacitades, mares, preses i transexuals; "Veus plurals de dones a les ones lliures" amb dones de ràdios lliures d'Europa i l'Estat Espanyol i "Veus plurals de dones davant la llei d'estrangeria", amb la participació de dones vinculades a iniciatives de lluita i suport a persones immigrades (tancaments a les esglésies de Barcelona, Papers per a tothom i acampada a Tarifa).

A través de la participació de dones procedents del teixit associatiu, més o menys formal i de moviments socials, la trobada va enfortir els vincles amb les dones de ràdios lliures. La darrera taula es va centrar en les "Veus plurals de dones per a una estratègia de comunicació" on es va fer balanç de la trobada i es van apuntar possibles perspectives de coordinació on tant els aspectes de continguts com els formals-tècnics anaven de la mà.

Atenent al tema de fons del projecte, els temes dels tallers temàtics eren els estereotips i el tractament mediàtic de la immigració, a modus de format de discussió en petits grups que s'amplificava a les taules obertes.

Els tallers de formació es van centrar en la formació radiofònica i l'accés a internet com a vies tecnològiques claus per a la creació d'un discurs radiofònic amb perspectiva feminista. Una vegada més, les experiències i pràctiques viscudes a les trobades de les xarxes europees van contribuir a enriquir l'enfocament i l'efectivitat d'aquests tallers. Concretament en l'utilització en el taller d'accés a internet dels materials del projecte "Women on Line" de la Xarxa de Dones de l'Amarc.

En l'apartat dedicat a l'anàlisi de les produccions des dels eixos temàtics s'analitza un programa realitzat pel Grup de Dones de Contrabanda en el marc d'aquest projecte.

SPEAK UP!

El projecte "Speak up" tenia l'objectiu de plantejar una campanya per donar a

conèixer el problema de la violència contra les dones migrants, refugiades i de minories ètniques a Europa en el marc de les ràdios lliures i comunitàries. Així mateix implicava l'elaboració d'eines i recomanacions per a sensibilitzar i no sensacionalitzar la representació de la violència contra les dones en els mitjans de comunicació.

Les ràdios participants en aquest projecte eren: Ràdio robin Hood (Turku, Finlàndia), Wired Fm (Limerick, Irlanda), Ràdio Orange (Viena, que també coordinava), Ràdio Helsinki (Graz, Àustria), Freies Radio Wueste Welle (Tubingen, Alemanya) i Ràdio Contrabanda (Barcelona).

Pel que fa a la participació del Grup de Dones de Contrabanda en el projecte, es va elaborar un llistat d'associacions i recursos a Catalunya sobre la violència contra les dones. A partir d'aquest material es va contribuir en l'elaboració d'un llibret per a ràdios lliures i comunitàries amb informacions sobre aspectes específics de la violència domèstica contra dones migrants (condicions d'aïllament i desigualtat, context estructural i social) i pautes per un tractament informatiu no sensacionalista del tema. En la campanya del 4 al 10 de novembre de 2002 es va posar en pràctica aquest material a més d'establir connexions entre ràdios lliures d'Europa. Parla fort! era el lema per fer-se ressò del tema i donar veu a les dones migrants en la programació, com una estratègia de visibilitzar-les i trencar amb els estereotips que les releguen a objectes d'informacions sensacionalistes. Els eixos temàtics d'aquest projecte, violència i migració, són recuperats en l'apartat d'anàlisi de produccions radiofòniques d'aquesta recerca.

ON AIR.

En aquest apartat s'inclou l'anàlisi de la producció del Grup de Dones de Contrabanda. Des del punt de vista de l'estructura, es parteix de les descripcions dels programes que seleccionats tant des dels criteris de diversificació de formats com des del punt de vista temàtic i de tipologia de documents ràdio-històrics.

En la selecció del material també es pretén reflectir l'experiència polifònica i genuïna protagonitzada pel Grup de Dones de Contrabanda, amb la consciència de que moltes de les veus que s'han inscrit en aquest context radiofònic ho han fet de manera insòlita, és a dir com a únic espai d'expressió i producció i visibilitat de discurs.

Per a dur a terme la primera part de l'anàlisi s'han confeccionat fitxes per aplicar a cadascuna de les produccions on s'aporten els següents elements descriptius: títol, durada, data, tema, continguts, fonts, realització, format i tipus de transmissió. Aquestes dades permeten situar la producció des del punt de vista dels continguts i la manera com són abordats i també des de la producció. La següent fase d'anàlisi és l'aplicació de les preguntes de la piràmide invertida a cadascuna de les produccions. Hem emprat aquesta fórmula de

redacció periodística ja que planteja les qüestions fonamentals per poder explicar les claus dels programes: de què parlen, qui té veu, de quina manera es fa i per quins motius (qui, què, on, quan, com i per què). La tercera fase d'anàlisi aporta una destil.lació dels resultats obtinguts i permet extreure dades més genèriques entorn els elements bàsics de la producció analitzada.

A) Anàlisi de la producció radiofònica de dones a Contrabanda.

Per a l'anàlisi dels diferents formats que s'han utilitzat, hem seleccionat un seguit de produccions que exemplifiquen i donen referència de com es realitzaven els programes o produccions, i de quins formats i estètiques foren les mes recurrents per part de les diferents productores que varen participar a Contrabanda. Hem d'aclarir que hi ha dos tipus de produccions, els programes que s'emetien amb una periodicitat setmanal, dins la graella de programació de la ràdio, i els que s'emmacaven en contextos de campanyes o projectes.

El llistat que ve a continuació està classificat amb un codi al davant de cada element, que és el mateix que es correspon al menú del C.D Rom on adjuntem tot el material d'Audio. Així, en cas de voler acompanyar la lectura amb l'escolta dels programes tan sols s'ha de recórrer al codi que enumera el programa. Per exemple: si volem escoltar una producció que al davant té el codi B2, doncs la trobarem amb aquest mateix codi al C.D Rom d'audio.

A.1.Formatos.

A1-Kryptonita para los supermanes."La Femme Fatal"-

Format: Collage Sonor, experimental, format no lineal.

FITXA:

TITOL: "KRIPTONITA PARA LOS SUPERMANES"

DURADA:60 MIN

DATA: Any 1999

TEMA:El mite de la femme fatale.

CONTINGUT: Collage de 60 minuts sobre el mite de la femme fatale

FONTS: Recull de textos sobre dives i altres referents de femme fatale al cinema..Documents sonors documentals de pel.licules, música de bandes sonores de pel.licules en relació.

REALITZACIÓ:Marta i Susana. Locució i tècnica alternades.

FORMAT: Collage Audio , Experimental.

TRANSMISSIÓ: Pre produït emès a la tarda de dones de Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? El mite de la femme fatale , com s'ha construït i perquè.

-QUI? Marta i Susana

-COM?A través del collage sonor.

- ON?A radio Contrabanda. Programa Kryptonita
- QUAN?A la tarda de dones.
- PER QUÈ ? Per donar un tractament diferent a la visió de l'arquetip de les dones fatals, i les vamp.

A2-Un munt de dones:"Las Ex"-

Format: Magazine informal, tertulia realitzada per dones del col.lectiu "La Nostra Illa"

FITXA:

TITOL: "Un Munt de Dones"

DURADA: 60 MIN

DATA: 1999

TEMA: "Las Ex" i Congres de les Dones de Barcelona

CONTINGUT: Entrevista a diferents dones lesbianes sobre la seva relació amb les ex-parelles i debat posterior reivindicació Espai Bonnemaison.

FONTS: Entrevistes i agenda d'actes.

CONVIDADES: Cecile, Montse, Pili, Adriana.

REALITZACIÓ: Ana i Cecile. Tècnica i locució alternades.

FORMAT: Magazine

TRANSMISSIÓ: Directe Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ?Les ex parelles

-QUI ? Conductores del programa, Anna del col.lectiu lèsbic la nostra illa,

-COM?A través d'entrevistes a dones lesbianes sobre la seva experiència

-ON?A radio Contrabanda

-QUAN? Programació específica per la tarda de dones

-PER QUÈ ?Per reflexionar entorn a les separacions entre parelles de lesbianes i la relació amb les ex-parelles

A3-La vida es Ampla: "Entrevista a Bianca Miglioretto".

Format: Entrevista biogràfica.

FITXA:

TITOL: La vida és ampla

DURADA:90 MIN

DATA:1999

TEMA: Biografia d'Elisabeth Uribe.

CONTINGUT: Immigració, Història de les Dones, Exili etc...

FONTS: Entrevista i música de la convidada.

CONVIDADES: Elisabeth Uribe

REALITZACIÓ: Locució i tècnica alternada Ana , Marta i Tere

FORMAT: Entrevista Biogràfica.

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona.

ANÀLISI:

- QUÈ? Entrevista de vida amb historiadora.
- QUI? Marta (artista), Anna (historiadora) i Marga (documentalista)
- COM? Entrevista biogràfica
- ON? A radio Contrabanda
- QUAN? A la franja nocturna de Contrabanda. Dijous de 22:30 a 24:00.
- PER QUÈ? Per fer de les vides de les persones narratives vàlides. En aquest cas entorn a l'experiència de la immigració, del feminisme etc...

A4-Lesbianas por Supuesto. Informatiu adreçat a un col.lectiu.

Format: Informatiu produït per membres del Grup de Lesbianes Feministes.

FITXA:

TITOL: « Lesbianas Por supuesto »

DATA: 1999

DURADA: 60 MIN

TEMA: Agenda d'activitats per al col.lectiu lèsbic i entrevista amb fotògrafa.

CONTINGUT: Entrevista entorn a les representacions fotogràfiques específiques, musica de dones etc... Entrevista amb fotògrafa i activitats culturals per al col.lectiu lèsbic a Barcelona.

REALITZACIÓ : Rosa del Grup de Lesbianes Feministes, Conxa I Sonia del Casal Lambda. Locució i tècnica rotatives.

FORMAT: Magazine

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda.Tarda de Dones.

ANÀLISI:

- QUÈ? Activitats d'Interés per la comunitat lèsbica.
- QUI ? Dones del Grup de Lesbianes Feministes.
- COM? Entrevista a fotògrafa, i agenda d'activitats.
- ON? A radio Contrabanda.
- QUAN? En la tarda de dones de Contrabanda.
- PER QUÈ ?Per crear un espai de difusió per al col.lectiu lèsbic a Barcelona.

A5.Tocadones."Feel Chain". Encadenat musical.

Format: Programa Musical d'una hora de musica de dones.

FITXA:

TITOL: "Tocadones"

DATA: 1999

DURADA: 60 MIN

TEMA: Musica de dones amb la paraula "feel" encadenada.

FONTES: Música de dones.

CONTINGUT: Musica de dones.

REALITZACIÓ: DJ Nicky i DJ a Todo Color. Programa alternat quinzenalment.amb locució i tècnica individual.

FORMAT: Musical

TRANSMISSIÓ: Tarda de Dones.Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

- QUÈ?Música de Dones amb la paraula "feel"

- QUI ? Nicky, disjockey
- COM? A través d'una sessió de música d'una hora encadenada.
- ON? A radio Contrabanda
- QUAN? Programació específica per la tarda de dones
- PER QUÈ ?Per difondre la música feta per dones

A6. Producción Polyphonia: Lesbianismo y Discapacidad.

Format: Producció temàtica en el marc d'un projecte en xarxa amb altres radios.

FITXA:

TITOL: Lesbianismo y discapacidad

DURADA:14MIN

DATA: 2002

TEMA:Entrevista amb Vanessa Alonso del Col.lectiu de Lesbianes i Gais de Burgos.

CONTINGUT: La doble discriminació de les dones lesbianes amb discapacitat.

CONVIDADES: Vanessa Alonso

REALITZADORES: Ruth Bosshard i Marta Vergonyós

FORMAT: Entrevista.Producció temàtica

TRANSMISSIÓ: En Web i a traves de C.D Rom de Polyphonia.

ANÀLISI:

-QUÈ? Entrevista a Vanessa Alonso del Col.lectiu de Lesbianes i Gais de Burgos.

-QUI? Ruth i Marta

-COM? Entrevista a representant de l'associació

-ON? A traves d'una web d'àmbit europeu.

-QUAN?A traves d'un projecte Europeu.

-PER QUÈ ?Amb motiu del dia internacional de la gent amb discapacitat.

A7. Intercanvi IKX."Políticas Demograficas".Radio Klara y Sipam

Format: Producció temàtica en al marc d'un projecte, on radios de contextos diferents, parlen del mateix tema.

FITXA:

TITOL: "Políticas demogràficas"

DATA: 1997

DURADA:20 MIN

TEMA: Les polítiques demogràfiques a L'Estat Espanyol, i a Mèxic, des d'una perspectiva crítica.

FONTS: Locució amb diferents dades, enregistrades en contextos de referència.

CONTINGUT: Produccions amb dades, estadístiques i anàlisis de les polítiques demogràfiques estatals.

REALITZACIÓ: Eva Mañez de Radio Klara, Valencia. Margarita Argott Sipam. Mèxic.

FORMAT : Producció monogràfica.

TRANSMISSIÓ: Ràdios de la xarxa Mujeres Creando Espacios de Comunicación.

Algunes reflexions al voltant dels formats radiofònics, les dones productores i la co-operativitat.

Analitzant els diferents formats que es varen utilitzar per part de les dones que realitzaren programes a Contrabanda, és interessant, remarcar quins foren mes recurrents i potser esboçar alguns possibles motius que varen provocar-ho.

Cal remarcar que majoritàriament hi havia una tendència cap al magazine, realitzat de forma col·lectiva, d'una banda i que si be hi havia algun programa que s'emmarcava mes en el programa "d'autor", (una tendència molt habitual en el sector masculí de la radio, on els programes ,moltes vegades es convertien en exercicis de narcisisme oral), en canvi per part de la programació de dones, en programes mes individuals sempre s'acabava recorrent a dinàmiques de co-operativitat. Així doncs, s'alternaven quinzenalment els espais, les funcions de realització i tècnica, i els diferents papers dintre del programa eren flexibles i inestables. Una altra característica que destacava la Tarda de Dones era l'acompanyament entre les que tenien mes experiència, quan s'iniciava un nou programa així el coneixement es multiplicava es compartia i s'entretéixia, explicant això que a moments es compartissin estratègies, temàtiques i maneres d'encarar la realització d'un programa.

Per tot això, el format de magazine, era un dels mes recurrents en el sentit que permetia una mobilitat, i adaptació constant en cada programa i cada situació. És interessant reflexionar, com en el moment d'escollir la manera de dur a terme un programa (en el context de Contrabanda on hi havia plena autonomia per decidir fer d'una manera o d'una altra); podríem parlar d'una diferència sexual explícita, en el moment de generar discurs, per part de les dones, ja que la "forma" de fer , repercutia directament en el contingut. Es a dir el resultat era una certa estètica compartida, a nivell musical, formal, de selecció de continguts etc...en alguns moments, fruit d'aquesta co-operativitat. És interessant també, denotar el fet, que a mesura que avançava l'experiència de les dones a la ràdio, anaven variant el format, encaminant-se cap a formats mes pre-produïts, amb mes recursos sonors, i més atrevits a nivell de realització.

B) Anàlisis de les produccions agrupades per eixos temàtics:

Algunes de les temàtiques mes recurrents en la programació de dones de la radio foren d'una banda les diferents "violències" exercides contra les dones, així com manifestacions de violències estructurals com ara les guerres. D'altra banda, "les migracions", donada la participació tant al Grup de Dones de Contrabanda com a les diferents xarxes radiofòniques, de dones migrants o persones vinculades a moviments per la lluita contra les polítiques d'estrangeria que també ocupen gran part del volum de producció radiofònica. És per això que hem triat aquests dos eixos temàtics, per a dur a terme una anàlisis de

quin tractament es donava a la informació, ja que la pluralitat de discursos, perspectives i mirades, entorn a un mateix tema fa possible detectar les heterogeneïtats generadores de discurs.

En aquests moments està del tot legitimat pels mass media el discurs de la violència específica contra les dones, ha passat a convertir-se en un dels temes habituals de la secció de societat. Està tematitzat i això significa que se li assigna un lloc (espai físic/temps), sota l'epígraf "maltractaments" (s'ha de recordar l'any de publicació del llibre, potser avui ha canviat l'epígraf), que s'hi destinen recursos i que el mitjà compta amb periodistes que tenen coneixements i una certa especialització en la qüestió. També vol dir que hi ha unes fonts legitimades que ofereixen dades de forma habitual i adequada al format exigint pels mitjans. Aquests són els requisits que ha de complir un tipus de notícia per arribar a tematitzar-se. Quan un tema aconsegueix aquest acord negociat entre les fonts i l'organització periodística per aportar explicacions i significats, ja està incorporada la seva aparició al procés productiu de la informació. Un procés semblant ha succeït amb les "migracions".

Abans de la "mediatització de les violències" i de "les migracions" als mass media, des de Contrabanda ja s'estava tractant, denunciant i visibilitzant aquesta problemàtica, i a mes a mes creiem que amb un tractament que difereix bastant al dels mitjans oficials, ja que en moltes ocasions les qui generaven el discurs eren les pròpies protagonistes de la problemàtica, o sigui no es tematitzava sobre la violència o la immigració sino es parlava des de dins de la situació.

B.1. Violències.

A continuació , detallem tot un seguit de produccions entorn a "les violències", on hi ha des de programes difosos en la programació setmanal de la tarda de dones de Contrabanda fins a produccions fetes en el marc del 8 de Març o produccions fetes per a projectes europeus.

B.1.1-Kryptonita para los supermanes"War"

FITXA:

TITOL: "KRYPTONITA PARA LOS SUPERMANES"

DATA: 1999

DURADA:60 MIN

FONTS: Recull de textos antibè.lics. Documents sonors documentals sobre Hiroshima, Discurs de Truman després de la primera bomba nuclear. Atac a Okinawua, guerra antiga Iugoslàvia, Embargament a Iraq, referències a la Guerra del Golf, referències de Clinton i atac a Bagdad.

CONTINGUT:Documents sonors sobre la guerra.

REALITZACIO:Marta i Susana.Alternant tècnica i locució.

FORMAT: Collage Audio Experimental

TRANSMISSIÓ: Tarda de Dones.Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

- QUÈ? La guerra i la seva lògica bèl·lica.
- QUI? Marta (artista) i Susana (artista).
- COM? A través del collage sonor
- ON? A radio Contrabanda. Programa Kryptonita
- QUAN? A la tarda de dones. Programació específica degut a la Invasió d'Iraq.
- PER QUÈ ? Per donar un tractament diferent a la visió dels conflictes bèl·lics

B.1.2-Dones de Negre a Kosovo.**FITXA:**

TITOL: "Dones de Negre a Kosovo"

DATA: 1998

DURADA: 60 MIN

TEMA: Guerra de Kosovo

GUIÓ: Monogràfic amb textos entorn a les accions de Mujeres de Negro.

CONTINGUT: Textos de Mujeres de Negro i textos sobre la guerra

REALITZACIÓ: Doris.Pre-produccio.

FORMAT: Monogràfic

TRANSMISSIÓ:Radio Contrabanda Barcelona.Continuïtat

ANÀLISI:

- QUÈ?Textos de Mujeres de Negro sobre la guerra.
- QUI? Doris (periodista)
- COM? A través d'un collage sonor i documents d'associacions.
- ON? A radio Contrabanda
- QUAN? Programació específica en motiu de la guerra de Kosovo.
- PER QUÈ ? Per a visibilitzar la veu de les dones en el conflicte de l'antiga Iugoslàvia

B.1.3-Dones sense sostre.Klitokè**FITXA:**

TITOL: Klitoquè!!!

DATA: 1998

DURADA:60 MIN

TEMA: "Dones sense sostre"

CONTINGUT: El dia a dia al carrer , estratègies de supervivència, com han arribat a aquesta situació, situacions de violència viscudes.

FONTES: Entrevistes en forma de taula rodona a tres dones sense sostre de la ciutat de Barcelona conjuntament amb la treballadora social

CONVIDADES: Tres dones sense sostre

REALITZACIÓ: Marta i Celia

GÈNERE: Informatiu Temàtic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

- QUÈ? Testimonis de dones sense sostre.

- QUI? Marta (artista) i Cèlia (educadora social)
- COM? A través d'entrevista en forma de taula rodona.
- ON? A radio Contrabanda.
- QUAN? A la tarda de dones. Programació específica.
- PER QUÈ ? Per donar veu a dones d'un sector de màxima marginació i que elles creïn el seu discurs propi

B.1.4-Autodefensa davant les agressions. Especial 8 de Març.

FITXA:

TITOL: "Especial 8 de Març-Autodefensa"

DATA: 8 Març del 1998

DURADA: 60 MIN

TEMA: Autodefensa i agressions a les dones.

CONTINGUT: Debat entorn a la violació, formes d'autodefensa, violència contra les dones.

FONTS Entrevista a Kim Dortman professora d'autodefensa i debat amb el col·lectiu Las Agrias.

CONVIDADES: Kim Dortman Col·lectiu Las Agrias

REALITZACIÓ: Marta i Col·lectiu Las Agrias

FORMAT: Magazine.Entrevista

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

- QUÈ? Les agressions a les dones i possibles estratègies de defensa.
- QUI? Kim Dortman, especialista, Col·lectiu Las Agrias.
- COM? A través d'una tertulia o taula rodona.
- ON? A radio Contrabanda.
- QUAN? Programació específica pel 8 de Març.
- PER QUÈ ? Per reflexionar entorn a les arrels de les agressions a les dones i compartir formes d'autodefensa.

B.1.5-Violencia contra las mujeres.Women on line.

FITXA:

TITOL: « Violencia Contra las Mujeres »

DATA: 2000

DURADA: 14 MIN

TEMA: La violencia contra les dones en diferents contextos..

FONTS: Documents Audio.

CONTINGUT: Col·lage Audio Experimental

REALITZACIÓ: Mechtild Dortmund, Marta Vergonyós

FORMAT: .Produció Temàtica

TRANSMISSIÓ: Producció Amarc

ANÀLISI:

- QUÈ? Les diferents conseqüències de la violència contra les dones en diferents contextos

- QUI Grup de Dones de Contrabanda i dones Radio Flora.Alemanya
- COM? A través d'un collage sonor
- ON? A radio Flora de Hannover.
- QUAN? En el marc del projecte Women Grab The Microphones
- PER QUÈ ? Per denunciar la violència contra les dones.

B.1.6-Violència domèstica IKX. Radio Dora. Alemanya .Red Ada.Bolivia.

FITXA:

TITOL: "Violencia Domestica"

DATA: 1997

DURADA:20 MIN

TEMA: La violència domèstica, anàlisi de la situació als diferents països.

FONTS: Locució amb diferents dades, enregistrades en contextos de referència.

CONTINGUT: Produccions amb dades, estadístiques i anàlisi de la violència domèstica.

REALITZACIÓ: Elisabeth Salguero.Red Ada.Bolivia.Grup de Dones de Radio Dora .Alemanya.

FORMAT : Producció monogràfica.

TRANSMISSIÓ: Radios de la xarxa Mujeres Creando Espacios de Comunicación.

B.1.7- No a la guerra. Producció temàtica.

FITXA:

TITOL: "Les Dones diem No a la Guerra"

DATA: 1998

DURADA: 20 MIN

TEMA: Guerra de Kosovo

GUIÓ: Monogràfic amb textos entorn a les accions de Mujeres de Negro.

CONTINGUT: Textos de Mujeres de Negro i textos sobre la guerra.

REALITZACIÓ: Olga i Marta-

FORMAT: Monogràfic.

TRANSMISSIÓ:Radio Contrabanda Barcelona.Continuïtat.

B.2. Migracions.

A continuació es detallen tot un seguit de produccions dutes a terme entorn a "les migracions" específicament des de les dones, en diferents marcs, tant d'emissions setmanals com de produccions per projectes europeus, o altres conjuntures.

B.2.1-Encierro de mujeres inmigradas. Producció Polyphonia.

FITXA:

TITOL: « Encierro Mujeres Inmigradas »

DATA: 2000

DURADA: 60 MIN

TEMA: tancament de done simmigardes a l'esglèsia de Sant Pau

FONTS: Entrevista a diferents dones immigrades durant el tancament de l'Església de Sant Pau del Camp.

CONTINGUT: Entrevista a diferents dones immigrades sobre la seva situació i demandes de la lluita per la regularització.

CONVIDADES: Malika Nouami, Silvia Che y Isolda

REALITZACIO: Ruth Bosshard

FORMAT: Entrevista .Produció Temàtica

TRANSMISSIÓ: Producció Polyphonia

ANÀLISI:

-QUÈ? Les reivindicacions de les dones immigrades

-QUI ? Dones immigrades tancades a l'Església de Sant Pau en protesta contra la llei d'Extrangeria

-COM? A través d'entrevistes a algunes de les dones tancades a l'esglèsia

-ON? A radio Contrabanda

-QUAN? Durant les protestes del moviment de sense papers a l'Estat Espanyol el 2000

-PER QUÈ ? Per conèixer les demandes i les reivindicacions de les dones sense papers en les accions contra la llei d'extrangeria.

B.2.2-Su nombre por favor. Women Grab the Microphones.

FITXA:

TITOL: « Su nombre por favor »

DATA: 2000

DURADA: 5 MIN

TEMA: Estereotips davant la migración.

FONTS: Entrevista pre-grabada

CONTINGUT: Ràdio dramatitzat on es simula una entrevista..

REALITZACIO: Lli Bienz, Doris Boira , Nora Mohamed Belher, Nicky Smythe, Marta Vergonyós, Pi Fontaneda

FORMAT: .Produció Temàtica

TRANSMISSIÓ: Producció Amarc

ANÀLISI:

-QUÈ? La situació de prejudicis i estereotips entre una dona del sud i una del nord.

-QUI ? Grup de Dones de Contrabanda i una dona de Radio Lora

-COM? A través d'una simulació d'una situació.

-ON? A radio Contrabanda

-QUAN? En el marc del projecte Women Grab The Microphones

-PER QUÈ ? Per delatar els prejudicis que es donen en les percepcions de "l'altre".

B.2.3-Existir o no existir.Women on line

FITXA:

TITOL: « Existir o no existir. Esa es la pregunta »

DATA: 2000

DURADA: 5 MIN

TEMA: Situación de las mujeres ilegalizadas en Suiza.

FONTS: Entrevista pre-grabada

CONTINGUT: Radio dramatitzat on es simula una conversa

REALITZACIO: Namba Locher, Ruth Bosshard, Mechtild Dortmund

FORMAT: .Produció Temàtica

TRANSMISSIÓ: Producció Amarc

ANÀLISI:

-QUÈ? La situació de les dones sense papers a Suïssa.

-QUI? Grup de Dones de Radio Lora.Suïssa i una dona de Radio Flora.Alemanya.

-COM? A través d'una simulació d'una situació.

ON? A radio Lora Zurich

-QUAN? En el marc del projecte Women Grab The Microphones

-PER QUÈ? Per denunciar la situació que viuen d'ilegalització les dones immigrades a Suïssa.

B.2.4-Papers per tothom. Altres veus**FITXA:**

TITOL: Altres Veus

DATA: 1997

DURADA:60 MIN

TEMA:Entrevista amb el col.lectiu Papers Per Tothom

FONTS: Entrevista i música

CONTINGUT: Inmigració, Lluita contra la Llei d'Extrangeria

CONVIDADES: Norma Falconi de Papers per tothom

REALITZACIÓ: Doris i Pi

FORMAT: Magazine

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Entrevista amb Papers per a tothom.

-QUI? Doris (periodista)

-COM? Entrevista a Norma falconi de Papers per tothom

-ON? A ràdio Contrabanda

-QUAN? El dimarts a la tarda

-PER QUÈ? Per donar a conèixer tot el treball del col.lectiu entorn a la immigració, i la lluita contra la llei d'estrangeria.

B.2.5-Elisabeth Uribe. La vida es ampla.**FITXA.**

TITOL: La vida és ampla

DATA: 1998

DURADA:90 MIN

TEMA:biografia de Elisabeth Uribe

GUIÓ: Entrevista i música de la convidada

CONTINGUT: Immigració, Història de les Dones, Exili etc...

CONVIDADES: Elisabeth Uribe

REALITZADORES: Ana Marta i Tere

GÈNERE: Entrevista

TIPUS: Biogràfic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Entrevista de vida amb historiadora

-QUI? Marta (artista) ,Anna (historiadora) i Marga (documentalista)

-COM? Entrevista biogràfica.

-ON? A radio Contrabanda.

-QUAN? A la franja nocturna de Contrabanda.Dijous de 22:30 a 24:00

-PER QUÈ ?Per fer de les vides de les persones narratives vàlides. En aquest cas entorn l'experiència d'immigració, del feminisme etc...

C) Documents ràdio-històrics.

Produccions radiofòniques seleccionades per el seu valor històric i de referència per al moviment de dones.

C.1- Entrevista amb Mari Chordà. La vida es ampla.**FITXA:**

TITOL: La vida és ampla

DATA:

DURADA:90 MIN

TEMA:biografia de Mary Chordà

GUIÓ: Entrevista i música de la convidada.

CONTINGUT:Història de l'Agenda de les Dones, Editorial La Sal Edicions de les Dones, Feminisme a Catalunya,...

CONVIDADES: Mary Chordà

REALITZACIÓ: Ana Marga i Marta

GÈNERE: Entrevista

TIPUS: Biogràfic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Entrevista de vida a una dona històrica del moviment feminista a catalunya.

-QUI? Mary Chordà, fundadora de la sal edicions de les dones i de l'agenda de les dones.Marta, Anna, Marga.

-COM? Entrevista biogràfica

- ON? A radio Contrabanda
- QUAN? A la franja nocturna de Contrabanda. Dijous de 22:30 a 24:00
- PER QUÈ ? Per conèixer part de la trajectòria del moviment de dones a Catalunya a través d'una història de vida.

C.2- Entrevista col.lectiu Unides i Enemigues del Patriarcat.Klitokè.

FITXA:

TITOL: Klitoquè!!!

DATA: 1998

DURADA:60 MIN

TEMA: "Entrevista al Col.lectiu U.E.P.

CONTINGUT: Activitats i perspectives d'un col.lectiu de dones del moviment autònom a Barcelona.

FONTS: Entrevista a una persona del col.lectiu

REALITZACIÓ: Esther

GÈNERE: Informatiu Temàtic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Activitat del col.lectiu UEP.

-QUI? Esther del col.lectiu Ruda de Saragossa

-COM? A través d'entrevista

-ON? A radio Contrabanda

-QUAN? A la tarda de dones.Programació específica.

-PER QUÈ ? Per donar veu a dones d'un sector del moviment.

C.3- Entrevista Marta Selva .Mostra de Cinema de Dones i col.lectiu Les Tenses.

FITXA:

TITOL: Klitoquè!!!

DATA: 1998

DURADA: Fragment de 15 min

TEMA: Activitats de Dones en l'Agenda Cultural a Barcelona

CONTINGUT: Entrevistes telefòniques a diferents iniciatives de dones a la ciutat de Barcelona.

FONTS: Entrevistes telefòniques.

REALITZADORES: Marta i Esther.

GÈNERE: Informatiu Temàtic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Activitats del col.lectiu Les Tenses i Mostra de Cinema de Dones de Barcelona.

-QUI? Esther del col.lectiu Ruda de Saragossa i Marta de Contrabanda.

-COM? A través d'entrevista telefònica.

-ON?A radio Contrabanda.

- QUAN? A la tarda de dones. Programació específica.
- PER QUÈ ? Per donar veu a iniciatives culturals adreçades a dones .

C.4- Entrevista Maria Galindo de Mujeres Creando de Bolivia. La vida es ampla.

FITXA:

TITOL: La vida és ampla

DATA: 1999

DURADA:90 MIN

TEMA: biografia de Maria Galindo.

GUIÓ: Entrevista i música de la convidada.

CONTINGUT: Dones a Bolívia, Feminisme Autònom Amèrica llatina Exili etc...

REALITZACIÓ: Ana Marta i Tere. Alternant locució i tècnica.

FORMATS: Entrevista Biogràfica

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

- QUÈ? Entrevista de vida amb Maria Galindo de Mujeres Galindo.
- QUI? Marta artista ,Anna Historiadora i Marga Documentalista
- COM? Entrevista biogràfica
- ON? A radio Contrabanda
- QUAN? A la franja nocturna de Contrabanda. Dijous de 22:30 a 24:00
- PER QUÈ ? Per fer de les vides de les persones narratives vàlides. En aquest cas entron a l'experiència del , del feminisme etc...

C.5- Madres de Plaza de Mayo. Dones d'Irak. Timanfaya. Radio Klara

FITXA:

TITOL: Timanfaya

DATA: 1998

DURADA:60 MIN

TEMA: "les Dones a Irak i les Madres de Plaza de Mayo.

CONTINGUT: Reportatge sobre la situació de les dones a Iraq i entrevista amb Madres de Plaza de Mayo.

FONTS: Entrevistes telefòniques.

REALITZADORS: Eva Mañez

FORMAT: Informatiu Temàtic

TRANSMISSIÓ: Radio Klara Valencia.

ANÀLISI:

- QUÈ? Entrevista amb Eve de Bonafini i Reportatge dones Iraq.
- QUI? Eva Mañez. Locutora
- COM? A través d'entrevista i reportatge.
- ON? A Radio Klara
- QUAN? L'any 99,

-PER QUÈ ? Per informar sobre la situació de les dones d'Iraq i la activitat de les Madres de Plaza de Mayo.

C.6- Mostra d'Art de Dones 1998.Col.lectiu L.S.D. Madrid. Klitokè.

FITXA:

TITOL: Klitoquè!!!

DATA: 1998

DURADA: Fragment

TEMA: Informatiu Activitats de dones a Barcelona

CONTINGUT: Xerrada Col.lectiu LSD Madrid i Concert Barbarias.

FONTS: Pre Grabacions i Entrevistes telefòniques.

REALITZACIÓ: Marta

GÈNERE: Informatiu Temàtic

TRANSMISSIÓ: Radio Contrabanda Barcelona

ANÀLISI:

-QUÈ? Xerrada Mostra d'Art de Dones

-QUI? Marta

-COM? A través d'entrevista telefònica i de pre-grabació.

-ON? A radio Contrabanda

-QUAN? A la tarda de dones. Programació específica,

-PER QUÈ ? Per donar a conèixer diferents activitats de dones a la ciutat de Barcelona.

C.7- Huelga Mundial de Mujeres 2000

FITXA:

TITOL: « Huelga Mundial de Mujeres »

DATA: 2000

DURADA: 60 MIN

TEMA: Entrevistes amb dones implicades amb al vaga Mundial de Dones.

FONTS: Entrevista a diferents dones parlant dels seus motius pe fer Vaga.

CONTINGUT: Entrevista a diferents dones de sectors diversos sobre els seus motius per fer vaga el 8 de Març del 2000.

REALITZACIÓ: Ruth Bosshard i Marta Vergonyós

FORMAT: Entrevista .Produció Temàtica

TRANSMISSIÓ: Producció Mujeres Creando Espacios de Comunicación

ANÀLISI:

-QUÈ? Les reivindicacions de les dones de diferents sectors per el 8 de març del 2000

-QUI ? Marta i Ruth

-COM? A través d'entrevistes a dones que exposen les seves demandes.

ON? A radio Contrabanda i a la Plaça Sant Jaume de Barcelona

-QUAN? Durant la convocatòria per la Vaga Mundial 2000

-PER QUÈ ?Per conèixer les demandes i les reivindicacions de les dones de cara a la Vaga del 2000.

D) Destil·lació dels qui, què, on, quan, com, per què?

En aquest apartat s'aprofundeix en el nivell d'anàlisi tot extreient resultats a partir de la fase d'anàlisi anterior en relació a les preguntes de la piràmide invertida. L'estructura per presentar aquestes resultats i reflexions també segueix l'ordre de produccions aplegades per formats, eixos temàtics (violències i migracions) i ràdio-històrics.

D.1. Formats.

Els aspectes de més interès en aquesta anàlisi tenen a veure amb el com i el per què de les produccions seleccionades.

Quant al com?, predominen les entrevistes, com a recurs, tant a dones individuals, com en alguns casos a representants d'una Associació. Per tant això denotaria que en tots els casos la pràctica radiofònica passa per donar veu a les fonts directes de la temàtica a tractar. O d'altra banda, a través de la música o d'arxius sonors, s'aborda un tema; ja siguin encadenant cançons vinculades al mateix tema o a través d'una remescla sonora que crea un discurs o una composició amb entitat pròpia.

Quant al per què?, les motivacions a l'hora de tractar un tema determinat tenen a veure d'una banda amb la intenció de fer-ho de manera diferent a la convencional, i de l'altra a la voluntat de crear un espai de difusió i reflexió per a certs col·lectius de dones poc o mal representats en els mitjans convencionals.

D.2. Violències.

Quant al què?, tot i que el marc genèric es el de les violències, precisament aquest plural, el que denota, es que hi ha una multiplicitat de violències i de maneres com aquesta s'expressa, per tant també sorgeixen diferents enfocaments per a fer un tractament de la temàtica. Així apareixen temes com, les guerres i la seva lògica bèl·lica, i les conseqüències per a les dones. Apareixen testimonis de Mujeres de Negro, o de dones d'Iraq, també els testimonis de dones sense sostre, o estratègies d'autodefensa per les dones, en definitiva un conjunt de violències contra les dones en diferents contextos, que van del context personal al més social o històric, i algunes produccions intenten fer un anàlisi general acollint la complexitat de la temàtica.

Quant al qui?, els perfils de dones productores, son heterogenis, hi ha des de dones amb formació periodística, o d'altres amb formacions no vinculades als mitjans i també dones que pertanyen a associacions que treballen amb la temàtica de les violències.

Quant al com?, els formats o el com es duen a terme aquestes iniciatives es a través de dos estratègies molt diferents; d'una banda la pre-producció molt acotada, amb moltes fonts sonores i documentals i treball d'investigació previ. I

de l'altra a través de taules rodones on la reflexió es més espontània o immediata, amb fonts directes com entrevistes, opinió etc.... Això ens porta a concloure que el tipus de format que s'escull està estretament lligat amb el tipus de missatge que es vol transmetre. Així, un format com una taula rodona serà més directe i una pre-producció molt acurada, que transmetrà la informació molt més matisada i amb més profunditat.

Quant al quan?, d'una banda apareixen produccions fetes en un entorn d'actualitat, es a dir en el context d'una guerra etc... i de l'altra produccions fetes des de l'iniciativa pròpia de tocar una temàtica amb una intenció més reflexiva, o volent abordar-ho amb més complexitat. Aquestes iniciatives sorgeixen en l'entorn de la programació estable, o en programacions especials dutes a terme amb motiu del 8 de Març, o projecte europeus consensuats amb altres emissores.

Quant al per què?, per donar un tractament diferent al convencional, donar veu, visibilitzar situacions, i reflexionar i denunciar situacions que viuen les dones. I també per donar suport o col·laborar, en accions dutes a terme per grups de dones, o associacions, de manera que la radio serveix de plataforma de suport per alguns sectors del moviment de dones. Així els objectius plantejats per part del Grup de Dones de Contrabanda es corresponen amb els que extreiem de les diferents produccions.

D.3. Migracions.

Quant al què?, podem agrupar en dues línies, els temes que apareixen entorn a les migracions, d'una banda la de denúncia de les polítiques d'inmigració governamentals i de l'altra la de sensibilització i questionament dels estereotips vers les persones migrants.

Quant al qui?, les qui produeixen son d'una banda les pròpies protagonistes, es a dir dones immigrades que denuncien la seva situació o donen veu a iniciatives; de l'altra radialistes que tracten la temàtica amb fonts directes, a través d'entrevistes.

Quant al com?, s'utilitza l'entrevista com a recurs formal per a donar veu d'una manera no mediada a les protagonistes, i de l'altra el format del radio dramatitzat, que té a veure amb estètiques radiofòniques que sorgeixen de l'intercanvi amb altres emissores i dones de contextos culturals heterogenis en el marc de projectes internacionals. També cal remarcar que en els formats, hi ha factors tècnics que influeixen per a determinar la possibilitat de dur a terme produccions més complexes o de caràcter més senzill.

Quant al quan?, hi ha produccions que es duen a terme en la programació estable de la Tarda de Dones de Contrabanda i d'altres que es produeixen amb motiu d'un projecte internacional.

Quan al per què?, donar a conèixer situacions i denunciar-les, d'un sector de màxima marginació i estigmatització mediàtica, com són les dones inmigrades i sense papers. D'altra banda per fer de les històries personals, narratives de caràcter històric i de transcendència social.

D.4. Ràdio-històrics.

Els mitjans de comunicació tenen un caràcter històric per les pràctiques professionals, econòmiques, polítiques de les que depenen, per les possibilitats tècniques i els recursos simbòlics que utilitzen, pels seus continguts i per la constant adaptació a una societat dinàmica.

Amparo Moreno explica com en la seva tasca de registrar el que succeeix en l'actualitat, els mitjans construeixen diàriament la realitat informativa i alhora la matèria primera del que, amb el pas del temps, esdevindrà el que els historiadors expliquin del passat i es considerarà realitat històrica. Les diferències entre els fets històrics i les informacions delaten diferències entre la mirada acadèmica i la mirada informativa. La primera és l'adoptada pels historiadors, enfoca una part de la població, mascles adults de grups dominants que es troben a les institucions que tenen el poder, destacant la seva racionalitat; i la segona enfoca un camp més ampli amb més quantitat d'homes i dones i des de distints angles, en una major varietat de situacions, privades, públiques i marginals i en actuacions que remetent tant a la sentimentalitat com a la racionalitat.

Per tant, el repertori d'informacions és molt més ampli i divers que el de fets històrics. És a dir, la mirada informativa inclou més protagonistes que l'acadèmica fa que els mitjans de comunicació constitueixin fonts documentals de gran valor per tal d'enriquir el coneixement de les transformacions històriques contemporànies. A més, aquests posen de manifest canvis en les maneres de conèixer i representar el món i en els mitjans per a reproduir i difondre aquestes representacions.

Si els textos informatius apareixen com a fragments de la memòria del món contemporani, els mitjans de comunicació connecten amb les memòries personals, conserven la memòria de les mobilitats geogràfiques i socials que han marcat les històries personals i col·lectives. D'aquí el seu interès com a font documental, que en barrejar-la amb entrevistes permet reconstruir històries de vida i assajar explicacions polifòniques sobre la història col·lectiva: explicacions en les que allò personal remet a allò col·lectiu i al contrari, la vida privada ja no està escindida de la vida pública ni els sentiments dels arguments. El passat perviu en el present i les experiències concretes serveixen de base per a abstraure dades reconeixibles pels membres dels distints grups.

La reflexió d'Amparo Moreno aporta elements de comprensió a la relació de les dones amb els mitjans de comunicació, la lògica que hi ha al darrera del tipus de representació que en fan d'aquestes i alhora el ressò que donen al

trencament dels comportaments femenins convencionals. A més, la consideració del caràcter històric dels mitjans de comunicació i el seu status de font documental dóna sentit a la catalogació de documents ràdio-històrics, tal com s'han denominat en aquesta recerca.

Aquests fragments escollits per a l'anàlisi comparteixen el fet de referir-se a situacions, pràctiques i pensaments que es vinculen amb un moment històric determinat en el moviment de dones de Catalunya.

En relació a la destil·lació dels documents ràdio-històrics, aquests són els resultats.

Quan al que?, hi ha produccions que s'emmarquen en un context geogràfic i històric del moviment de dones tant a la ciutat de Barcelona, com a Catalunya, l'Estat Espanyol, el context europeu o internacional. Tot això ja sigui a través d'informar d'accions o activitats culturals específiques fetes per dones, o a través de campanyes específiques.

Quan al com?, a través d'entrevistes directes, ja sigui de caire personal (allò personal és polític), o en un context de rellevància política del moviment de dones, a través de donar veu a col·lectius o iniciatives que requereixin de certa difusió.

Quan al qui?, apareixen diferents sectors del moviment de dones, si bé predomina el donar veu a aquells sectors menys institucionals o de caire més independent, per ser aquests també el que tenen menys accés als mitjans oficials. Tot i això es denota que la pluralitat del moviment de dones té un espai important a la radio, ja que hi ha entrevistes amb col·lectius del àmbit més autònoms, però també a col·lectius del context del moviment feminista més formal.

Quan al quan?, en moments significatius per al moviment feminista, ja sigui el 8 de març, o el 25 de Novembre, o bé en la programació estable de la tarda de dones, espai que es converteix doncs en un espai que "registra" i difon les diferents pulsions del moviment feminista en l'àmbit local o internacional.

Quan al per què?, per sostenir un espai mediàtic d'acollida, de les iniciatives del moviment de dones i tenir un espai referencial tant per al moviment, com per a l'audiència.

D.5. Com a conclusions de les anàlisis.

Per concloure, aquesta part, agrupem el conjunt de resultats de l'anàlisi de produccions, partint de la "proposta metodològica" d' Amparo Moreno entorn a les preguntes fonamentals que s'han de fer als textos informatius. Així, els estructurarem entorn a les següents categories:.

Qui enfoca?

El conjunt del Grup de Dones de Contrabanda , en el marc d'un mitjà alternatiu, no-professionalitzat, independent. Des de l' heterogeneïtat que compon el Grup de Dones de Contrabanda, amb la pluralitat d'enfocs i trajectòries.

A qui ?

Al conjunt de iniciatives, persones individuals i col·lectius vinculades al moviment de dones. Donant rellevància a iniciatives més perifèriques, o de caràcter més minoritzat en contrast als mitjans convencionals que donen veu a persones vinculades a institucions de poder. Tot això en un context d'horitzontalitat on es trenca amb la jerarquia entre subjecte o objecte d'informació.

Fent què?

Difonent iniciatives i accions concretes que questionen el model establert de funcionament, societat etc.. , que apareix als mitjans convencionals.

En quines circumstàncies?

En contextos perifèrics, marginalitzats, no hegemònics, silenciats i escenaris majoritàriament de caràcter local.

Amb aquesta destil·lació donem per conclusa l'anàlisi de la producció radiofònica del Grup de Dones de Contrabanda, tot i que podria ser més profunda i extensa s'ha realitzat en funció de les diverses limitacions i prioritzacions.

6. RESULTATS I REPTES.

Al llarg de la recerca s'han anat plantejant preguntes entorn el gènere i la comunicació i d'altres referides al paper de les dones en el context de la comunicació alternativa i independent, concretament de les ràdios lliures i comunitàries.

D'entrada aquesta recerca es plantejava sobretot com una recuperació d'una experiència radiofònica, la del Grup de Dones de Contrabanda, i l'anàlisi d'un recull selectiu de programes de ràdio com a base de la investigació entorn la producció radiofònica feminista. Així, arribant a aquest apartat no hi ha conclusions definitives sinó més aviat explicacions i reflexions sobre aquesta trajectòria i resultats d'una anàlisi que no es pretén tancada.

Creiem que hem aportat pràctiques i reflexions que donen llum als interrogants plantejats sobre si les dones de les ràdios lliures juguen un paper en el procés de definició de maneres "feminitzades" a l'hora de fer formació, producció i programes; si les ràdios lliures i comunitàries esdevenen un espai on les dones poden produir programes i significats que transcendeixen algunes de les construccions mediades més limitadores de les seues vides. A més d'abordar la contribució d'aquestes ràdios a la creació d'una esfera/espai públic alternatiu i propi per a les dones. La recerca també ha aportat informacions, vivències i reflexions de dones de ràdios lliures sobre les característiques d'una estructura de producció amb perspectiva de gènere i les opcions i possibilitats d'oferir continguts des de les dones de manera autònoma i sense dependre de l'agenda ni de la manera de fer dels mitjans de comunicació convencionals.

Després d'aquest procés de recerca, que hem fet explícit, creiem que la nostra experiència radiofònica doncs no ha estat ni masculina, ni blanca, ni heterosexual, ni normalitzadora, ni "agradable" per l'audiència, ni seria, ni rígida, ni professional, ni majoritària, ni acadèmica, ni reconeguda, ni rigorosa, ni impecable, ni unidireccional, ni objectiva, ni lògica, ni institucional, ni metòdica, ni formal. Això sí que ha estat important per a cadascuna de les que l'hem anat teixint. Amb aquesta recerca hem resituat aquesta experiència, i autoritzar tot un cúmul d'històries i de subjectivitats que s'han anat teixint al voltant del Grup de Dones de Contrabanda. Totes elles experiències diverses, heterogènies, multicolors, subjectives, no-lineals, inconstants, oscil·lants, complexes, lèsbiques, obliqües, immigrades, distorsionades, femenines, saturades, minúscules, d'aficionades, apassionades, impossibles, multilingües, en definitiva una *polyphonia* de veus que han quedat enregistrades en algunes cintes i algunes audiències, i que nosaltres hem decidit "historitzar".

Arran de l'experiència el Grup de Dones de Contrabanda hem plantejat pistes i també reptes per a seguir el camí de les "radiofonies en femení".

7. BIBLIOGRAFIA

- Alfaro, Rosa M^a (compiladora), (1999), *La radio ciudadana del futuro*, Asociación de Comunicadores Sociales Calandria, Lima
- (1987), *De la conquista de la ciudad a la apropiación de la palabra*, Editorial Tarea, Lima
- AMARC, (1998), *Qu'est-ce que la radio communautaire? Un guide pratique*, Amarc Afrique i Panos Southern Africa
- Associació de Dones Periodistes de Catalunya, (1999), *El sexe de la notícia. reflexions sobre el gènere a la informació i recomanacions d'estil*, Diputació de Barcelona
- BALSEBRE, Armand, (1994), *El lenguaje radiofónico*, Cátedra, Madrid
- BOIRA, Doris, (1997), *Accés i presència de la població immigrada no-comunitària en els mitjans de comunicació de Catalunya*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, (inèdit).
- (2002), "Ones per a la diversitat, xarxa de programes de ràdio sobre solidaritat, immigració i intercanvi multicultural. una experiència dels 90 a catalunya". Facultat de Ciències de la Comunicació, Universitat Autònoma de Barcelona, (inèdita).
- BROSSEAU, Jean-Michel i SONCIN, Jacques, (1999), *Criar, gerir e animar uma rádio. Formação prática para os media em Africa*, INDE (Intercooperação e desenvolvimento), comissão Europeia, Lisboa
- CURRAN, James, (1991), *Rethinking the Media as a Public Sphere*, a Dahlgreen, P, i Sparks, C (ed.), *Communication and Citizenship*, Routledge, Londres.
- DEL RÍO, Pablo, (1996), *Psicología de los medios de comunicación*, Síntesis, Madrid.
- FAUS, Angel, (1981), *La radio. Introducción a un medio desconocido*, Ed. Latina Universitaria, Madrid
- FERNÁNDEZ, J. Luís, (1999), *Los lenguajes de la radio*, Ed. Atuel, Buenos Aires
- GARRETA, Jordi, (1998) *Minories ètniques, associacionisme i integració sociocultural*, a Papers, N° 56, pp.197-230.
- HAYE, Ricardo, (1995), *Hacia una nueva radio*, Paidós, Buenos Aires
- HUMBOLT, Catherine, (1994), *Les émissions spécifiques: de "Mosaïque" a "Rencontres"*, Migrations Société, N° 31, pp. 7-15.

HUSBAND, Charles(ed), (1994), *A Richer Vision. The Development of Ethnic Minority Media in Western Democracies*, UNESCO Publishing, London.

JORGE, Ana, (2004), *Mujeres en los medios. Mujeres de los medios*, Icaria, Madrid

LLUCH, Antoni, (1998), *L'associacionimse dels immigrants*, a dCIDOB, N° 67-68, pp.18-19.

LEWIS, P., BOOTH, J. (1992), *El medio invisible. Radio pública, privada y comunitaria*, Paidós, Barcelona

MARTÍN BARBERO, Jesús, (1997), *De los medios a las mediaciones. Comunicación, cultura y hegemonía*, Gustavo Gili, Barcelona.

MARTIN Sylvie, (1993), *Las figuras de la alteridad en el discurso de la prensa*, a Archipiélago, N° 14, pp. 78-92.

MARTINIELLO, Marco, (1998), *Salir de los ghets culturales*, Edicions Bellaterra, Barcelona.

MATTELART, Armand i MATTELART, Michèle, (1997), *Historia de las teorías de la comunicación*, Paidós, Barcelona.

MIGRAMEDIA, (1998), *Diagnòstic sobre les condicions i necessitats comunicatives de les associacions de persones immigrades de Barcelona*, Sodepau, Barcelona, (inèdita)

MITCHELL, Caroline (2000), *Women and radio. Airing differences*, Routledge, Londres.

Articles:

- "ON AIR/OFF AIR. Defining wome's radio space in European women's community radio". MITCHELL, Caroline.
- "Twisting the dials: lesbians on British radio". VV. AA.

MOREN, Ricart, (1998), *Immigració estrangera, integracions i organitzacions socials a Barcelona*, Departament de Geografia de la Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, (inèdita).

MORENO, Amparo, (1989), *El arquetipo viril y el yo consciente del saber*, a Actas de las VII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria: mujeres y hombres en la formación del pensamiento occidental, Ediciones V.A. Vol I, Madrid.

- (1991), *Pensar la historia a ras de piel*, La tempestad, Barcelona.

- (1998), *La mirada informativa*, Bosch, Barcelona.

MORLEY, David, (2000), *Spaces of Identity: global media, electronic landscapes and cultural boundaries*, Routledge, Londres.

ORTÍZ, M.A., MARCHAMALO, J., (2001), *Técnicas de comunicación en radio*, Paidós, Barcelona

RIAÑO, Pilar (ed), (1994), *Women in grassroots communication*, Sage, Londres

SANTAMARÍA, Enrique, (1993), *(Re)Presentación de una presencia*, a Archipiélago, Nº 12, pp. 65-72.

- (1997), *Discurso, género e inmigración*, a Archipiélago, Nº 30, pp.40-46.

- (2002), *La incógnita del extraño*, Anthropos, Barcelona.

SENECAL, Michel (1986), *Televisiones y radios comunitarias. Teoría y práctica de una experimentación social*, Mitre, Barcelona.

SHOHAT, Ella i STAM, Robert, (2002), *Multiculturalismo, cine y medios de comunicación. Crítica del pensamiento eurocéntrico*, Paidós, Barcelona.

SUSSMAN, Scott, (1995), *Así se crean programas de radio*, Ed. Rosaljai, Barcelona

UNESCO, (1995), *Medios de comunicación alternativos: la conexión de lo mundial con lo local*, Nº 107, Ediciones UNESCO.

VIGARA, Ana M^a, JIMÉNEZ, Rosa Mª Jiménez (ed), (2002), *Género, sexo y discurso*, Ediciones del Laberinto, Colección Hermes, Madrid

VITORIA, Pilar, (1998), *Producción radiofónica. Técnicas básicas*, Ed. Trillas, Méjico

VV.AA., (1990), *Cultura de masas y cultura popular en la radio peruana*, Editorial Tarea, Lima

- (2001), *Género y comunicación. Mujeres en medio*, Ed. Ameco, Gijón

- (2002), *La violència domèstica. Informe sobre maltractaments a dones a Espanya*, Col.lecció Estudis Socials nº 10, Fundació "la Caixa", Barcelona

8. ALTRES DOCUMENTS (adjunts *)

AMARC, (2000), *Directory of Women in Community Radio in Europe*, Women Grab the Microphones project.

- Red Internacional de Mujeres (RIM)

GRUP DE DONES DE CONTRABANDA, (1999), "Les dones a les ones", Memòria del projecte, CIRDA, Barcelona

- (2000), "Dones creant espais de comunicació", Memòria del projecte, CIRDA, Barcelona

INTERKONNEXIONES, (1993), *Documentación del Congreso de InterKonneXiones. Información internacionalista en las radios libres. Perspectivas acerca de una red de comunicación*, Freiburg, 23-27/06/93

- (1996), Carta IKX, Nº 19. Article: *Emisiones en otros idiomas en Radio Dreyeckland*.
- (1997), Carta IKX, Nº 22. Article. *Enredadas, Red de Mujeres de AMARC*.
- (1998), Carta IKX, Nº 24. Article: *Mujeres, racismo y medios de comunicación*.
- (1998), *Documentación InterKonneXiones : 1992-1998*
- (1999), Carta IKX Nº27. Article: *Mujeres creando espacios de comunicación*.

MUJERES CREANDO ESPACIOS DE COMUNICACIÓN.

Informes de les trobades:

- Data: 29 Octubre 2- 1Novembre 1998. Lloc: Zurich
- Data: 6 - 10 Juliol 2000. Lloc: Hanover
- Data: 4 - 7 Octubre 2001. Lloc: Hamburg

POLYPHONIA, (2001), Butlletin no 1, Radio Dreyeckland, Freiburg

- (2002) Video "*Voces plurales de mujeres singulares. Encuentro estatal de mujeres inmigradas y mujeres de radios libres*", 20-22/04/2001, Barcelona

SPEAK UP!, (2002), Recomendaciones para el tratamiento no sensacionalista de la violencia contra las mujeres migrantes, refugiadas y de minorías étnicas, Radio Orange, Viena